

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

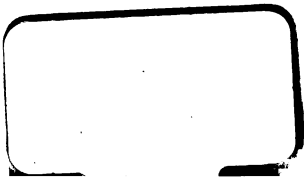
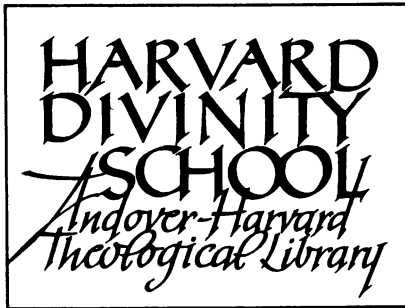
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

ANDOVER-HARVARD LIBRARY

AH 1621 I

Harvard
Depository

DE KRUISWOORDEN.

2546

128

Z E V E N

LIJDENS-PREËKEN

DOOR

NICOLAAS BEETS.

UTRECHT,
KEMINK & ZOON.
(Over de Domkerk).

DE KRUISWOORDEN.

Digitized by Google

DE KRUISWOORDEN.

Z E V E N

LIJDENS-PREËKEN

DOOR

NICOLAAS BEETS,

THEOL. DR.

Herder en Leeraar te Heemstede.

HAARLEM,
ERVEN F. BOHN.

1843.

De woorden die ik tot u spreke zijn geest en zijn leven.

CHRISTUS. Joh. VI. 63.

BT
1455
.B4

EERSTE KRUISWOORD.

LUKAS XXIII. 34a.

EN JEZUS ZEIDE: VADER, VERGEEF HET HUN, WANT
ZY WETEN NIET WAT ZY DOEN.

Gy weet, Geliefden! dat de Zaligmaker, gedurende zijn lijden meest en liefst gezwegen heeft. Tot wederlegging en beschaming zijner vijanden; tot handhaving zijner onschuld; of tot zelfbehoud sprak hy geen woord. — *Als een lam werd hy ter slachtings geleid, en als een schaap dat stom is voor het aangezichte zijner scheerders, alzoo en dede hy zijnen mond niet op.* Voor Herodes zweeg hy stille; voor Pilatus *andwoordde hy niet op eenig woord* der vele beschuldigingen die de Joden tegen hem inbrachten, en op menige vraag des stadhouders zelve evenmin, zoodat die stadhouder *zich zeer verwonderde.* — Noch spottorny, noch uittarting, noch mishandeling, noch het medelijdend *Zis den mensch,* lokt een klacht uit zijnen mond.

Slechts waar het er op aankomt tot Gods heerlijkheid een getuigenis af te leggen; zijn wederkomst aan te kondigen; den aart zijns geestelijken koninkrijks te prediken; geeft hij een kort, krachtig, en toch nog zachtmoedig bescheid. — Als Barabbas boven hem wordt verkozen door het opgeruid en wispelturig volk, in

Alleen Lukas heeft dit eerste woord opgeteekend. Het verband waarin het voorkomt doet ons zien, dat des gezegenden mond het uitsprak by zijne kruiciging *tusschen de twee kwaaddoenders, den eenen ter rechter en den anderen ter slinker zijde.* (vs. 33.) Misschien nog vóór, anders onder, of terstond na, de op richting van het hout der vervloeking, dat hem tusschen aarde en hemel plaatste: hem die hemel en aarde op dit bloedig en afzichtelijk altaar door de *offerande zijnes zelfs* verzoënen moest.

Zoo vervangt dan denkelyk dit aandoenlyk woord het hartverpletterend klinken der hamerslagen, die de nagelen hebben aangedreven, waarmede men, als ook geprofeteerd is (Ps. XXII. 17b.), *zijne handen en zijne voeten doorgraven heeft.* Zoo hoort men dadelijk in wat stemming hy het kruis beklimt, hy wiens Vader God is, en die sterven gaat om de vergiffenis der zondaren te verwerven. **VADER! VERGEEF HET HUN, WANT ZY WETEN NIET WAT ZY DOEN!** Ja, dat is wel de taal van den bedaarden, liefelijken, biddenden, hoopgriester der zondige menschen, wiens zachtmoedigheid altijd de verbeelding overtreffen moet, maar nooit iemand verbazen kan! Hy heeft zijn Vader niet willen bidden, dat hy hem, den onschuldigen, meer dan twaalf legioenen zijner engelen byzett'e, — maar hy bidt zijn Vader dat hy zijnen moordenaren vergeve; zijnen moordenaren, die niet weten wat zy doen!

VADER, VERGEEF HET HUN, WANT ZY WETEN NIET WAT ZY DOEN! Ja, dat is wel het geblaas van *het Lam Gods, dat de zonde der wereld wegneemt.*

VADER; Het eerste kruiswoord is een aanroeping van God, gelijk ook het laatste. De Heere heeft, ook zijn kruislijden, openbaar met God begonnen en voleindigd. — Beiden in zijn eerste en in zijn laatste woord, spreekt hy hem aan als zijn VADER. VADER, *vergeef het hun, want zy weten niet wat zy doen.* VADER, *in uwe handen beveet ik mijnen geest.* In beide woorden beroept hy zich op zijne innige betrekking tot God, als de Zoon zijner liefde. — Hy geeft hem den *te-dersten* naam, by deze *innige* gebeden. Niet alsoo als hy klaagt. Dan is het niet: *mijn vader*, maar «MIJN GOD, MIJN GOD, *waarom hebt gy my verlaten.*» Als degene die de gerechte toorn Gods tegen de zonde draagt, plaatst hy zich als op een afstand van den Heiligen god. Als degene die de zondaren met God verzoent, dringt hy dicht op zijnen vader aan; bezweert hy hem by zijne Vaderlijke liefde, dat hy hem verhoore.

VADER, VERGEEF. — Zijn eerste woord is om vergiffenis. Niet: *indien ik de Zoon Gods ben, zoudale vuur van den hemel en vertoere hen* (2 Kon. I. 10); maar *Vader, vergeef het hun.* — Ach! de wrake Gods had de goddeloozen, die den Heere der heerlijkheid ten kruice verheven hadden, terstond kunnen vinden. Zoowel als ten tijde van de tegensprekinge van Korah, Dathan en Abiram, die zich aan de van God gegevene waardigheid van Mozes hadden vergrepen, had de Heere ook nu *wat nieuws* kunnen *scheppen*, *het aardrijk zijnen mond* kunnen *opdoen*, en hen *verslinden met al wat het hunne was, zoodat zy*

levendig ter helle nedervoeren; opdat zy zouden bekennen dat zy den Heere getergd hadden (Num. XVI. 30). Maar Jesus bad voor hen; bad om uitstel; om de gelegenheid van zich te bekeeren, en nog deel te hebben aan de genadegave van dat kruis, waaraan zy hem nu hadden doen nagelen; van dat bloed, hetwelk nu uit de door hen geslagene wonden vlood; bad voor hen om *den Geest der genade en der gebeden*, waardoor zy naar het woord der profecy *hem aanschouwen mochten, dien zy doorsteken hadden en rouwklagen* (Zach. XII. 10).

Vader, vergeef! Gy behoeft niet te vragen of *hy zelf* hen vergeeft; hy die hen beklagt; hy die hen opdraagt aan de genade des Vaders; hy die, als wy verder zien zullen, hen verschoont.

VADER, VERGEEF HET HUN. *Wat? Aan wie?*

Wat? De schrikkelijkste misdaad, en een samenloop van misdaden. De miskenning, de verwerping van den Messias. De valsche betichting; valsche veroordeeling; valsche strafoefening van den onschuldigen. De mishandeling, bespottling, verwonding van den ongelukkigen. Ongeloof, onrecht, laster, wreedheid, moord.

Dat alles, en aan wie? — Aan eene heidensche overheid, te wier opzichte hy onderwerping en eerbied gepredikt heeft, en die zijn onschuld niet handhaaft, schoon zy er de macht en de lust toe heeft. Aan een sanhedrin, dat in hem een ijveraar voor God en zijn wet gezien heeft; aan een volk dat hy heeft willen *byeen vergaderen, gelijkerwijs eene henne hare kiekens*

onder hare vleugelen byeen vergadert, — maar dat, met dat sanhedrin, naar zijn bloed dorst, als het begeerlijkste van al wat te begeeren is. (Ach, het *is* ook het begeerlijkste van al wat te begeeren is, maar in een anderen zin!) Voor zulke lafhartigen, voor zulke ondankbaren bidt hy: *Vader, vergeef het hun* — en voegt er, o zachtmoedigheid die alles te boven gaat, voegt er by: want zy weten niet wat zy doen.

ZY WETEN NIET WAT ZY DOEN. — De Romeinsche soldaten, die hun last volgden en den Heere aan 't kruis sloegen, wisten in den volsten zin des woords niet wat zy deden; ja, zoo weinig, dat het niet voor hen zijn kan dat de Heere hier bidt: *Vergeef het hun*. Zy waren onschuldig. Zy deden wat hun bevolen was, gelijk ook ten opzichte der kwaaddoeners ter rechter en ter linker zijde. In hunne schatting moest de Heere Jesus ook een kwaaddoener zijn. Zy mochten niet anders van den Joodschen Raad en van Pilatus verwachten dan dat, *indien deze geen kwaaddoender en ware, zy hem hun niet zouden hebben overgeleverd*. — Maar die Joodsche Raad en die Pilatus — wisten zy niet wat zy deden? Wisten zy niet dat zy den onschuldigen kruisten? Zy, die valsche getuigen hadden moeten opstooten om een klachte van Godslastering tegen hem op te maken; *hy*, die tot drie maal toe getuigd had; *ik vind geen schuld in hem!* — En dat volk, dat als bezetenen had uitgegild: *kruis hem, kruis hem*, had het zijne *redenen als machthebbende* niet gehoord, zijne *wonderen* als eens *grooten profeten* niet gezien? — Zekerlijk, Geliefden! Zy wisten dat zy

een grooten gruwel begingen; slechts de geheele uitgestrektheid van dien gruwel kenden zij niet. Zy wisten dat *zy een Heiligen en Rechtveerdigen hadden verloochend, en begeerd dat hun een man, die een doodslager was, zoude geschonken worden* (Hand. III. 14); zy wisten dat *zy verraders en moorders geworden waren van onschuldig bloed* (VII. 52. Matth. XXVII. 4); — maar zy wisten niet dat zy in den onschuldigen, Jesus van Nazareth, *den Vorst des levens doodden* (Hand. III. 15), den *Heer der heerlijkheid kruicigden*. De Apostelen getuigen dat zy dit in hunne *ontwendingheid gedaan hebben* (Hand. III. 16); *dat deze verborgenheid hun bedekt was*, daar zy het: anderszins niet zouden hebben bestaan (1 Kor. II. 8).

Hiervoor nu is het dat de Zaligmaker de genade Gods inroept; voor dat gruwelijkste in hunne gruwel, *waarvan zy niet weten dat zy het doen*. — Maar zoo zy het niet weten, waarom is het dan noodig dat het hun vergeven worde gelijk al het overige? Omdat het, en dit betreft met name de Joden, omdat het hun schuld is dat zy het niet weten; hun eigen schuld. Omdat zy het niet weten door de kracht des zondigen ongeloofs, dat zijn wortel heeft in, en zijn voedsel uit, hun hoogmoed en lichtzinnigheid, hun eigengerechtigheid en aardschgezindheid, waardoor zy *hardnekkig en onbarmhertig van hart en voren, altijd den Heiligen Geest wederstaan, gelijk hunne vaders alzo ook zy* (Hand. VII. 51), *waarom ook op hen komen moet al het rechtveerdige bloed, dat vergoten is op der aarde, van het bloed des rechtveerdigen Abels af tot op het bloed Zachariae des zoons Barachiae toe, welke gedood*

is tusschen den tempel en den altaar (Matth. XXIII. 35); waarom ook naar hun eigen roekelooze uittarting, dit dierbaar bloed over hen en hunne kinderen komen moet, hetwelk nu vliet langs den altaar des kruises, tenzij dat altaar ook voor hen een zoernaltaar, en dat bloed ook voor hen zoenbloed wezen moge, wezen moge naar het gebed van hem, die nu bidt, (ook voor den Heiden bidt, dien hy te vergeefs zijne onschuld en hooge waardigheid heeft doen blijken): VADER, VERGEEF HET MIJN, WANT ZY WETEN NIET WAT ZY DOEN.

Zoo vervulde de Heiland de letter der profecy, welke voorzegt had, (Jesaia LIII. 12) *dat hy die met de overtreders geteld worden, en veler zonden dragen, ook voor de overtreders bidden zoude*, en dat woord van den 109de Psalm (vs. 4) is op hem toepasselijk: *Voor mijne liefde staan ze my tegen, maar ik was in 't gebed.*

Zoo voegde de Heiland het aandoenlijkst voorbeeld by zijn ernstig voorschrift, en bezegelde op den heuvel Golgotha biddende, wat hy op een anderen berg leerende gezegd had: *hebt uwe vijanden lief, bidt voor degenen die u haten*, — hy, wiens liefde zoo groot was, dat hy zelfs voor zijne moordenaren op de oprechtste, de tederste wijze bidden kon.

Zoo betoonde zich de Heiland vervuld van zijn heilig hoogepriesterlijk ampt, van welks zegeningen hy ook hen niet wilde uitsluiten, die alle aanspraak er op meer dan dubbel schenen verbeurd te hebben.

Niet onverhoord bleef zijne eerste bede op het kruis.

Hy wist dat de Vader hem altijd hoorde (Joh. XI. 42). Als hy die nu bidt, onder vreeselijke teekenen aan hemel en aarde, den geest gegeven heeft — *keeren de scharen, die daar te samen gekomen zijn om dit te aanschouwen, ziende de dingen die geschied zijn, wederom, slaande op hunne borsten (vs. 48), en vijftig dagen later, roepen drie duizend zielen die Christus gekruist hebben, en over wie en wier kroost zijn bloed is uitgedaagd, met verslagene harten tot zijne Apostelen: Wat zullen wy doen, mannenbroeders? — Zy bekeeren zich, en worden gedoopt tot vergevinge der zonden, en in plaats van de roekeloos getarte bloedschuld ontfangen zy de gave des H. Geestes.*

Toen werd zijn gebed, toen zijn kruis verstaan, en zoo menigmaal een zone Abrahams zijn hoofd buigt voor de ergernis diens kruices, zoo menigmaal is het eene nieuwe verhooring dier aandoenlijke bede, die voor alle zondaars, uit alle geslachten, talen, natiën en tongen, zoo veel troost en balsem hebben moest.

TUSSCHENZANG.

PSALM XXII. 12. 14. 16.

Gy, die God vreest, gy allen prijst den Heer;
 Dat Jacobs zaad zijn grooten naam vereer;
 Ontzie Hem toch, o Israël! en leer
 Vertrouwend wachten.
 Wie my veracht', God wou my niet verachten,
 Noch oor, noch oog
 Van mijn verdrukking wenden;
 Maar heeft verhoord, wanneer ik uit de ellenden,
 Riep naar omhoog.

Eerlang gedenkt hieraan het wareldronde;
Haast wendt het zich tot God met hart en mond;
En waar men ooit de wildste volken vond,

Zal God ontfangen

Aanbidding, eer en dankbre lofgezangen:

Want Hy regeert,

En zal zijn almacht toonen;

Hy heerscht, zoo ver de blindste Heidnen wonen,
Tot hem bekeerd.

Zy komen aan, door Godlijk licht geleid,
Om 't nakroost, dat den Heer wordt toebereid,
Te melden 't heil van zijn gerechtigheid
En groote daden.

Wy hebben te samen overwogen het eerste kruis-
woord van den Middelaar; den eenigen Middelaar Gods
en der menschen; van den Christus Gods, *in wien God
was de wareld met zichzelven verzoenende, hare
zonden haar niet toerekenende.*

Om vergiffenis te verwerven voor de overtreders van
Gods heilige wetten, die zijn gerechten toorn verdiend
hebben, heeft hy dit Golgotha, heeft hy dit kruis be-
klommen.

Om de Vaderlijke gunst te herwinnen voor hen die
ze door de zonde hebben verbeurd, zoodat ook *zy*, in
hem, dien zelfden hoogheiligen, Vader noemen mogen,
dien *hy* hier als *zijn* Vader aanspreekt, heeft hy zijne
handen laten doornagelen.

En hangende tusschen hemel en aarde, en den tegen
de zonde vertoornden God zijn *verwond, verbrijzeld,
gestraft en gestriemd* lichaam aanbiedende — is zijn
geheel aanzijn niet anders dan een gedurig gebed voor

alle zondaren: *Vader, vergeef hun. Vergeef hun, om mijnes lijdens, om mijnes uitgestorten bloeds wille.*

Tot dien Middelaar moeten allen komen, wie de last en de schuld der zonde drukt; die voor den toorn Gods beven; die Gods vriendschap en genade begeeren. *Zonder Middelaar, is er geen wegneming van zonde of straf; geen toegang tot God; geen gunst en genade van boven. — Wat zal een mensche geven tot lossinge van zijne ziele? Een ander Middelaar dan deze is er niet. God heeft dezen gegeven; het is zijn eigen Zoon; een geringer kon den toorn Gods niet dragen, de last der schuld niet wegnemen; een aanzienlijker kon er niet bestaan. — Gy moet dus tot dezen vlieden, o mensch! Hy is de verlichaamde genade Gods; hy is de vergeving uwer zonden.*

Ziedaar het euangelie des kruices van Golgotha, ziedaar het euangelie van den Middelaar Gods en der menschen, hetwelk nu achttien eeuwen op deze wereld gepredikt is. Wat heeft het in den loop dier eeuwen vele duizenden verkwikt, die uit de diepten der ellende en doemwaardigheid, in welke zij zich van nature verzonken gevoelden, die stem der Verlossinge hooren mochten, die niet ophield rondom het kruis der verzoening te worden gehoord: *Vader, vergeef het hun; die dat kruis omhelsden, en gevoelden dat zy gerechtvaardigd door het geloof, in den alles voor hen voldaan hebbenden Gekruisten, vrede hadden met God.*

Maar ook *hoedanig een tegenspreken hebben dat kruis, en die gekruiste, in den loop dier achttien eeuwen niet van de zondaren moeten verdragen; aan hoeveel*

openlijke, heimelijke en onwillekeurige tegenspraak, staat het nog heden ten dage by duizenden ten doel!

Tegenspraak van het hoogmoedig hart, dat zalig wil worden door eigen verdienste, door eigen kracht; en het kruis niet noodig rekent, het kruis vernedert, het kruis verwaarloost.

Tegenspraak van het wereldgezind gemoed, dat van het verkleinde kruis een borstcieraad wil maken, waarmede het den kring van wereld en ijdelheid rondloopt, in plaats van wereld en ijdelheid aan den voet diens kruises af te zweeren en te verloochenen.

Tegenspraak van allerlei aard, miskennis, terzijde stelling en verloochening op allerlei wijze. — VADER, VERGEEF HET MIJ, WANT ZY WETEN NIET WAT ZY DOEN!

Zy gevoelen niet hoe zy zich aan U, en uwem Gezelschap vergrijpen, die in hem niet zien willen den eenigen Middelaar, en ook den hunnen! — Zy weten niet dat er geen pad bestaat, hetwelk uitkomt op eeuwig behoud, anders dan dat hetwelk over den heuvel Golgotha heenloopt; zy weten niet dat het den eisch des Christelijken geloofs niet vervult, indien zy (onverschillig byna welke paden zy gaan) slechts nu en dan een vluchtigen uitstap doen naar dien heuvel, en een vluchtigen blik werpen op dien Lijder, *aan wiens smart geen andere smart gelijk is*, en die ook *MIJNE ongerechtigheden op zich doet aanloopen*, zoo ras zy erkennen dat hunne ongerechtigheden hen verdoemelijk maken voor God; dat zy *alleen door hem* kunnen worden weggenomen, en dat zy ze om zijnentwille voortaan willen verfoeien, gelijk hy ze om hunnentwille torscht op het kruis.

Hoe is het met u, Geliefden! — Hoe leeft gy met den u verkondigden Heiland? — Weet gy wat gy doet, en doet gy wat u ten zijnen opzichte betaamt? — Ziet gy in hem, in hem alleen, uw heil en hope; — ziet gy in zijn kruis, en in zijn kruis alleen, den grond uwer gerustheid, en van al uw troost in leven en sterven? — Hebt gy om zijnentwille de zonde afgezworen waarvoor hy bloedt, of drijft gy door lichtzinnig de oude paden te vervolgen, in schijn van aanbidding en liefde, nog een verraderlijken nagel meerder door zijne gezegende handen? — Hebt gy *het vleesch gekruist met de bewegingen en begeerlijkheden*, om door *den Geest te leven en te wandelen*, of *kruist gy den Zoon Gods wederom, en maakt hem openlijk te schande*, door *zijn naam te noemen en niet af te staan van ongerechtigheid*?

Waar is uw plaats op Golgotha; by de vrienden, of by de moordenaars des Heeren? — Indien by de eersten, *bewijst* het door uwen geloovigen, liefderijken, godzaligen wandel; — indien by de laatsten, laat zijne groote liefde, waarmede hy ook zelfs voor zijne moordenaars bidt, u eindelijk vermurwen; u doen *aanschouwen*, wie hy is en voor u zijn wil, in wien gy *tot hiertoe gesteken* hebt; *slaat rouwklagende op de borsten*; bekeert u, gelooft, laat u rechtvaardigen, laat u heiligen door zijn bloed!

Nog is het daartoe niet te laat. Dat bloed, dat kostelijk Middelaarsbloed, *reinigt van alle zonden*; ook van de ergste zonden tegen den persoon des Middelaars zelve begaan.

Nu Geliefden! *Alle zonde door een gedoopten Chris-*

ten, door een aan wien Christus gepredikt, de genade zijns kruices van God aangeboden is, is zonde tegen den persoon van Christus zelve. — Maar hoe veel troost nu voor dengene, die door Gods genade tot het inzicht daarvan geraken mag, is er in dat woord, dat eerste kruiswoord des Heilands: *Vader, vergeef het hun, want zy weten niet wat zy doen.*

Zy weten niet wat zy doen. Zoo was het met my, zegt de zondaar, die tot inzicht van zijnen zondigen weg komt: *ik wist niet wat ik deed.* Ik wist wel dat ik niet wandelde in alle de rechten en geboden des Heeren; ik wist dat ik afgoden diende voor zijn aangezicht; dat ik mijne begeerlijkheden stelde boven zijn wil; dat ik in velen struikelde, en gedurig overtrad. Maar eerst nu zie ik in hoe gruwelijk dat was; hoe strafbaar by den Heiligen; hoe strafbaar vooral in my, die by mijn doop zulker dierbare belofte was deelachtig geworden; wien de wil des Heeren zoo gedurig is voorgehouden; wien zijne GENADE zoo telkens is verkondigd; in my, die ook zelf beleden heb den naam van den gekruisten Christus! Van den gekruisten Christus, — ach, wat wist ik wie hy was, en wat hy wezen kan voor de arme ziele des zondaars; ik *wheet* het eerst nu; eerst nu ken ik de diepte waarin ik nederlag; eerst nu de genade die er den zondaar uit wil opheffen! — Maar zoo mag ik myzelve dan ook deze bede des Heeren toepassen, die hy voor zijne moordenaars en vervolgers heeft uitgesproken: *Vader, vergeef hun;* zoo mag ik myzelve dan ook toeëigenen dat verzoenend bloed, van hetwelk hy zijne moordenaars zelfs niet uitsloot; zoo mag ik met een innig vertrouwen

bidden: *Om Christus wille, Vader, vergeef my, want ik wist niet wat ik deed.*

Zoo is het Geliefden! — Alle zonde, welke gedoopte Christenen, die het euangelie der genade uitwendig kennen, begaan, *is lastering tegen den Zoon des menschen*, doch zoo zy wordt ingezien, en berouwd, *kan ook deze vergeven worden*, naar des Heeren woord, Matth. XII. 31., naar des Heeren gebed, in den text. Welgelukzalig die tot inzicht komt; die aan zijne ziele ondervinden mag, dat de voorbede van Christus ook voor hem uitstel verworven heeft, ook voor hem een tijd van genade, waarin hy zich nog kan bekeeren.

Anders is het met de zonde tegen den Heiligen Geest. Het is een zondigen tegen beter weten aan, een opzettelijk en met klaar bewustzijn zondigen tegen God en Christus; gelijk de rebellie der duivelen. *Deze kan niet vergeven worden* (Matth. XII. 31) zegt de Heere, *noch in deze, noch in de toekomstige eeuw*. By deze weet men wat men doet; by deze *volhardt* men ook, en komt nooit tot een ander inzicht. Voor deze heeft de Heere niet gebeden. Dit is *de doodzonde, waarvoor de Apostel ook niet zegt dat wy bidden zullen* (1 Joh. V. 16). Die deze zonde begaan heeft, zal ook zelf niet om vergeving bidden. Deze zonde bestaat in het weigeren van, en het ten einde toe ongevoelig blijven voor de aangeboden vergeving. — *Die* derhalve gevoelt dat hy nu weet, wat hy vroeger niet wist: hoe misdadig hy tegen God en Christus gehandeld heeft; die heeft de zonde tegen den Heiligen Geest *niet* begaan, en, in wat gruwelen hy zich ook moge hebben toegegeven, er is voor hem genade door dien Heiland, die voor Cajaphas

en de zijnen; die ook voor hem gebeden heeft — en wiens aan het kruis uitgestort bloed van *alle zonden reinigt*.

Niemand blijve dan beschroomd, bedroefd, moede-loos, van verre staan, en zegge: *mijne zonde zijn grooter dan dat zy vergeven worden*. Niemand sluite zich uit, daar Christus allen aanneemt. Niemand mistrouwe een Middelaar, die by het bestijgen van het kruis tot verzoening, zulk een krachtig bewijs gegeven heeft van zijne welmeenendheid ten opzichte zijner bitterste vijanden en beleedigers; die in zijn eerste woord, aan het hout gesproken, zulk een ruim denkbeeld van die genade op doet vatten, welke hy in den gebede van zijnen Vader vergen kan, welke hy door zijn bloed by den Vader voor arme zondaren, ook voor de verfoeielijkste onder hen, verworven heeft.

Dat mistrouwen te voeden, is almede een doorn aan zijn kroon te hechten, een nagel door zijn handpalm te slaan. Wat meent gy, dat het ongeloof dat hem mistrouwt, hem niet evenzeer grieft als het ongeloof dat hem bespot, of het hoofd schuddende zich afkeert?

Vergeef het hun, want zy weten niet wat zy doen! Geloovigen, die barmhartige hoogepriester, die voor de zondaars heeft gebeden in den bloedigen voorhof Golgotha, waar hy de offerande zijns zelfs bracht op het altaar des kruices, bidt ook voor u nog in het Heilige der Heiligen van Gods hoogen hemel, waarin hy by zijne hemelvaart is doorgegaan. Gy hebt een *Voor-spraak by den Vader, Jesus Christus, den recht-*

vaardigen, die den Vader zijne bloedige offerande altijd als herinnert. — Hoe zalig, hoe troostrijk is die gedachte! Maar bedenkt dit: van uit zijnen hoogen hemel, ziet de Voorspraak op u neder, en slaat al uwe gedragingen gade; let op u: of gy, als hy, onder het kruis u opgelegd, oog en hart tot den Vader in de hemelen verheft, en met vertrouwen hem aanroept; — of gy, als hy, uwe vijanden vergeeft, en om hunne bekeering bidt, met een liefderijk en volkomen gemoed. — Wat ziet hy van u? — O Bidt hem, bidt hem altijd, dat hij steeds betere dingen van u zien moge; en zijnen verworvenen Geest overvloedig over u en ons allen uitstorte. Amen.

TWEEDE KRUISWOORD.

JOHANNES XIX. 26. 27a.

JESUS NU ZIENDE ZIJNE MOEDER, EN DEN DISCIPEL DIEN
HY LIEF HADDE DAARBY STAANDE, ZEIDE TOT ZIJNE
MOEDER: VROUWE, ZIE, UW ZONE. DAARNA ZEIDE
HY TOT DEN DISCIPEL: ZIE, UWE MOEDER.

Van de zeven kruiswoorden des Heeren, zijn de eerste drie allen door hem uitgesproken voor de drievoudige duisternisse, waarin het lijden zijn schrikkelijk toppunt bereikte en hij zich van zijnen God verlaten gevoelde. — Het zijn alle drie woorden van liefde en genade voor anderen. Het is: tusschentreden voor zijne vijanden; verzorgen zijner moeder; zaligspreken van zijn kruisgenoot. — En in dit alles is nog een openlijk bewijs dat hij Gode dierbaar is, dat hy veel en alles by hem vermag; een bewijs dat hy macht heeft om over de menschen op aarde en de poorten des hemels te beschikken. Op de vergiffenis zijner vijanden dringt hy aan, door zich als den Zoon voor den Vader te stellen, *met wien hy een is*, en die *hem altijd hoort*. De zorg voor zijne moeder oefent hy uit, door in een enkel indrukmakend woord voor zijnen discipel al de verstaanbare kracht van een liefelijk bevel te leggen. De toezegging van het paradijs aan den nevens hem ge-

kruiste geschiedt door hem *als machthebbende*. Dan komt de duisternis over de geheele aarde, en de toorn Gods tegen de zonde over den geheelen Jezus. Dan verbergt hy geheel zijne waardigheid, geheel zijne Godheid, onder zijn zwaarst en bitterst lichaams- en ziele-lijden. Zoo hy spreekt, het is om dat zwaarst en bitterst lichaams- en ziele-lijden te openbaren en te prediken. *My dorst*, ziedaar voor het lichaam; *mijn God, mijn God, waarom hebt gy my verlaten*, ziedaar voor de ziel. Maar, wanneer dat dan ook is door-gestaan, dan kondigt eene groote stem, uit het diepst zijns harten opkomende, aan, dat het *volbracht* is; herneemt de Zoon zijn hooge rechten; en mag hy zijnen geest Gode als zijnen Vader aanbevelen.

Wy verkeeren nu nog met onze beschouwingen in die eerste periode van het kruislijden, waarin het nog dag is op Golgotha, waarin nog eenig licht in de ziele des Middelaars schijnt; waarin hy nog niet, als in de drie uren zijner schrikkelijkste persinge, geheel in zich zelven is gekeerd, om zijn Middelaarslijden zonder eenig ander innemngsel te smaken; waarin hy nog oogen betoont te hebben voor vriend en vijand, die onder en nevens zijn kruis zich bevinden. Wy zullen hem na het gebed voor zijne vijanden, die zijne handen doornageld en het kruis opgeheven hebben, een blik zien werpen op zijne moeder en den discipel *dien hy lief heeft*; een woord hooren spreken tot die twee dierbaren. — Liefelijke verscheidenheid in zijne veelvoudige liefde! Op de laatste zegening over *degenen die hem vloeken*; volgt het laatst vaarwel aan *degenen die hem lief hebben*. — *Alzoo hy de zijnen; die in de wereld waren, lief ge-*

had hadde, zoo heeft hy ze lief gehad tot den einde. — De mensch Jesus, met wien zich de Christus Gods in den schoot der onbevleete maagd vereenigd had, neemt afscheid van vleesch en bloed, van den schoot die hem gebaard, de boezem die hem gezoogd heeft; zijne menschheid gaat door *lijden tot de heerlijkheid in*, die zijne Godheid by *den Vader had eer de wareld was*. Maar eerst vermaakt hij aan menschen de rechten en de plichten der menschelijke kinderliefde.

Broeders en Zusters, wat is die heuvel Golgotha vruchtbaar in beschouwingen; en hoe onuitputtelijk in liefelijkheid is dat kruis van den Heere.

In het vers, hetwelk aan onze afgelezene textverzen voorafgaat, lezen wy: *En by het kruis Jesu stonden zijne moeder, en zijns moeders zuster, Maria Clopae wijf, en Maria Magdalena*. Mattheus spreekt (XXVII. 55) *van vele vrouwen die Jezus gevolgd waren van Galilea om hem te dienen*; maar het oogenblik waarin die euangelist ze voorstelt, is het oogenblik van 's Heilands dood; en zij stonden toen niet meer *by* het kruis, maar *van verre*; denkelyk door de Romeinsche soldaten teruggedreven zijnde; ook was de moeder des Heeren toen niet meer in haar midden, als uit hetgeen wy nu zieu plaats hebben volgen moet.

Intusschen, hoe beschaamden deze zwakke vrouwen, die den Heiland in al zijn jammer navolgden en zelfs op den kruisheuvel niet verlieten, die elf mannen, die in Gethsemané *hem allen verlatende gevlucht wa-*

ren, en die eerst weder tot zichzelf komen moesten om op de schreden des Heilands terug te keeren, terwijl het niet blijkt dat zy allen teruggekeerd zijn. — Van Petrus echter weten wy 't, maar ook, dat hy op nieuw en erger dan te voren, een blijk van lafhartigheid geven moest; van Thomas is het denkelyk, dat ook hy den Heiland op 't kruis heeft gezien, daar hy naderhand zoo zeer aandringt op het aanschouwen van de teekenen der nagelen in zijne handen en der speere in zijne zijde; van Johannes, den discipel dien de Heere lief had, lezen wy het hier en vervolgens.

Aandoenlijk is het, onder allen, ons dit tweetal by het kruis van Jesus voor te stellen. — Neen! zy vermochten er niets tot zijne hulpe, zijn dienst, zijne vertroosting of verkwikking; hen te zien kon zelfs niet anders dan zijn lijden verzwaren! Maar zoo iemand ten bloedigen heuvel door zijn hart werd uitgedreven, — hoe konden zy achter blijven. De moeder, *kon zy haar zuigeling verlaten, het kind hares boezems?* — want dat was hy toch, de dierbare, wien men dus mishandeld had; de dierbare, die den dood te gemoet ging. De discipel dien de Heere lief had, wien hy boven de liefde die hy alle de anderen toedroeg, met eene menschelijke, met eene broederlijke tederheid vereerde, de geliefdste onder de geliefden; zou hy tot den laatsten nacht toe hebben aangezeten in den schoot des Heeren, om nu den aanblik van het kruis des Heeren te schuwen. en dat woord der Schrift te schande te maken: *een vriend heeft ten allen tijde lief* (Prov. XVII. 17). — Neen, aan den voet des kruices, daar is de plaats zijner moeder, daar de plaats zijns broeders, — daar

ook de plaats van alle degenen die de liefelijke en gezegende voor zijne *moeders en broeders verklaard heeft, omdat zy den wille doen zijns Vaders die in de hemelen is* (Matth. XII. 50). Die hem lief heeft, heeft hem ten allen tijde lief; aan den bruiloftsdisch te Cana; waar hy een zegenend wonder doet, ook als men zulks het minst is verwachtende; onder het nederig dak te Bethaniën, waar hy de schatten zijner liefde en troost opent; en op den bloedigen heuvel, waar een gedeelte zijns lijdens terugvalt op het hart van die hem ook daar gevolgd zijn. In de dagen der blijdschap; in de dagen der smarte; als de *Heere groote dingen doet aan zijne dienstmaagd, wier nederheid hy heeft aangezien* (Luk. I. 48. 49); en als een zwaard door *haarzelfs ziele gaat* (II. 35); als hy zijn dienstknecht vereert met een gezicht zijner heerlijkheid (Luk. IX.), en als hy gezien wordt in zijn vernedering, in handen van hen die hem bespotten, honen, vervolgen, — overal moet de Heere, overal de Goddelijke vriend beleden worden met dezelfde liefde, hetzelfde geloof, dezelfde standvastigheid. Belijders van zijn hoogheerlijken Naam, bedenkt het — en ontziet niets voor dien Dierbaren, die voor u dit kruis niet ontzien heeft!

Ja, een zwaard ging door Mariaas ziele; een scherp zwaard, een zwaard van schrikkelijk folterend zielelijden. Was hy niet op de hardste doodsponde uitgestrekt, die zy in zoo harden wieg had neergelegd, in de onvergetelijke nacht zijner geboorte! « Zoon van smarte, ik heb u gebaard in eenen stal, en eindigt gy op een kruis? — Ik heb u ontstolen aan de

«dolk van Herodes, en bezwijkt gy nu onder het gericht van Pilatus?» Zoodanige zullen hare onuitsprokene, en ook — niet waar, moederharten! — onuitsprekelijke verzuchtingen geweest zijn. — En te midden van die schrikkelijke smart, en tegenover dat kraais van smaad, schande en pijn: hoe raadselachtig moeten haar voor de herinnering zijn voorbygegaan, engelen en herders en Oostersche wijzen, en alle de wonderen van haren grooten zoon, dien zy ontfangen heeft *uit den Heiligen Geest*, die *Gods zoon genaamd* zou worden, wien *God de Heere den throon zijns Vaders Davids geven* zou. Maar had Simeon voorzegg van het *zwaard*, dat door haarzelve ziele gaan zoude; niet zy zou naar zijn woord behooren tot degenen, voor wie het LICHT tot verlichtinge der heidenen, en tot heerlijkheid van het volk Israël, een teeken zijn zoude dat *wedersproken* zou worden. Ook nu — schoon geen troost van opstanding en wederzien haar ondersteunt, — ook nu, ook hier, wederspreekt zy het geheimzinnig teeken niet. *Zoo het velen ten val gesteld* is, het moet in eene eerste plaats *tot hare opstanding gesteld blijven*. — Dat was Gods kracht die haar ondersteunde; meer dan de schouder van Johannes, waarop zy mogelijk leunen mocht; Gods kracht die haar teder moederlijk hart sterkte, om dit aan te zien wat zy zag. Moeders, moeders! welk eene kracht! Maar ook gy weet niet wat gy zoudt kunnen uitstaan, indien gy beproefd wierd en Gods bystand u niet ontbrak. Maar ook wy weten het geen van allen, voor wy het ondervinden. Zoo menig Christen heeft in een oogenblik van kleingeloovigheid uitgeroepen: indien

zulks of zulks my overkomt bezwijk ik: die *als* het hem overkwam, tot heerlijkheid Gods belijden mocht: *Uwe genade is my genoeg, uwe kracht wordt in zwakheid volbracht!*

By de kracht waarmede Maria *gesterkt werd naar den inwendigen mensche*, kwam de troost die van het kruis zelf tot haar mocht afvloeien.

Wy lezen *dat Jesus zijne moeder zag*. Wat moet het reeds voor Maria geweest zijn *te zien* dat hy haar zag? Maar in Jesus was haar te zien, en te weten wat zy tot haar troost meest behoefde, en meest wenschte, hetzelfde. Zoo haar aublik zijn hart een nieuwe wonde toebrecht, hy denkt slechts om het hare te zalven.

Jesus nu ziende zijne moeder, en den discipel dien hy lief hadde, daarby staande, zeide tot zijne moeder: VROUWE ZIE, UW ZONE. Daarna zeide hy tot den discipel: ZIE, UWE MORDER.

Weinige woorden. De Heere drukt zich zoo kort mogelijk uit. Daaraan zien wy dat hy tot vrienden spreekt, die hem verstaan. Hy noemt hunne namen niet. Hy laat niets blijken van hun beider betrekking tot hem. Hy spaart hen den smaad en de beleedigingen, die daaraan hier voor hen verbonden zouden weze. Het is genoeg dat zy zich daaraan hebben blootgesteld. En ook is het hier het oogenblik, waarin alle aardsche betrekkingen ophouden, en de banden des bloeds breken.

VROUWE, zegt de Heere, ZIE, UW ZONE. Zie hier

dengene, aan wiens zorg gy u in plaats van aan de mijne toevertrouwt. — Maria wordt tot haar troost op Johannes gewezen, en niet op haar voorrecht als moeder van den Heiland der wereld, voor *zoo veel het vleesch aangaat*; dat vleesch is gekruicigd, en deze haar roem moet haar gekruicigd zijn. Haar zoon laat haar een broeder na, om haren ouderdom te steunen, en zy behoeft dien steun, tot haar dood. ZIE, zegt hy, *tot Johannes, ZIE, UWE MOEDER*. Zorg gy voortaan voor haar als voor uwe moeder. — Stervende beschenkt hy zijne moeder met een zoon, en den discipel dien hy lief had met eene moeder; hy geeft beiden wat hem dierbaarst was geweest op aarde. Liefelijke nalateuschap.

Opmerkelijk is dit liefdeblijk van den Heere Jesus aan het kruis, voor zijne bedroefde moeder. Het wijst ons alweder op den innigen band die hem naar zijne menschheid aan het menschdom verbond. Ja, geliefden! hy was door de inspraak der natuur, door de stem en den band des bloeds onze broeder. Niet slechts door geboorte, maar door kinderliefde is hy met het geslacht Davids, met het huis Israëls, met het kroost Adams vereenigd. Van die kinderliefde was Nazareth, waar zijn onschuldige jeugd zijnen ouderen onderdanig was, getuige geweest; die kinderliefde zag ook Golgotha, op een aandoenlijke wijze, tusschen bloed en tranen uitblinken. — Hy vergat zijne moeder, zijn nu reeds bedaagde moeder niet, hangende tusschen zijn volk dat hem verworpen had en zijn God die hem verlaten zoude; uitgestrekt op het hout der vervloeking, gebukt onder den last van de zonde der wereld. *Het lam dat geslacht wordt* ziet om naar het schaap dat

hem gebaad heeft; en de hooge priester zich aangordende met het bloed der verzoeninge tot het heilige der heiligen door te gaan, ziet om naar de vrouwe uit het midden des volks, die hem negen maanden onder haar hart heeft gedragen, om haar te vertroosten dat hy achter den geheimzinnigen voorhang verdwijnt.

Ja, Christenen! de Heere Jesus Christus had zijne vleeschelijke moeder lief; en het kwam heerlijk uit in het midden van de pijn; waar zijne groote zondaarsliefde uitblonk boven allen, maar toch zijne kinderlijke liefde niet óver- niet weg-scheen.

Hy zorgde voor haar, voor haren tijdelijken troost en ondersteuning, in dat eigen tijdsgewricht toen hy haren en aller geloovigen eeuwigen troost en behoudenis by God teweegbracht.

Drieëndertig jaren was hy oud geworden, en verre, oneindig verre was hy boven zijne moeder verheven; maar noch ouderdom, noch grootheid had de banden losgemaakt, waarmede hy zich aan haar verbonden rekende. Al de jaren zijns levens en ook de laatste, had hy te midden van zijnen veelvuldigen arbeid, voor zooveel zijne aangenomene omstandigheden het toelieten, voor haar gezorgd; ja! haar zoo zeer aan deze kinderlijke zorg verwend, dat zy een plaatsvervanger noodig had, om haar iets daarvan te vergoeden; en hy wijst haar dien aan van de hoogte zijns kruices, in de laatste ure: **VROUWE, ZIE, UW ZONE.**

Maar nu ook rukt hy zich los van de aarde, los van al wat hem dierbaar is, en keert zich in zich zelve, om zijn laatsten strijd te strijden.

Welke heerlijke lessen voor leven en sterven hierin

voor al zijne discipelen liggen opgesloten, Broeders en Zusters! heb ik noodig het u aan te wijzen? Gy ziet het, onze hoogste roepingen snijden onze menschelijke betrekkingen niet af, dan voor zoover zy daarmede strijden. Gy ziet het, geen volwassen leeftijd, geen grootheid voor God en menschen, geen gewichtige ampten, geen bezwarende omstandigheden, geen sterfensnood, mag ons doen vergeten den schoot die ons gebaarde, de borsten die ons gezoogd hebben. Gy ziet het, het ernstigst, het innigst bezigzijn met de eeuwigheid, die hare poorten voor ons opent, mag ons hart niet sluiten voor de belangen van hen die ons op aarde zullen beweenen. — Zoo iemand, de Heere was zijne moeder boven 't gezegend hoofd gewassen; zoo iemand, hy was tot groote dingen geheiligd — maar hy was haar zoon tot op het laatst. Zoo iets, zijne uiterste levensure was *Corban*, eene God gewijde gave, maar toch liet zy hem toe iets aan zijne moeder te doen (Marc. VII. 11. 12. 13); en Jehovahs vijfde gebod werd nog aan het kruis verheerlijkt door hem, die ook door zijn menschelijke moeder lief te hebben *zijn* Goddelijken *Vader op aarde verheerlijkt heeft* (Joh. XVII. 4).

Was het balsem voor Maria dit blijk van liefde en uiterste zorg van de veege lippen hares gekruicigden zoons te ontfangen; wat was het voor den discipel dien hy lief had, dus door hem verwaardigd te worden, zijne dierbare plaats by zijne moeder te bekleeden. Den discipel dien hy lief had. Ja hy had Johannes boven allen lief. Terwijl Petrus de vurigste belijder was van

zijne koninklijke Christus-heerlijkheid, die het Godsrijk op aarde stichten en beschermen moest, had Johannes zich van allen het innigst aan zijn persoon aangesloten; had Johannes van allen zich het meest van den geest zijner Goddelijke liefde doordrongen.

Daarom, gelijk hy Petrus stelde om in zijne plaats zijn kerk te gronden, zette hy Johannes in zijne plaats waar het zijne naaste persoonlijke betrekkingen gold. Tot Petrus is het: *Weid mijne schapen*; tot Johannes: *Zie uwe moeder*. Petrus bestuurt de uiterlijke *gemeente* van den Heere; Johannes de innige *gemeenschap* met Hem. Petrus predikt de bekeering tot het kruis; Johannes de liefde als een vrucht des kruices. De noodzakelijkheid der bekeering tot Christus moet Petrus in zijn val onder bittere tranen ten overvloede leeren; de zaligheid der liefde om Christus wille mag Johannes by het kruis des Heeren, tussohen den stervenden Zoon en de bedroefde moeder, ten overvloede gevoelen. Ja, het *is* eene zaligheid. Christus heeft ze uitnemend lief, van wier liefde om zijnent wille hy veel vergt; zy zijn benijdbaar die hem aldus toonen mogen hoe lief zy hem hebben; want de hoogheerlijke, de Goddelijke Christus vereert hen met de groote eer, in zijne plaats te treden op aarde. — Nu, Geliefden! dat voorrecht, die eere, draagt hy allen op die by zijn kruis verwijlen; allen die daar rondom staan en weenen beveelt hy elkander als broeders en zusters, zonen en moeders aan; opdat zy elkaar vertroosten, steunen, verkwikken, en helpen, om zijnentwil! — Dit is een woord van dien Johannes, die het gebod der liefde nog van de blaauwe lippen des gekruis-

ten had opgevangen: *Hieraan hebben wy de liefde gekend, dat hy zijn leven voor ons gesteld heeft, — en wy zijn schuldig voor de broeders het leven te stellen. Die zijn karte voor zijn broeder sluit, hoe blijft de liefde Gods in hem? Mijne kinderkens, en laat ons niet liefhebben met den woorde, noch met de tonge, maar met de daad en waarheid.*

Hy zelf bewees zijne liefde voor Maria om Christus wil met de daad en waarheid. *Van die ure aan nam haar de discipel in zijn huis.* Hy had de geheele strekking van des Heilands weinige woorden begrepen en verstaan; de wijze heeft slechts een enkel woord noodig, maar aan hoe klein een wenk heeft de liefde genoeg! Wat de Heere bedoeld had begreep hy in al deszelfs kracht, en hy wilde het in al deszelfs nadruk, van stonden aan, volbrengen. — Wy doen er wel aan, geliefden! zoowel de voorschriften en eischen als de beloften des Heeren in de Schrift op te vatten in den sterksten zin dien zy hebben kunnen; helaas, hoevele malen geschiedt het in den slaauwsten. Zoo worden de bedoelingen des Heeren verijdeld. Johannes vervulde ze. Het ijsselijk zwaard was diep genoeg in Mariaas ziel ingegaan; zy had den zoon haars boezems op het kruis gezien, zy had zijn bloed zien vloeien; het schrikkelijkste moest haren moederlijken oogen bespaard worden. Wat Hagar niet wilde zien, toen haar Ismaël smachtende van dorst onder de struiken nederlag, dat *mocht* Maria niet aanschouwen. De duisternis op Golgotha, zijne verlating van den Vader, zijne smachtende dorst, het buigen van zijn hoofd,

en het doorwonden van zijne nog laauwe zijde, dat alles moest zy, naar het liefelijk bestel hares zoons ontschuijen in het huis van zijnen vriend, die haar voortaan als *zijne* moeder eeren zoude; in het huis dat, gelijk het voor den Heere *verlaten was* (Matth. XIX. 27), zoo ten allen tijde voor den Heere openstond. — Ziet, daar verlaat de moeder des Heeren met wankelende schreden het kruis, en den kruisheuvel. Ach, eenmaal sterk genoeg om hem te beklimmen, hoe gaarne ware zy er misschien gebleven, met de andere vrouwen, tot dat alles gedaan was. Maar de moeder des Heeren mocht, als wy geen van allen, *niet beproefd worden boven hetgene zy vermocht*. Zy wordt heengeleid; zy volgt gewillig. Was daar een groot geloof in haar staan by het kruis, er was een groote gehoorzaamheid in om er van te scheiden. — Zalig die haar in beiden kunnen navolgen. — Moeder des Heeren! welke woorden overleidet gy wel in uw harte, als gy den kruisheuvel af, en de woning des discipels binnentradt!

TUSSCHENZANG.

LOFZANG VAN MARIA 1. 2. 3.

Mijn ziel verheft Gods eer:
 Mijn geest mag blij den Heer
 Mijn Zaligmaker noemen,
 Die, in haar lagen staat,
 Zijn dienstmaagd niet versmaadt,
 Maar van zijn gunst doet roemen.

Want ziet, om 's Heeren daên,
 Zal elk geslacht voortaan,
 Alom my zalig spreken;

Wijl God, na ramp en leed,
 My groote dingen deed:
 Nu is zijn macht gebleken.

Hoe heilig is zijn naam!
 Laat volk by volk te saam'
 Barmhartigheid verwachten:
 Nu hy de zaligheid,
 Voor die hem vreest, bereidt,
 Door al de nageslachten.

Indien ook der moeder des Heeren, in de eerste uren welke zy in de woning van den discipel doorbracht, deze woorden van haren blijden lofzang van voor drieëndertig jaren door den geest gegaan zijn, het zal geweest zijn met bitterheid der smarte. Nooit kon haar de vervulling, van hetgeen haar geest, door den Geest des Heeren vaardig gemaakt, in de dagen der schoonste verwachtinge geprofeteerd had, verder af schijnen, dan nu zy den haar beloofden zoon, tusschen aarde en hemel aan het kruis hangende verlaten had. En toch juist nu was er de meeste stoffe tot verheuging in God haren Zaligmaker; juist nu werd der wareld dat heil aangebracht, waarom haar zouden zaligspreken alle de geslachten. — Zy heeft het naderhand verstaan, de begunadigde onder de vrouwen. Zy heeft naderhand geweten dat zy nog rijker van God begunadigd werd, toen zy haren zoon op het kruis zag nagelen, dan toen zy hem nederleide in de kribbe; — *het licht is haar opgegaan in deze duisternisse*, als de Heere het graf verlaten had en ten hemel was opgestegen, en *al de in haar hart bewaarde en overleide woorden*, zijn

haar duidelijk geworden by deszelfs glans. Welke gesprekken zullen sedert de muren van het huis des discipels beluisterd hebben, als de elkander aanbevolen zoon en moeder in vrome herinnering en met blijde verrukking zich verplaatsten by dat kruis, waarby zy eens zoo droevig, zoo troosteloos gestaan hadden, en dat nu was hun eenige roem, hun eenige blijdschap, hun eenige troost in leven en sterven.

Ik wenschte wel van God, Geliefden! dat dat kruis ook datzelfde voor ons allen ware, wat het voor de moeder des Heeren, wat het voor Johannes geworden is. En waarom zoude het niet? Zy waren menschen van gelijke bewegingen als wy, zy waren zondaars als wy; niets onderscheidde hen. Door loutere genade Gods, en niet door eenige hunner verdiensten, hebben zy aandeel aan de zegeningen diens gezegenden houts gehad; en die genade is ook voor ons allen verkrijgbaar, is ook ons aangeboden; de vrucht des kruises van welke gezegd is: dat ten dage dat men daarvan eet, men leven zal in eeuwigheid, is ook ons niet verboden. Komt gaan wy tot den kruisheuvel op; laat ons nemen en eten.

Kent gy hem, Geliefden! die daar hangt aan het hout der vervloeking; kent gy hem, als den Zoon Gods, God geopenbaard in het vleesch, als den eenigen Middelaar Gods en der menschen? En wilt gy hem, met afzien van alle eigene waardigheid en verdienstelijkheid, als den zoodanigen erkennen en belijden? Erkennen en belijden, te midden van zijne vijanden, te midden van zijne smaadheid? Waagt gy er uzelfen aan om in

den smaad des kruices te deelen, in den afkeer en de ergernis die het opwekt; wilt gy te midden eener smalende, spottende, u over uwe boetvaardigheid en godvrucht beklagende, en u daarvan aftrekkende wereld, dicht tot dien kruispaal naderen, voor aller oog, en zeggen, voor aller oor, en zoo menigmaal men het hooren wil: «*Ja, deze is mijn Heiland, en anders is er geen.* Om by zijn kruis te staan en mijne zonde te beweenen, om door zijn vriendelijken oogblik verkwikt te worden, zijn zoete stem in mijn binnenste te vernemen, wil ik hier zijn op Golgotha, en niet by de drukke, woelige, haren tijd, en haar eeuwigheid verspelende wereld.» — Ach, dat gy het wildet, het allen waarlijk en oprechtelijk en standvastelijk wildet! Dat eindelijk dat omzien naar Golgotha eens door een opgaan tot Golgotha werd vervangen, en dat van verre den handkus toewerpen aan het kruis, door een staan daaronder, door een omhelzen daarvan. — Het is de boom des levens, de boom waarachtig goed tot spijs, een lust voor de oogen, die geopend worden ten dage dat men daarvan eet; ja een boom, die ofschoon by den wijzen der wereld een ergernis en dwaasheid blijft, begerlijk is om verstandig te maken, en waarachtige wijsheid in het hart te storten; wat doet u dan aarzelen, wat doet u weifelen? Helaas, ik weet het. Dit, dat uw hart nog hangt en uw begerlijkheid nog uitgaat naar de spijs van dien anderen boom; naar de vruchten, van welke gezegd is, ten dage dat gy daarvan eet zult gy sterven; boom en vruchten, welke allen die zich daaraan vergrijpen, naaktheid, schaamte, wroeging, ellende en verdoemenis aanbrengeu; boom en vruchten, wier naam is

Wæreld, wier naam is Zonde. Wie van dien boom en die vruchten eet, met graagte, met valsche gerustheid: versmaadt het kruis; maar die, schoon het kruis eerende, naar dien boom en die vruchten omziet, zijn hart nog door derzelve begeerlijkheid voelt aangetokkeld, en het er niet voor sluiten kan omdat hy het niet wil, die blijft flauw, dubbelzinnig en wankelmoedig in zijne vereering, in zijne belijdenis, in zijne betrachtig, in zijn geloof, in zijne liefde. De keuze moet volkomen zijn tusschen Christus en de Wæreld; anders is het geen keuze, maar een levenslange twijfeling. De volkomene keuze moet zich uitdrukken door woord en daad, anders blijft zy onvolkomen. — Waarachtige liefde ontziet voor haar voorwerp niets; gy ziet het aan Maria, gy ziet het aan Johannes, staande tusschen de moordenaars, de spotters, de versmaders, by het kruis van hem die hundierbaar was boven allen. Ook uw hart behoore hem onverdeeld, en gy zult zien hoeveel kracht gy hebt om de wæreld voor 't hoofd te stooten, haar smaad te dragen, hare verzoekingën af te slaan; hoeveel moed om in zijn kruis te roemen, en te zeggen — als Paulus: door *Christus Jesus is de wæreld my gekruist, en ik der wæreld*. Gy zult zien hoe de gedurige aanblik u sterken zal van den *Oversten-leidsman en voleinder des Geloofs, Jesus Christus, dewelke, voor de vreugde die hem voorgesteld was, het kruice heeft verdragen, en de schande veracht*. Gy zult ondervinden welk een nieuwe kracht het getuigenis uwer aanneming tot kinderen Gods, hetwelk een iegelijk die in den Zoon gelooft en den Zoon liefheeft, in zichzelf heeft, in uwe ziele uitstort; en met hoeveel blijdschap u, ook te midden der moeielijk-

ste verloochening en den zwaarsten strijd, de levende beloften zullen vervullen, die gy van hem moogt bewaren en overleggen in uw harte, en waarvan deze eene der uitnemendste is: *Zoo wy anders met hem lijden, wy zullen met hem verheerlijkt worden!*

Zoo doe ons de Heere, Geliefden! Zoo doe hy ons door zijne genade. Bidt het, een iegelijk voor uzelf, gelijk ik het voor u allen bid. — Bidt om de sterke overtuiging dat de belijdenis des kruices, eene verandering van ziel en zin vereischt, die u afrekt van de wereld; die uw smaak en al uwe neigingen omkeert; die u op doet zien ten hemel, in plaats van rondom u op de aarde; die u Christus doet beschouwen als den boven alles dierbaren; zijn gemeenschap als het eene noodige; en in hem en om zijnentwille, de deelgenooten van dat zaligmakend geloof als uwe moeders en uwe zonen, als uwe zusters en uwe broeders. — Op Golgotha, onder het kruis, verandert de geheele wereld van gedaante, voor die Golgotha en het kruis begrijpt. De hemel komt naderby, en de aarde wijkt; nieuwe begeerten wellen op; nieuwe beginselen ontspruiten; nieuwe geboden worden gehoord, en *van die ure* opgevolgd; de oude mensch sterft, en de nieuwe mensch begint te leven. Die nieuwe mensch zal juichen over hetgene hy beweend heeft; en weenen over hetgene hem vroeger deed juichen. Zoo moet het zijn, en zoo zij het door Gods genade, welke geweldig is over degenen die haar zoeken. Amen.

DERDE KRUISWOORD.

LUKAS XXIII. 42. 43.

EN HY ZEIDE TOT JEZUS: HEERE, GEDENK MIJNER ALS
GY IN UW KONINKRIJK ZULT GEKOMEN ZIJN. EN JE-
SUS ZEIDE TOT HEM: VOORWAAR ZEGGE IK U, HEDEN
ZULT GY MET MY IN HET PARADIJS ZIJN.

Plechtige samenspraak op Golgotha! Nooit voorzeker werden aandoenlijker woorden, onder treffender omstandigheden, over een gewichtiger aangelegenheid gewisseld. Die aangelegenheid, het eeuwig zalig leven; de sprekers, twee deelgenooten *in hetzelfde oordeel* (vs. 40); en welk een oordeel? Het oordeel des kruices, waarop zy den vast naderenden dood onder duldelooze smarten te gemoet gaan.

De eerste spreker een booswicht, die zijn leven verbeurd heeft, en *ontfangt waardig hetgene hy gedaan heeft*; de tweede een door zijn rechter zelf onschuldig verklaarde, die *niets onbehoorlijks heeft gedaan* (vs. 41); en nogthands meer dan de eerste een voorwerp van haat, kwaadaartigheid en bespotting. — De eerste het deel des doodslagers ontvangende; de andere beneden een doodslager gesteld, die meer dan hy genade scheen te hebben verdiend. — De eerste tot hiertoe een onbekeerde, zonder God in de wereld; de

andere van zijn vroege jeugd tot op dit oogenblik vol van God in al zijn denken, spreken en doen; — en nogthands de eerste van dit oogenblik af aan in hoope zalig, en de ander op het punt van te klagen *dat God hem verlaat*. En ofschoon hy die bittere klachte zoo aanstonds zal opheffen, desniettemin over het eeuwige paradijs Gods beschikkende, en van zijn kruis, alsof het veeleer een thron ware, genade en zaligheid toezeggende aan zijn lotgenoot, die als een eeuwig koning belijdt, dengene die als een gevloekte sterven moet.

En hy was een eeuwig koning, en hy stierf als een gevloekte; en de oplossing van alle deze raadselen is in dit ééne woord der Schrift: *die geen zonde gekend heeft, heeft God zonde gemaakt, opdat zondaren zouden worden rechtvaardigheid Gods in hem*. — Hier draagt hy den vloek, in de gelijkenis eens getuchtigden dienstknechts, die nogthands aanspraak heeft op alle macht in hemel en op aarde; hier gaat hy door lijden tot zijne heerlijkheid in, welke hy door lijden voor onwaardigen toegankelijk maakt. Hier zegt hy het paradijs toe aan een boetvaardig zondaar, hy die het paradijs voor alle boetvaardige zondaars verwerft. Maar wat het hem kost dat te verwerven, dat zult gy straks vernemen als de duisternis op Golgotha nederdaalt, en zijn lijden den hoogsten trap bereikt. Hier spreekt hy voor de laatste maal als machthebbende, hy die de Almachtige is en blijft, en die, zoo vaak hy in zijne vernedering zijne almacht door liet blinken, ze besteedde om te herstellen, ziende te maken, uit het graf te doen uitgaan, te vergeven en zalig te spreken.

Nog ééns zulk een straal van Goddelijke liefdemacht! Ook aan het kruis kan die van hem uitgaan. Maar daarna trekt hy alle stralen zijner Godheid in, om niets te zijn dan het *offerlam, beladen met de zonde der wereld*; en geen kracht of licht GAAT van hem-UIT, als de Heere met den schrikkelijksten nadruk *aller ongerechtigheid op hem doet AAN LOOPEN*.

Heere, gedenk mijner als gy in uw koninkrijk zult gekomen zijn.

Wie spreekt zoo? Een geloovige. Van waar komt die stem? van dit kruis. Van dit andere kruis is de boosaartige uittarting uitgegaan: *indien gy de Christus Gods zijt, verlos uzelf en ons*. Die uittarting van een leedgenoot, had de kroon opgezet aan al den smaad en bitteren spot, die de koning der eeuwen als zoodanig in al den tijd zijner omwandeling op aarde, maar voornamelijk in dezen laatsten dag en nacht had moeten verduren. Zy maakt een afschuwelijk geheel met de betichting der overpriesters, het blinkend kleed by Herodes, de doornekroon bij Pilatus, het opschrift op het kruis. Zy is de afgrijsselijke voltooiing van al de beschimpingen, lasteringen en bespottingen, rondom dat kruis gehoord en gezien. Maar als zy geklonken heeft, de huiveringwekkende wanclank uit den mond eens stervenden, die in zijn zonden sterft, moet ook op Golgotha een woord van geloof, hoop, en liefde vernomen worden: *Heere, gedenk mijner als gy in uw koninkrijk zult gekomen zijn.*

Het is een groot en gantsch buitengewoon geloof, dat uit den mond des medekruicelings spreekt. Een geloof dat zulk een zekerheid in zichzelf heeft, dat het door alle onwaarschijnlijkheden heenbreekt, en den Christus Gods, den koning der heerlijkheid, in *den man van smarte*, in den *worm en geen man*, in den *in alles*, ook in schande en pijn, *hem gelijken* ontdekken kan; *een vaste grond der dingen die hy hoopt*, en *een bewijs der zaken die hy niet*, waarvan hy het tegendeel, *ziet* (Hebr. XI. 1). Een geloof dat aan hetgeen anderen eene *dwaasheid is en een ergernis* (1 Cor. I. 20), eene *kracht Gods tot zaligheid* ontleent, te midden van de grootste tegensprekinge, van allerlei, en daaronder de *wijsste, de machtigste, de aanzienlijkste* (1 Cor. I. 26) zondaren. Een geloof dat den moed heeft *voor vele getuigen*, ten aanhoore van de geheele wereld, en van de hoogte eens kruices, dat nog op allerlei wijze verzaard kan worden, *met den monde tot zaligheid te belijden*, gelijk het ook het *harte tot rechtvaardigheid vervuld* heeft.

Door het geloof noemt hy *HEBBE*, die door allen verlaten, en door allen vernederd, hier hangt als een machteloze slaaf. Door het geloof twijfelt hy niet aan zijn toekomstige heerschappy, schoon hy hem den dood welhaast ziet te gemoet gaan; *overleggende* (gelijk Abraham weleer) *dat God machtig is hem ook uit de dooden te verwekken*. En ofschoon een leven van boosheid en misdaad achter hem ligt, dat hem eerst op dit kruis berouwt, *door het geloof* verwacht hy een, al is het dan slechts gering, aandeel in die genade,

welke machtig is te bewijzen, ~~DEGENE~~ die aller menschen ongenade nog meer dan hyzelf aan dit hout der vervloeking ondervinden moet.

Zulk een geloof uit zich in die bescheidene bede: *Heere. gedenk mijner als gy in uw koninkrijk zult gekomen zijn.* Bescheidene bede, zeg ik. Want hy vraagt niet veel, hy begeert niet driftig. Hy zegt niet; maak my zalig; ontfang my in uw koninkrijk; schenk my aandeel in uwe heerlijkheid; maar ootmoedig en nederig: *gedenk mijner.* En die uitnemende gunst van door Christus gedacht te worden, hy begeert ze niet terstond; hy begeert ze slechts in 't verschiep, te een of te anderen tijd: *Als gy in uw koninkrijk zult gekomen zijn.*

Zulk een geloof had nog nooit iemand, zelfs geen der Apostelen in den Heere Jesus betoond. De schoone droom van het aardsch Messias-rijk was door het verraad van Judas en het vonnis van Pilatus verijdeld. Hadden zy te voren getwist wie de meeste moest wesen in het koninkrijk van hunnen Heer, thands hadden zy hem allen verlaten, en de vurigste van hen had zelfs begonnen zich te vervloeken en te zweeren: *Ik en kenne dezen mensche niet.* Voor de eerezucht om in zijn koninkrijk te zitten aan zijn rechter en aan zijn linkerhand, was geen plaatse meer als zy hem gekruicigd zagen tusschen twee kwaaddoeners, de een ter rechter en de ander ter linkerhand; maar waarvan de eene hun onverstand en de traagheid hunner harten om te gelooven (Luk. XXIV. 25) zoo heerlijk moest beschamen! — Zy hadden hem meer dan iemand gekend als een *profeet krachtig in werken en woorden voor*

God en al het volk; en gehoopt dat hy was degene die Israël verlossen zoude; maar die hoop was gestorven op Golgotha; waar ze zoo krachtig ontwaakte in de borst van dezen nieuweling, die zich reeds een uitverkorene betoonde voor hy blijkbaar geroepen was.

Van waar is den uiterlijk ongeroepene dit zaligmakend geloof? Weet hy iets van *al hetgene de profeten gesproken hebben*? Misschien. Heeft hy vroeger iets van Christus en zijne prediking, van Christus en zijn aankondigd rijk, van Christus en zijne uitnoodiging tot *allen die vermoeid en belast zijn* gehoord? Misschien. Maar het had vroeger geen indruk op hem gemaakt tot geloof en bekeering. Nu had hy den Goddelijken lijder, ten minsten van Jerusalem af tot hier toe, mogen aanschouwen; hy was getuige geweest van zijne kalmte, zijn geduld, zijn grootheid, zijn edelmoedigheid, zijn hemelsche liefde; hy had hem hooren bidden voor zijne moordenaren; en dit — maar ook dit zou niet in staat geweest zijn zijn hart tot hem te bekeeren! Gy ziet het aan de menigte, die voorbygaat, hem lasterende en het hoofd schuddende, en zeggende: *Ha! gy die den tempel afbreekt, en in drie dagen weder opbouwt, behoud uzelf en kom af van het kruis* (Mark. XV. 29. 30); gy hoort het aan dien anderen kruiceling, die in stervensnood zich verhardt en met helsch genoegen in de lastering instemt: *Indien gy de Christus zijt, verlos uzelf en ons.* — Ernstige waarschuwing voor allen, om de bekeering niet te verwachten van den indruk trefsender omstandigheden, van de benaauwdheden des doods! — Wat dan werkte in hem dit groot geloove?

Wie anders dan Hy, die het altijd in de harten werkt, die ter zaligheid bestemd zijn, de Heilige Geest, door zijn wonderlijke kracht. Die goddelijke *indachtig makende* en *verlichtende* leermeester was het, die de vergetene, de in zijn gemoed sluimerende woorden, die hy wellicht vroeger had opgevangen, levendig maakte voor zijne ziele; die zijne oogen opende voor de grootheid en waardigheid van Christus, schoon hy overdekt was met bloed en wonden; die hem in zijn doornekroon een hemelkroon deed aanschouwen, en in zijn machteloosheid almacht; die hem den hoon en den schimp der vijanden om deed keeren tot een prediking van het koninkrijk der hemelen, en van deszelfs Hoofd en Heer! Ja, het was die Geest der *waarheid* en der *vrijmoedigheid*, die hem zeggen deed: *Heere, gedenk mijner als gy in uw koninkrijk zult gekomen zijn.* — Zoo gy het ook zegt, broeders! het is door hem; zoo gy het nog niet zegt; nog niet zeggen durft; nog niet zeggen kunt; bidt om dien Geest, zonder welken niemand belijdt *Christus den Heere te zijn.*

Heere! gedenk mijner als gy in uw koninkrijk zult gekomen zijn. O woord van geloof en hope! — Maar ziet nu ook wat, mede als werking des Heiligen Geestes, aan dat woord van geloof en hope vooraf, wat er mede gepaard ging.

Gevoel van schuld; en wel zoo sterk dat het zich de belijdenis van schuld niet slechts voor God en zichzelf; maar ook voor de menschen niet schaamt; gevoel van schuld; en dat zoo levendig, dat hy, schoon

nu reeds een beginsel van heiligheid deelachtig, zich niet ontziet, zich met de grootste zondaren gelijk te stellen; tot den anderen moordenaar zegt hy: *comt wy ontfangen woerdig hetgeen wy gedaan hebben.* — Daarby een sterk besef van de heiligheid en onberispelijkheid Gods, wiens oordeelen rechtvaardig zijn; als blijkt uit dat, met eene zeker nooit te voren gevoelde ontzetting uitgesproken: *Vrees gy ook God niet, daar gy in hetzelfde oordeel zijt; en wy doch rechtveerdelyk.* — Een groote liefde voor hem van wien hy zijn heil verwacht; zoo groot dat hy zich niet alleen zijner niet schaamt aan het kruis; den moed heeft hem als zijn Heere te belijden in het midden zijner vijanden; maar ook zijne veege tong niet wederhouden kan, om waar alles hem vloekt en smaadt en straft, een getuigenis af te leggen van zijne heerlijke onschuld: *deze heeft niets onbehoorlijks gedaan.* — En die waarachtige liefde tot den naaste, welke hem noopt om, in het aangezicht des doods, het eenige goede werk te doen, waartoe een kruiceling met doornagelde handen in staat is: zijnen broeder te vermanen en te bestraffen, of hy hem mogelijk nog behouden kon!

Geliefden! gy ziet, die gelooft, heeft van het oogenblik af aan dat hy gelooft, alles wat tot de Christelijke gestalte en den Christelijken wandel behoort: het berouw, de vreeze Gods, de krachtige liefde tot Christus en den naaste, gelijk de hope, den ootmoed en het geduld. Hy is in staat God en zijn Zaligmaker te verheerlijken met belijdenis en betrachtting. Bidt dan om dit eene: het Geloof; opdat gy dit alles rijkelyk moogt verkrijgen. En zoo iets

van dit alles flauw en ongestadig in u is, bidt maar dat u het Geloof mag versterkt worden! Het is het hoofdred, dat alle deze raderen in beweging brengt, de bron waardoor alle deze beeken overvloeien.

Maar geeft eere aan dien Geest die alles in allen werkt en op allerlei wijze; leert by het kruis van den boetvaardigen booswicht aan niemands behoudenis te verwifelen; ook aan uwe eigene niet; gy hebt met een almachtigen God, een almachtigen Heiland, een almachtigen Geest te doen; een God *die uit steenen Abraham kinderen kan verwekken*; een Heiland *die ook alle dingen hemzelven onderwerpen kan*; een Geest die de doode beenderen vermag te bekleeden en te bezielen. — Schrikt dat andere kruis, waaraan de lasteraar in zijne zonde sterft, u af van een uitgesteld berouw, dit kruis vertroost u van een laat berouw. O, zoo gy berouw gevoelt, mijn broeder! oprecht, waarachtig berouw; zoo gy inziet dat God heilig is, en gy een schandelijk overtreders van zijne rechtvaardige geboden, zoo zijt gy op den weg des behouds; de Heilige Geest uwes Gods heeft u aangeraakt. Zie hier het kruis van Christus; gevoel al de waarde van zijn onschuldig lijden; hy heeft niets onbehoorlijks gedaan; belijdt het; en belijdt er by tot zijne heerlijkheid, dat zijne onschuld alleen uw zwarte schulden by God bedekken kan; schaam u die belijdenis niet, en zie vertrouwend, maar geduldig, tot hem op; in al de kracht des geloofs, in al de zwakheid van den ootmoed; hy zal ook uwer gedenken, ook uw Verlosser zijn, zoo gy hem aanneemt als uw HEERE, uw eenigen HEERE. Uit dieper diepte van

ellende dan de booswicht aan het kruis kunt gy niet tot hem opzien; waarom zou hy dan ook niet op u nederzien, zoowel als op dezen.

TUSSCHENZANG.

PSALM CXXX. 1. 3. 4.

Uit diepten van ellenden,
 Roep ik, met mond en hart,
 Tot u, die heil kunt zenden;
 O Heer! aanschouw mijn smart;
 Wil naar mijn smeekstem hooren;
 Merk op mijn jammerklacht;
 Verleen my gunstige ooren,
 Daar 'k in mijn druk versmacht.

Ik blijf den Heer verwachten;
 Mijn ziel wacht ongestoord;
 Ik hoop, in al mijn klachten,
 Op zijn onfeilbaar woord.
 Mijn ziel, vol angst en zorgen,
 Wacht sterker op den Heer,
 Dan wachters op den morgen;
 Den morgen. Ach! wanneer?

Hoopt op den Heer, gy vromen:
 Is Israël in nood,
 Er zal verlossing komen;
 Zijn goedheid is zeer groot:
 Hy maakt, op hun gebeden,
 Gantsch Israël eens vrij
 Van ongerechtigheden:
 Zoo doe Hy ook aan my.

Zoo doe hy ook aan my!

Dat het geloof nooit te veel verwachten kan, blijkt aan het antwoord waarmede de Zaligmaker den geloovigen kruiceling verkwikte: **VOORWAAR ZEGGE IK U, HEDEN ZULT GY MET MY IN HET PARADIJS ZIJN.**

Boven bidden en begrijpen doet hem de Heere. De boetvaardige heeft zijne begenadiging gesteld in een onbepaalden, naar zijne voorstelling nog verwijderden tijd, *als de Heere in zijn koninkrijk zal zijn ingegaan*; by de blinkende wederkomst, die hem dezen smadelijken uitgang vergoeden zal. De Heere zegt: niet dán eerst, maar **HEDEN**. Heden, als dit leven des doods uitheeft, dat hy met hem deelt, heden nog zal hy ook met hem het paradijs deelen. Het paradijs, — welk een woord om aan een kruis te worden uitgesproken, en op een kruis te worden vernomen! Het paradijs met Christus, — maakt het denkbeeld niet elk kruis met Christus verdraaglijk, ja zalig! — Wat is doornagelde hand en voet, wat zijn al de stuiptrekkingen der koortsige pijn, *by het gantsch zeer uitnemend gewicht van heerlijkheid*, hetwelk ligt opgesloten in dat ééne woord: **HEDEN ZULT GY MET MY IN HET PARADIJS ZIJN.**

Geloovige, gerechtvaardigde, zaliggesprokene, al is uw doodbed twee gekruiste balken, uw sterven zal *ontslapen* wezen. Als uwe oogen zich sluiten voor dit Golgotha en deze stake des doods, zullen zy zich openen voor den luthof der behoudene zielen, en voor *den boom des levens, die in het midden is van het*

paradijs Gods (Openb. II. 7). — HY heeft het u toegezegd en met zijn Amen (voorwaar) bekrachtigd, die de waarachtige Amen is op alle de beloften Gods; hy die ook aan dit kruis, welks pijn en schande hy ook om uwentwille veracht, dat Amen der almachtige genade kan uitspreken. Geen woord zal op aarde vallen van hetgeen hy u toezegt; **HEBEN** *zult gy met hem in het paradijs zijn.* Is de kruiciging een langzame dood, en schijnen uwe taaie krachten nog meer noodig te hebben dan de marteling van eenige weinige uren, vóór kruis en aarde voor u zullen zijn voorbygegaan — hy weet dat wel. Maar ook dit weet hy, en bestiert hy van zijn kruis als van den throno zijner macht, dat de Joden die hem gekruicigd hebben, uit vreeze van den grooten dag hunnes sabbaths te ontheiligen, zich haasten zullen voor de avond daalt, Pilatus te bidden: *dat uwe beenen gebroken worden en uw lijk weggenomen.* Ja, haast u, gy Romeinsche krijgsknechten! het vroom bevel uit te voeren, en breekt de beenen des eersten en des anderen; maakt de ziel van dezen gerechtvaardigden vrij, opdat het woord des Heeren, door uwe onwetendheid vervuld worde, en de engelen zijne ziele opnemen om haar *te dragen in den schoot Abrahams*, waar hy, van wien gy ziet dat hy reeds gestorven is, en wiens zijde gy ten overvloede doorsteekt, hem reeds is voorgegaan en hem verwacht.

Ziedaar dan nu, Geliefden! op Golgotha zelf een feitelijk, en hoe treffend een bewijs dat *Jesus Christus in de wereld gekomen is om zondaren zalig te ma-*

ken; om te zoeken en te behouden hetgeen verloren was. Ziet, ook aan het kruis zoekt hy het; uit de kaken des wolfs haalt hy het verloren schaap terug. — « Heeft de Satan Adam uit het aardsch paradijs verdreven; Christus leidt den moordenaar het hemelsch paradijs binnen. Maar welk een onderscheid, welk een genadig onderscheid. Om den wille eener enkele ongehoorzaamheid werd gene uit Edens hof verjaagd; en deze wordt om den wil van duizend misdaden niet afgewezen (*). » Waarom niet? Omdat Christus ze gedragen heeft, naast hem, op het kruis. — Zoo mag dan niemand wanhopen, daar de moordenaar hopen mocht. Zoo wordt dan op Golgotha metterdaad, voor eeuwig, die ongeloovige redenering beschaamd, welke in de veelheid der zonde, in de langdurigheid der zonde, een voorwendsel tot voortgang in de zonde zou willen zoeken; zoo kan de zaliggesproken moordenaar hen troosten, die zich geen gelijkenis van verloren penning, en schaap, en zoon, hebben durven toepassen. Twijfelmoedige zielen! de Heilige Geest drukke u deze troostrijke gebeurtenis op het hart; opdat ook gy uw hart voor Christus openen moogt, met een volkomen geloof, welke uwe zonden ook mogen wezen of geweest zijn; opdat ook voor u de leer van het bloed van Christus, Gods zoon, dat van alle zonden reinigt, de leer der vrije genade voor dwalenden en verlorenen, geschiedenis worde, eigene geschiedenis; eene gebeurtenis feitelijk aan uwe ziele, en eene gebeur-

(*) Chrysostomus.

tenis, die het groote keerpunt zij in de geschiedenis van uw leven; keerpunt, op hetwelk gy begint te zeggen met den Apostel (Ef. II. 1—5): *Ons heeft hy mede levendig gemaakt daar wy dood waren door de misdaden en de zonden, in welke wy eertijds gewandeld hadden, naar de eeuwe dezer wereld, naar den oversten der macht des lichts, onder denwelke wy verkeerd hebben in de begeerlijkheden des vleesches en der gedachten; en wy waren van nature kinderen des toorns, gelijk ook de anderen; maar God die rijk is in barmhartigheid, door zijne groote liefde, waarmede hy ons lief gehad heeft, ook doe wy dood waren door de misdaden, heeft ons levendig gemaakt met Christus.* UIT GENADE ZIJN WY ZALIG GEWORDEN.

Ja, uit genade wordt men zalig; door het geloof alleen; en dat niet uit den mensch — het is Gods gave; niet uit de werken, opdat niemand roeme (Ef. II. 8. 9). Verootmoedigende, maar troostrijke leer. Verootmoedigend, omdat zij den hoogmoed krenkt die zoo gaarne op zichzelve steunt; omdat zy de onwaarde van hetgeen wy, in onze verdorvenheid, zoo gaarne goede werken en goede gezindheden noemen zouden, openbaar maakt. Maar troostrijk, omdat zy, en wie moet er niet dankbaar voor zijn? ons voor den bedriegelijken steun dien zy ons ontnemt, een zekeren, onwegneembaren, en onverbreekbaren staf in de hand geeft; omdat zy ons op den eeuwigen, onbewegelijken grondslag onzer zaligheid wijst, welke vaststaat in God,

wat by ons schudden moge: ZIJNE GENADE OM CHRIS-
TUS WIL. — Omdat zy ons doet rusten op iets dat by
de gebrekkigheid van ons berouw, van ons geloof, van
onze liefde, tegenover de vele struikelingen van de ge-
loovigen zelfs, volmaakt is en blijft, volmaakt en daar-
om onveranderlijk: HET KRUIS EN OFFER VAN DEN MID-
DELAAR; aan welks voet alle onze schijnverdiensten,
door het vaste lichaam zijner verdiensten worden ver-
delgd, en alle onze schijngestalten door de eeuwige
gestalte zijner genade. Zoo er iets anders noodig was
om zalig te worden dan geloof; arme boeteling aan het
kruis! wat zal hem zijn berouw, wat zijn belijdenis ba-
ten? Hy heeft noch burgerlijke, noch zedelijke deug-
den uitgeoefend; hy heeft geene goede werken gedaan.
Zijn berouw zelfs is van dit oogenblik. Hy heeft niet
gevast, niet geweend, zijne kleederen niet gescheurd;
hy is niet een tijdlang wankelmoedig in den sluier der
droefenis gewikkeld gebleven, voor hy het waagde
doortebreken tot het licht der genade. Hy heeft zijn
gemoedsverandering geen langen tijd door gedrag en
wandel bewezen. Wat zal hy andwoorden, zoo men
hem vraagt of zijn berouw groot genoeg, zijne bevin-
ding duidelijk genoeg is? Of God hem heeft doen zien
dat hy is een uitverkorene? Wat weet hy van een op-
gegevene maat des berouws, wat weet hy van bevin-
ding, wat weet hy van het leerstuk der uitverkiezing,
wat weet hy hoe anderen zalig worden! Eén ding weet
hy, dat zijn behoud afhangt van den koning, die daar
aan zijne zijde gekruist is. Eén ding doet hy: hy ge-
looft. Maar dat ééne is ook genoeg; want die Heere

die gezegd heeft: *die mijn woord hoort, en gelooft in hem die my gezonden heeft, die heeft het eeuwige leven, en komt niet in de verdoemenisse; maar is uit den dood overgegaan in het leven, —* houdt zijn woord, en voert hem als uit de poorte der helle, met zich in het paradijs.

Maar hebben wy in deze leer der zaligheid uit genade door het geloof een vrijbrief om te zondigen; zullen wy zeggen: *laat ons te meerder zondigen opdat de genade te grooter worden?* Dat zij verre! Die der genade is deelachtig geworden, *is in Jesus Christus geschapen tot goede werken, welke God voorhersid heeft, opdat hy in dezelve zoude wandelen.* Ziet gy ze niet in hem, hy is niet begenadigd, hy heeft niet geloofd. Maak dezen gerechtvaardigden boosdoener los van dit kruis, genees zijne wonden, geef hem gezondheid weder en krachten; en gy zult zien of hy in alle rechtvaardigheid, matigheid, godzaligheid en liefde wandelen zal te midden van de tegenwoordige wereld; hy die reeds op dit kruis doet wat hy kan. Maar neen! Gy laat hem henengaan in vrede; want gy benijdt hem zijn paradijs niet, waar hy God zien zal; God! wien *niemand zien zal zonder heiligmakinge.* Zoo is hy dan niet alleen *afgewasschen,* maar ook *geheiligd in den naam des Heeren Jesus, en door den Geest zijnes Gods.*

Nog een blik, Geliefden! op den begenadigden kruiseling; maar, in verband met den anderen kwaaddoener aan 's Heeren andere hand. — Daar hangen zy, die

lotgenooten in de boosheid geweest zijn, als lotgenooten in de straf; een zelfde marteling is hun beider deel; een zelfde dood heeft zijn hand naar hen uitgestrekt; straks worden beider beenen gebroken, en zy zijn ook in het sterven lotgemeen.

Maar dat kruis van Christus, dat zich tusschen al deze gelijkheid heeft ingedrongen, maakt eene scherpe afscheiding tusschen dezen en dien. In de uiterste ure zijn beider harten aan dat kruis getoetst, en het is voor den een geweest een ergernis en dwaasheid; voor den anderen zaligheid en roem; den een ten val; den anderen ter opstanding. De een heeft het gelasterd; de ander heeft geloofd. Tot den een is gezegd: **HE- DEN ZULT GY MET MY IN HET PARADIJS ZIJN**; maar de ander is aan den verkeerden zin zijnes harten overgelaten.

Nog eenige weinige oogenblikken, en tusschen deze twee is *eene groote klove* gevestigd, *zoo dat degene die van den eenen tot den ander zou willen overgaan niet en zoude kunnen* (Luk. XVI. 16). De eeuwen der wereld verloop en voor den eenen in wroeging en pijn, voor den anderen in heerlijkheid en vreugde. De jongste dag is daar. Diezelfde, die hier op Golgotha tusschen hen beiden aan 't kruis in zijne vernedering gezien is, *komt in zijne heerlijkheid en alle de heilige engelen met hem. Hy zet zich neder op den throon zijner heerlijkheid. Allen die in de graven zijn hooren zijne stem en gaan uit; vóór hem worden alle de volkeren vergaderd.* Ook het verstrooide stof hunner gekruicigde lichamen *wordt door de werkinge zijner kracht* weder opgewekt en met

hunne zielen vereenigd. Het oogenblik des openbaren oordeels is daar, waarna zaligheid en verdoemenis het hoogste toppunt van wel en wee zullen bereiken. Zy staan weder tegenover elkander, die tegenover elkander gekruicigd waren op Golgotha, en de nu heerlijke gestalte van den Christus Gods maakt wederom scheiding tusschen hen. *Hy scheidt ze van elkanderen, gelijk de herder de schapen van de bokken scheidt.* Hy stelt den eenen tot zijne rechter-, en den ander tot zijne slinkerhand. Tot dengeen die hy tot zijn rechterhand gesteld heeft zegt hy, de koning, van wiens woord geen beroep is: *kom, gy gezegende mijns Vaders, beërf het koninkrijk 't welk u bereid is van de grondlegginge der wareld; het koninkrijk in hetwelk ik van den Olijfberg ben ingegaan; en welks laatste vijanden ik heb overwonnen.* En tot dengenen dien hy aan zijne slinkerhand gesteld heeft: *ga weg van my, gy vervloekte, in het eeuwige vuur, dat den duivel en zijne engelen bereid is,* en waar men sidderende gelooft dat ik de Christus Gods ben. *Deze zal gaan in de eeuwige pijn, maar de gerechtvaardigde in het eeuwige leven.*

En waarom gaat de eene in de eeuwige pijn? Omdat het kruis van Christus hem niet heeft willen behouden? Neen, omdat *hy* in het kruis van Christus niet heeft willen gelooven. *Die niet geloofd zal hebben zal verdoemd worden.* En waarom gaat de andere in het eeuwige leven? Omdat *hy* van eeuwigheid tot zaligheid uitverkoren was? Ja, maar doordien zijn vertrouwen is geweest op den gekruisten Christus. *Geloof in den*

Heere Jesus Christus en gy zult zalig worden. — In de pijn der helle zal het den eersten eeuwig wroegen, dat hy niet geloofd heeft; in de zaligheid des hemels zal het des anderen eeuwige dankstof zijn, dat hy door Gods genade heeft willen gelooven.

Geliefden, die my hoort! Het kruis van Christus, het kruis der verzoening met God, staat daar midden in de zondige wereld, gelijk eenmaal midden op Golgotha, en verdeelt ten opzichte van hunne eeuwige toekomst de zondaren in slechts twee soorten: Geloovigen en Ongeloovigen. Tusschen die beiden is een scherpe scheiding, en geen middenweg. Men gelooft, of men gelooft niet; men belijdt Christus, of men lastert hem; hem niet te belijden *is* hem te lasteren; die *niet voor hem is, is tegen hem*, die *met hem niet vergadert, die verstroot*. Die lijn loopt door, onverbiddelijk door; en aan gene zijde van het graf wordt zy de breede, diepe, onoverkomelijke kloof. Van het kruis van Christus op aarde loopt zy aan op zijn rechterstoel; en die ter linkerzijde van het kruis gestaan heeft, zal ook ter linkerzijde van den rechterstoel staan. Het is dezelfde lijn die het paradijs van de gevankennisse, en den hemel van de hel scheidt. Hier op aarde is de tijd van genade. Zoo lang gy het kruis nog ziet, hebt gy ook nog de keuze, aan welke zijde gy u scharen wilt, ter rechter of ter linker; als de nacht des doods op uwe oogleden daalt, is er geen keuze meer; gy doet uwe oogen op, daar waar geen kruis der genade meer gezien wordt, waar alles is onherroepelijk. Doet dan de

keuze. Wat aarzelt gy? De dood aarzelt niet, en komt wanneer hy wil; neen, niet wanneer hy wil; wanneer God hem zendt; en zoo gy Gods lankmoedigheid hoont door uitstel, wat kunt gy van haar verwachten? Het waar en wanneer en hoe van uw sterfbed is onzeker, maar dit is zeker dat het zalig zijn zal, als gy in de veege stonden de stem uwes Zaligmakers aan uw hart vernemen moogt: AMEN, HEDEN ZULT GY MET MY IN HET PARADIJS ZIJN; ja, zalig, al was dat sterfbed met allerlei doornen van aardsche smerte bestoken; ja, zalig, al was het een kruis. *Laat ons dan vreezen, dat niet te eeniger tijd, de belofte van in zijne ruste in te gaan, nagelaten zijnde, iemand van ons schijne achtergebleven te zijn. Amen.*

VIERDE KRUISWOORD.

MATTH. XXVII. 45. 46.

EN VAN DER ZESDE URE AAN WERD ER DUISTERNIS OVER DE GEHEELE AARDE TOT DE NEGENDE URE TOE. EN OMTRENT DE NEGENDE URE RIEP JESUS MET EEN GROOTE STEMME, ZEGGENDE: ELI, ELI, LAMA SABAGHTHANI, DAT IS: MIJN GOD, MIJN GOD, WAAROM HEBT GY MIJ VERLATEN?

Wy zijn gekomen tot de schrikkelijkste oogenblikken van des lieven Heilands schrikkelijke lijdensure; oogenblikken wier ontzettende donkerheid zich ook in de duisternis uitdrukt, die zijn kruis wonderbaar omringt. — Van den drinkbeker, dien de Vader hem gegeven, dien hy niet geweigerd, dien hy, in eenstemmige liefde met den Vader voor eene zondige wereld, naar zijn eeuwig raadsbesluit opgenomen heeft, drinkt hy nu den bittersten droessem, en drinkt, smaakt, verduwt zwijgende dien meer dan *edik met galle gemengd*. Hy spreekt niet meer voor, niet meer tot menschen. Hy lijdt voor menschen, zijn lijden voor hen is tot het hoogste gekomen; en in dat eene: *voor menschen te lijden*, trekt zich de geheele Godmensch te samen. Hy is niet dan lijden, dan verwonding, dan verbrijzeling, dan straf, dan striemen, dan vloek voor hen en in hunne plaats. Beurtelings heeft aan het

kruis de hoogepriester, de profeet, en de koning gesproken. Maar nu verdwijnen alle deze ampten in de lijdelijkheid van het offer. Als Jesus nu zijne stemme opheft, o zondaar! verkondigt hy niet zoo zeer wat hy by God voor u doet, als wat hy op deze nedere aarde voor u lijdt. Gy hoort in zijne woorden de zuchten des onberispelijken offerlams, met den last van de zonde der wereld bestelpt; gy hoort zijne klachten onder de geduchte openbaring van Gods gerechten toorn tegen de zonde; gy ziet hem ook die zuchten en klachten offeren, ja zijn offer daarmede volmaken, tot dat het *volbracht* zij.

—

En van der zesder ure aan werd er duisternis over de geheele aarde tot de negende ure toe. Lucas voegt er by, en de zon werd verduisterd.

Wonderbare duisternis. Op den vollen middag, naar onze uurtelling van twaalf tot drie ure; op den vijftienden der maand Nisan, daags voor den paaschsabbath, als de maan vol is, en geen geregelde zonéclips mogelijk. Een wonder voorzeker, een teeken van den hemel, hetwelk de hooge, de Goddelijke waardigheid van Christus zoo goed bewijzen konde, als zijne uitgetarte afdaling van het kruis; doch een wonder, niet als het geeischte bestemd om zijn lijden te verkorten, maar om de gantsche zwaarte en ijsselijkheid er van uit te drukken.

De zon werd verduisterd. De eenheid der geestenwareld met de natuurwareld, als twee gedachten, ja als gedachte en gedachtekleed van denzelfden God, moet in dit gewichtig oogenblik blijken. — Bij de ver-

schijning op aarde van hem die *opgang uit de hoogte*, die *ster Jacobs* genoemd wordt, was een nieuwe star opgegaan aan den hemel; by het ondergaan van het *licht der wereld*, de *zonne der gerechtigheid*, in den nacht des doods, heet het van den throon Desgenen die gezegd heeft: *Daar zij licht!* nu: *Daar zij duisternisse!* De by de schepping gegevene heerschappy der natuurlijke zon (Gen. I. 18) wordt opgeschort, en zy moet hare stralen intrekken. Duisternis heerscht over de geheele aarde van de zesde tot de negende ure toe.

Sedert God *lichten schiep in het uitspansel des kemels*, om *scheidinge te maken tusschen den dag en tusschen den nacht*, en om te zijn tot teekenen en tot gezette tijden, en tot dagen en tot jaren (Gen. I. 14), verliepen er nooit gewichtiger, maar ook nooit ontzettender uren dan deze drie. Nu de zon gelast wordt haar gezette tijd te vergeten, is zy meer dan ooit, en anders dan ooit een teeken. — Toen de Heiland der wereld geboren werd, werd voor Bethlehems velden de nacht in helderen dag verkeerd. De heerlijkheid des Heeren omscheen er hen, die het eerst met de boodschap der *grootte blijdschap* verwaardigd werden. Hier, daar de Heiland der wereld sterft, wordt de heldere dag in dikke duisternis over de geheele aarde omgeschapen. Geen straal van des Heeren heerlijkheid wordt in hem, of, tot zijne vertroosting, om hem, gezien. Op zijn kruis dalen de *wolken en de donkerheid* van dien God, *de vastigheid van wiens throon, gerechtigheid en gerichte zijn*.

Het is om aan die gerechtigheid te voldoen, om zich

voor dat gerichte te stellen, dat hy hier hangt aan het kruis, dat hy nu het zwaarste, het schrikkelijkste lijdt. God openbaart aan hem den toorn tegen en de straf der zonde, die hy op zich afleidt, die hy verdraagt, maar *hoe wordt hy geperst tot dat het volbracht zij*. God; en de duisternis is daarvan beeld, uitdrukking, schaduw; God onttrekt den mensche Jesus zijn licht, zijn bescherming, zijne voelbare en verkwikkelijke nabijheid; of wilt gy; daar de Godmensch Jesus geen anderen wil heeft dan God; hy zelf ontzegt zich die, hy ontwijkt die in zijn schrikkelijkst kruislijden, in de uren der volbrenging, in de uren waarin die groote uitkomst beslist wordt, die van eeuwigheid door Gods liefde beraamd, in het verbeurde paradijs beloofd, het witzien van veertig eeuwen geweest is, en het terugzien van alle volgende eeuwen worden moet.

De *macht der duisternis*, over welke Christus door aan het kruis te bezwijken, voor eeuwig triomferen moet, mag op hem aanrukken; deze donkere ure is *hare ure*. *Niets zoude zy aan hem hebben*, maar hy, de Verlosser, zou ook niets aan den Vader hebben, in deze laatste worsteling, door hem achter den dikken voorhang der duisternis, in zwijgende stilte en als in verborgene eenzaamheid, volstreden. — Des Vaders ongenade, niet tegen hem, maar tegen de zonde der menschen, in wier plaats hy lijdt, wordt door hem in al hare ontzettende zwaarte geproefd. Hy had het vleesch aangenomen om ze in het vleesch te proeven; hy heeft er dit kruis om bestegen, maar — o hoe bitter is zy op zijne tonge! — Hy moest een vloek worden voor hen die de vervloeking waardig waren; hy

wikle het worden; hy was het nu; maar welke afgrijseligheden had het in! Wie zal er een denkbeeld van geven? Wie zal ze onderscheiden? Wie zal ze noemen? De duisternis op Golgotha heeft ze bedekt; hêt blijft eene duisternis over de geheele aarde. Maar de Verlosser zelve heeft ze saamgevat en uitgedrukt in het zieldoordringend woord, tegen het einde van deze schrikkelijke oogenblikken uitgeroepen: MIJN GOD, MIJN GOD, WAAROM HEBT GY MY VERLATEN.

VERLATEN. Ontzachtelijk woord als het van God gezegd wordt! En met dat woord beschrijft hy de houding van den Vader tegenover hem in de uren van donkerheid. God had hem verlaten. Dit zegt niet, Geliefden! « dat in deze drie uren de Godheid van de menschheid in Christus gescheiden geweest is, want de Godheid en de menschheid zijn in den persoon, welke is Christus, Gods en Mariaas zoon, akzoo vereenigd, dat zy in eeuwigheid niet mogen vaneen gescheurd of gescheiden worden (*); » *ik en de Vader zijn een*, zei de Heere, en in die innige eenheid maakt ook het kruis geene breuke. — God had hem verlaten. Dit zegt ook niet, dat de Vader den Zoon in deze oogenblikken, waarin hy zich als met de zonde der wereld bedekt en overdekt had, niet lief had, afkeerig van hem was; gy weet dat hy gezegd had: *daarom heeft de Vader my lief, omdat ik mijn leven aflegge, het stellende voor de schapen*. Maar het wil zeggen, dat zijne eenheid met den Vader verdonkerd werd in dit

(*) Luther.

menschelijk lijden, in deze vrijwillige uitschudding van heerlijkheid, in deze gehoorzame plaatsbekleeding van zondaren, welke zonder deze verdonkering, niet volkomen, niet voldoende konden zijn, maar daardoor ook juist hare hoogste akeligheid zoo wel als hare grootste beduidenis en verzoenende kracht verkregen. Het geeft te kennen al het bittere der *ondervinding*; om welke te smaken hy wel in *in deze ure was gekomen*, maar die nogthands al hare andere bitterheden bekroonde; de bitterheid der *ondervinding*, dat die Vader, die hem in zijne eerste ontroering tegen het bitterst lijden met eene stem van den hemel vertroost, en in de doodsangst van Gethsémané zelve met een engel versterkt had, nu om den wil der zondige wareld, die hy vertegenwoordigde, als zijn aangezicht voor hem bedekte, gelijk hy zijne zon verduisterde; in de vallei der schaduwe des doods zijn stok en staf van hem wegnam, en tegen hem als den Godmensch, als den persoon die daar aan het kruis hing, niet overstond als de Vader tegenover den Zoon zijns welbehagens, maar als de rechtvaardige God tegenover dien verbrijzelden, waarop al de ongerechtigheden der wareld zijn aangelooopen. — Het is dat ijsselijke in zijn lijden, hetwelk hy niet smaakt uit de verlating van vrienden, die hy tot den einde toe heeft lief gehad; niet uit de verwerping door onwilligen, die hy heeft byeen willen vergaderen gelijkerwijs eene henne hare kiekens onder de vleugelen; maar hetwelk hy van Godzelf lijdt; iets geheimnisvol schrikkelijks; maar waarmede hy juist den anders onbetaalbaren schuld voor 't zondige menschedom betaalt: het rantsoen van oneindige

waardig, hetwelk alle, ook de grootste, misdaden ver-
goedt, verzoent, uitwischt!.

MIJN GOD, MIJN GOD, WAAROM HEBT GY MY VERLATEN? — **HEBT gy my verlaten, zoo spreekt Jesus, in het verledene, zoo omtrent de negende ure, als de smart der verlating van zijnen Vader en alle smart byna geleden is, geleden met een zich geen enkel woord of zucht veroorloovend geduld. In het midden, het ergste, der verlating heeft hy gezwegen; aan het einde spreekt hy. Een bewijs dat hy spreekt om onzent wil, en niet om zijnen eigenen; spreekt om tot onzen troost de schrikkelijkheid te openbaren van hetgeen hy zwijgende met vele smarten geleden heeft. Mijn GOD, zegt hy, en niet mijn Vader; als hem op den afstand dien hy als offer voor de zonde heeft aangenomen betaamt; maar toch MIJN God, met vertrouwen, met liefde, met nadruk; ook in de herhaling zich vertoonende. WAAROM? vraagt hy; en in dat WAAROM? schijnt de eigen onschuld van den rechtvaardigen, als door de opgeladen ongerechtigheid heen; spreekt hy *die geen zonde gekend heeft, in den zonde gemaakte.* **MIJN GOD, MIJN GOD, WAAROM HEBT GY MY VERLATEN?** Met eene groote stemme roept hy het uit; niet in ongeduld of murmurering, maar met al den nadruk van een lichaams- en ziele-lijden, dat gelijk het door zijn schrikkelijke zwaarte hem deze luide klachte afperst, hem even daardoor zoo straks ook recht geeft tot dien anderen kreet, insgelijks met eene groote stemme uitgeroepen: **HET IS VOLBRACHT.****

MIJN GOD, MIJN GOD, WAAROM HEBT GY MY VERLA-

TEK? Dat woord was geprofeteerd. In het boek der Psalmen leest men menige profecy van het lijden des Messias. Op menige plaats van dien onwaardebaren bundel *beduidt en getuigt de Heilige Geest*, als Petrus zegt, *te voren het lijden dat op Christus komen zoude*, zoowel als *de heerlijkheid daarna volgende*. Maar ofschoon ook hier en daar een uiterlijke trek van het beeld des lijdenden gemaald wordt; opdat niemand aan de vervulling der profecy in den persoon van Jesus twijfelen zoude; zoo is het vooral de onzichtbare, de inwendige lijdensgeschiedenis die wy daár vinden. De Euangeliën geven de zichtbare feiten; de Psalmen wat er in de ziel des lijdens omgaat. Dat is Goddelijke profecy, die niet het ook door den bedrieger nabootsbaar lichaam, maar de levende ziel der toekomstige dingen profeteert; zoo dat de gebeurtenissen uit haar worden doorzien, zy uit de gebeurtenissen verstaan wordt. Onder de profetische lijdenspsalmen bekleedt de tweeëntwintigste een allergewichtigste en alleraandoenlijkste plaats. Meer dan eenig geschrift des Ouden Testaments duidt zy op de marteling des Heeren aan 't kruis, wiens doorgravene handen en voeten, wiens uitgerekte leden zoodat men zijne beenderen tellen kan, wiens verdeelde kleederen zy voorstelt, en die aanvangt met dat innig klaagwoord: **MIJN GOD, MIJN GOD, WAAROM HEBT GY MIJ VERLATEN?** Een klaagwoord aan het voorbeeld van den Messias, Koning David, in persenden angst en need ontrukkt; die daarom zulke persende angsten met zoo gevoelig een hart ervaren moest, opdat de liederen zijns harten, het voertuig zouden kunnen wezen waarin de Heilige Geest voorzeggingen

van 't alles overtreffend lijden zijns grooten nakomelings naar den vleesche zoude kunnen nederleggen. Men kan zeggen dat de Heere Jesus aan het kruis, schoon slechts de eerste woorden er van op zijne lippen doorbreken, dien tweeëntwintigsten Psalm innerlijk en uiterlijk heeft doorleefd, en voluit geleden. Zóó vervult hy de Schriften, welke voorzegd hadden, dat de Christus lijden moest.

MIJN GOD, MIJN GOD, WAAROM HEBT GY MIJ VERLATEN? Het was omtrent de negende ure, dat de verworpen Messias der Joden deze klachte Davids, deze van hem geprofeteerde klachte met een groote stem op het kruis uitriep. Op dat kruis rust sedert drie uren de duisternis, en dezelfde duisternis is over Jerusalem en den tempel uitgebreid. Het is de ure van het avondoffer; het avondoffer voor Paschen; en — ziet hoe treffend! — in de dagen voor Paschen zijn de Joden gewoon bymorgen en avondoffer, dien zelfden tweeëntwintigsten Psalm, dien ook zy van hunnen verwachten Messias verstaan, aan te heffen. Hoort! Zy zingen hem wellicht ook nu in de duisternis die stad en tempel omhult; zy zingen hem ook nu in de Egyptische duisternis hunner ziele; zy zingen hem ook nu, daar zy zich met den vorst der duisternis verbonden hebben, om de werken der duisternis te doen; zy zingen hem ook nu, terwijl de miskende Verlosser op wien hy wijst, hem beleeft en aelijdt. **ELI, ELI, LAMA SABACHTANI?** heet het op Golgotha van de blaauwe lippen des gekruisten Heeren der heerlijkheid. **ELI, ELI, LAMA SABACHTANI,** heet het op Moria, uit den lasterlijken mond van Overpriesters en

Oudsten, die hem in de blindheid huns ongeloofs aan dat kruis geslagen hebben. ELI, ELI, LAMA SABACHTANI zingen de Joden te Jerusaleem; en gedenken aan den Messias, die *tot het zijne komen* moet; en als de Messias die gekomen is, maar *door de zijnen niet is aangenomen*, datzelfde ELI, ELI, LAMA SABACHTANI uitspreekt, zeggen de Joden op Golgotha: *Deze roept Elia, laat ons zien of Elia komt om hem te verlossen.* Hier komt die bede wel te pas: *Vader, vergeef het hun, want zy weten niet wat zy doen.*

TUSSCHENZANG.

PSALM CXVIII. 11.

De steen, dien door de tempelbouwers
Verachtlijk was een plaats ontzegd,
Is, tot verbazing der beschouwers,
Van God ten hoofd des hoeks gelegd.
Dit werk is door Gods alvermogen,
Door 's Heeren hand alleen geschied;
Het is een wonder in onze oogen;
Wy zien het, maar doorgronden 't niet.

Want ik ben verzekerd dat noch dood, noch leven, noch engelen, noch overheden, noch machten, noch tegenwoordige, noch toekomstige dingen, noch hoogte, noch diepte, noch eenig ander schepsel, ons zal kunnen scheiden van de liefde Gods (Rom. VIII. 38. 39).

Zoo schrijft een Apostel. Maar hoe kan hy zoo schrijven? Hoe kan de Heilige Geest het hem vergunnen?

Is het niet eene te groote aanmatiging? Gevoelt hy niet dat hy een arm, ellendig zondaar is, Gods liefde onwaardig, en der verdoemenisse in Adam deelachtig? O gewisselijk. Hy belijdt: *dat hy van nature een kind des toorns is; de voornaamste der zondaren; vleeschelijk, onder de zonde verkocht; hy weet dat in hem, dat is in zijn vleesch, geen goed en woont; hy ziet, ondanks het beter beginsel hetwelk hy door genade is deelachtig geworden, een andere wet in zijne leden, welke strijdt tegen de wet zijns gemoeds en hem gevangen neemt onder de wet der zonde, die in zijne leden is; hy roept uit: ik ellendig mensche!* Nogthands, hy roept ook, met een vaste, blijde, gelukkige overtuiging uit: *ik ben verzekerd dat noch dood noch leven, noch eenige macht der helle of der wereld my zal kunnen scheiden van de liefde Gods.* En deze overtuiging, Geliefden! die blijde verzekerdheid zal niet beschaamd worden. De liefde Gods zal hem niet verlaten, in eeuwigheid niet.

Waarom niet? — Omdat Jesus Christus Gods en Mariaas zoon, op het kruis geklaagd heeft *dat God hem verliet.* En waarom verliet? Omdat het hem alzoo betaamde zijnen heiligen toorn tegen de zonde te betoonen; zijner rechtvaardigheid genoeg te doen; om daarna den vollen rijkdom zijner liefde uit te storten over die zondaren, voor welke Jesus Christus geleden had, een vloek was geworden. Waarom verliet? Omdat zondaren, wie het anderzins toekwam voor zijn aangezicht te vlieden, tot hem zouden gebracht worden. — O zoo de Heere klagende uitriep: MIJN GOD, MIJN GOD,

WAAROM HEBT GY MY VERLATEN? Het antwoord was in zijn Goddelijk en liefderijk Verlossers hart: *Aldus, mijn Vader! betaamde het u dat gy, vele kinderen tot heerlijkheid leidende, den Oversten leidsman hunner zaligheid door lijden, heiligen zoudt.*

Dat weet Paulus; dat leert, dat belijdt, dat predikt zijn mond; dat verkondigt hy in geschrifte; maar wat meer zegt dan dat alles, dat gelooft hy; dat gevoelt hy aan zijn hart. Hy is een *sondaar, een kind des toorns, gelijk ook de andere; hy heeft meer dan anderen Christus geemaad en vervolgd*; hy heeft op eene woedende wijze Christus in zijne leden bezeerd en beleedigd; ook nu nog kleeft de vleeschelijke zwakheid hem aan; ook nu nog is hy een *ellendig mensche*, wien als hy *het goede doen wil, het kwade byligt*. Maar dit is zijn belijdenis en zijn hartsgeloof: *God was in Christus de wereld met zichzelve verzoenende, hare zonde haar, en ook my, niet toerekenende; gelijk door de ongehoorzaamheid van éenen mensche velen, en ook ik, tot zondaars zijn gesteld geworden, alzoo zullen ook door de gehoorzaamheid van éenen velen, en ook ik, tot rechtvaardigen gesteld worden. Wy dan gerechtvaardigd zijnde door het geloof hebben vrede met God; daar is geene verdoemenisse meer voor degenen die in Christus Jesus zijn, door wien wy verkregen hebben den geest der aanneming tot kinderen, door welken wy niet vreezen voor God, maar tot hem zeggen: Abba Vader — en — niets zal ons scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jesus onzen Heere!*

Aanneming tot kinderen. Aandoenlijke vrucht der VERLATING van den eengeboren Zoon door den Vader! — Niet alleen Paulus, Geliefden! afgezonderd tot het Euan-gelium Gods op den weg naar Damascus, niet alleen de heiligen en geliefden te Corinthen en te Rome, kunnen haar plukken van het met bloed bedropen en met duister-nis bedekt kruis van den eenigen Middelaar, maar alle zondaren, uit alle natiën, talen, tongen; maar ook gy. — Het licht der heerlijkheid van Gods eeniggeboren Zoon heeft zich in de duisternis van Golgotha bedekt, is daarin ondergegaan, om als een liefelijke en krachtige gloed van vertroosting daaruit op te gaan voor alle be-droefde harten, die hun schuld en verdoemelijkheid ge-voelen, en naar vergiffenis, naar zuivering, naar de gunst, liefde, en nabyheid Gods smachten. Hebt gy zulk een hart in uwen boezem; wenscht gy het zware pak van schuld en zonde van u af te wentelen, ziet op Golgotha, wie gy wezen moogt; ziet den verlatene van God; hy draagt alle zonde die hem wordt opgeladen; ook de uwe. Ziet op Golgotha, daarom zoo donker voor Christus, omdat uwe zonden zoo zwart zijn; daar-om zoo licht voor u, omdat hy die daar het schrikke-lijkste lijdt, *geen zonde gedaan heeft*; ja niemand minder is dan *Gods heilig kind Jesus*, wiens smart en pijn, wiens uitgestort bloed, wiens afgeperste klach-ten, wiens sterke roepingen en tranen, als de smart, de pijn, het bloed, de klachten, de roepingen en de tranen van Godzelve geopenbaard in het vleesch, eene waardy hebben, waarin uwe en aller zondeschuld ge-makkelijk opgaat en verzwolgen wordt; zoo gy ze hem maar brengt, hem maar oplaadt, zonder iets achter te

houden, zonder hem eenigzins te wantrouwen, zeggende: « Hier ben ik, Heere! een arm zondaar, niets waardig voor God dan straf en verdoemenis. Hier ben ik; ik heb geen ander onderpand mijner aannemelijkheid voor God dan uw kruis; geen anderen waarborg voor zijne liefde die ik verbeurd heb, dan uw dragen van den gerechten toorn die op mijn hoofd had moeten nederkomen; daarom alleen, omdat gy hebt moeten uitroepen: MIJN GOD, MIJN GOD, WAAROM HEBT GY MY VERLATEN; verstout ik my, maar met volkomene gerustheid, te zeggen: *Abba Vader, ik ben verzekerd dat niets, in dood noch leven, my zal kunnen scheiden van uwe liefde, welke is in Christus Jesus, mijnen Heere!*

Welk een troost, Geliefden! welk een zaligheid! En zy komt in de plaats voor een toestand van wederzijdsche verwijdering van God en mensch. Verwijdering van Gods zijde; wegens den heiligen afkeer en haat, die hy, zal hy eenigzins God zijn, tegen de zonde hebben moet, — en wier geduchte uitgestrektheid hy in de duisternis van Golgotha openbaart; daar zy den zoon zijner liefde die hartverscheurende klacht afperst, die ons zoo lang als een ontzettende wanklank in de ooren klinkt, tot wy haar troostende kracht aan ons hart beginnen te gevoelen. Verwijdering van des menschen zijde; omdat hy den rechtvaardigen God en gestrengen wreker der zonde, met gedachte en neigingen vliedt en ducht, en den lastigen glans zijner heiligheid niet kan aanzien of verdragen. *Hoe zullen, zegt de Profeet, twee te samen wandelen ten zij ze byeengekomen zijn?* Eene verwijdering, waarvan wy

dadelijk na de eerste zonde ook de eerste proeve zien als God den mensche vraagt: *Waar zijt gy?* en de mensch antwoordt: *Ik vreesde, daarom verbergde ik my.* Eene verwijdering waardoor men tot God zegt: *Wijk van ons, want aan de kennis uwer wegen en hebben wy geen lust.* Eene verwijdering als van den verloren zoon in een ver land, vaderloos door eigene verkiezing en eigen schuld; waarin men de betrekking van God tot zich gevoelt als een vlamig lemmer van eens Cherubs zwaard dat ons afkeert, en niet als een ladder Jacobs waar langs engelen op en nederklimmen. Eene verwijdering die men zich, eerst, getroost door in plaats van aan den God die men niet zoekt, niet lief heeft, niet dient, zich te verhechten aan het schepsel, aan het stof, aan het ongeestelijke en levenlooze, aan de afgoden van zinnelijkheid en eigenlust; gelijk de verloren zoon *zijn goed met hoeren doorbracht levende overdadelijk*; maar waarin oogenblikken voorkomen, by lotverwisseling, by doodsbedden, en in schrikkelijke eenzaamheden, waarin men toch gevoelt dat men alleen staat, dat men by al wat men mag bezitten nog eigenlijk alles mist; dat alle troost, en hulp, en kracht, en voedsel voor de ziele ontbreekt, hetwelk alles wel menigmaal was aangeboden, maar telkens door het afkeerig hart afgewezen; oogenblikken, waarin men als de verloren zoon *van honger vergaat, terwijl de huurlingen zijns vaders overvloed van brood hebben.* — O, zoo die oogenblikken nog maar in staat zijn om tot inkeer te brengen; om eigen schuld en schandelijke afkeerigheid van hem die aller Vader in Christus wezen wil te doen inzien; en aan de ziel deze kreet te ontpersen: *Mijn God, mijn God, waarom heb ik*

U verlaten; en dit voornemen als van den verloren zoon: ik zal opstaan en tot den Vader gaan! En zoo het dan Christus is die daartoe den moed geeft; de gekruiste Christus alleen; — de in Christus verzoende God zal niet aarzelen den om Christus wil gerechtvaardigden te gemoet te gaan, en tot hem te zeggen, al komt hy laat: *Gy waart verloren, maar gy zijt gevonden. Kind, nu zijt gy altijd by my. Al het mijne is het uwe.*

Maar indien niet; indien de lijn der natuurlijke afkeerigheid des zondaars van God, zich niet over Golgotha tot God terugbuigt, en in liefde en vrede met God overgaat; dan loopt zy uit op eene verlatenheid van hem, waarvan geen herstelling mogelijk is. Eene verlatenheid in de helle; eene verlatenheid in de *buienste duisternisse*, waarin in eeuwigheid geen zon schijnt, omdat Christus er niet over lichten wil. Eene verlatenheid, welke met *weeninge en knarsinge der tanden* zal worden gevoeld; waarin niet meer zal worden gehoord de stem, door den afkeerigen zondaar in dit leven zoo menigmaal vernomen: *Laat u met God verzoenen*; omdat hy, in wien hy met God in den tijd van genade had kunnen verzoend worden, en die op deze wereld hem onophoudelijk toeriep: *Die tot my komt zal ik geenszins uitwerpen*; daar gezegd heeft: *Ga weg van my*. Een verlatenheid, waarin men tot God niet zeggen durft, gelijk Christus op het kruis, *Mijn God*; en niet vragen, even als Christus op het kruis, *WAAROM?* Omdat de schrikkelijkste wroeging en overtuiging de vraag verbiedt. Omdat daar eene stem is die antwoordt in de verdoemde ziele: *Hetgeen gy voor alle eeuwigheid smaken zult, dat heeft Christus voor*

duizenden op het kruis gesmaakt, toen hy klaagde dat zijn God hem verliet. — O, gy ongelukkige, waarom hebt gy zijn kruis versmaad; en de zonde zoo lief gehad, dat gy ze niet wildet ruilen voor de liefde Gods. *Gy hebt uw goed ontvangen in dit leven, en nu lijdt gy smerten.*

Mijne medezondaren, stelt u, stelt u toch met ernst, deze ellende voor; de ellende van het vuur dat niet wordt uitgebluscht, de ellende van den worm die niet sterft; de ellende van de nabyheid van den *Vader den duivel*, by de verlating door den *Vader der lichten!* En zoekt het aangezicht van dien Vader der lichten; door u te vereenzelvigen met hem, die als offer voor de zonde de verlatenis des Vaders heeft uitstaan, en die u al de genadegaven, welke deze zijne zelfverloochening voor zondaren, arme verlorene zondaren, heeft aangebracht, wil deelachtig maken, zoo gy hem opdraagt uw hart; uw geheele hart; uw hart, ledig van alle eigene gerechtigheid, eigene wijsheid, eigen kracht; uw hart, vol van dankbaarheid voor hetgeen hy in namelooze liefde voor u heeft geleden; uw hart gebroken door berouw; geheeld door geloof; brandende van liefde; kloppende van eene blijde, vrolijke, hope; uw hart gesloten voor de begeerlijkheden des vleesches, en de ijdelheden der aarde; geopend voor den reinigenden, louterenden invloed van den Heiligen Geest, die in alle waarheid, alle geboden, alle paden der liefde leidt. — Dan straalt Golgotha voor u van licht; dan is uw zon opgegaan; dan juicht gy in de nabyheid, de bescherming, de liefde Gods, die in uw harte spreekt :

Ik zal u niet begeven, noch ik zal u niet verlaten; en wien gy andwoordt: Wien heb ik neffens u in den hemel, neffens u en lust my ook niets op de aarde. Bezwijkt mijn vleesch en mijn herte, zoo is God de rotssteen mijns herten, en mijn deel in eeuwigheid.

Dat geloof en die vrede zullen u niet vrijwaren voor de rampen des levens; maar zy zullen de rampen des levens tot zegeningen maken voor uwe ziële, die zy louteren en versterken; en in geen enkele ramp zal het u aan den heerlijksten troost ontbreken. Gy zult lijden, maar uwe zonne zal niet verduisterd worden. Christus is uwe zon. Gy zult verlaten worden door menschen, maar niet van uwen God in den hemel; op uw Golgotha zoo wel als in uw Gethsemané, zal van u *een engel gezien worden, die u versterkt.* — Wie is die engel? — Het is de gestalte van Christus die u ten allen tijde voor den geest zweeft, van Christus met de doornekroon, van Christus met de doorgravene handen en voeten.

O, gy zult hem eenmaal anders zien, heerlijk, koninklijk, goddelijk, aan de rechterhand des Vaders, die hem met eer en heerlijkheid gekroond heeft, en wien hy u te gemoet zal voeren, opdat gy altijd met hem zijnde, altijd de tegenwoordigheid Gods geniet! — Zoo dat alles u aanlacht, Geliefden! *ziet toe, dat gy dien die spreekt niet en verwerpt.* Amen.

VIJFDE KRUISWOORD.

6*

JOHANNES XIX. 28. 29.

HIER NA JESUS WETENDE DAT NU ALLES VOLBRACHT WAS,
OPDAT DE SCHRIFT ZOUDE VERVULD WORDEN, ZEIDE:
MY DORST. DAAR STOND DAN EEN VAT VOL EDIKS,
EN ZY VULDEN EENE SPONGIE MET EDIK, EN OMLEIDEN-
ZE MET HYSOPE, EN BRACHTEN ZE AAN ZIJNEN WOND.

Gelijk het duidelijk is dat de drie eerste woorden des Verlossers aan 't kruis door hem met vrij wat tuschenpoozing in een tijdruimte van drie uren zullen zijn uitgesproken, zoo is het zeker dat de laatste vier elkander zeer snel zijn opgevolgd. Ook staan zy niet, gelijk de eerste, elk op zich zelf, maar maken zy te samen een hoogsttreffend en aandoenlijk geheel uit, waarin het vierde met het vijfde, en het zesde met het zevende kruiswoord nog weder inniger verbonden zijn, en wel zóó, dat zy misschien wel twee aan twee, byna in éénen adem zijn uitgesproken; waaruit dan zeer duidelijk wordt, hoe by alle de euangelisten, ofschoon zy, de een dit, de andere dat van deze vier woorden mededeelen, slechts van twee groote roepingen des stervenden Heilands wordt gewag gemaakt (*).

(*) Matth. XXVII. 46. En omtrent de negende ure riep

Het eerste drietal woorden betrof driërlei soort van omstanders op Golgotha, waarin elke eene byzondere betrekking tot het kruis Jesu had. Zijne vijanden, die er hem aan deden nagelen; zijne dierbaren, die er weenende bystonden; en den boosdoener, die het met hem deelde. Elk dezer woorden maakte eene byzondere vrucht des kruices bekend. Het eerste: *vergeving der zonden*; het tweede: *gemeenschap der heiligen*; het derde: *een eeuwig leven*. Daarop daalt de drieur-sche duisternis, als om aan te duiden tot wat prijs

Jesus met eene groote stemme, zeggende: ELI, ELI, LAMA SABACHTHANI.

50. En Jesus, wederom met eene groote stemme roepende, GAF DEN GEEST.

Desgelijks by Marcus.

Lucas XXIII. 46. En Jesus roepende met grooter stemme, zeide: VADER, IN UWE HANDEN BEVEEL IK MIJNEN GEEST. En als hy dat gezegd hadde GAF MY DEN GEEST.

Johannes XIX. 28. Hierna Jesus wetende dat alles volbracht was, zeide MY DORST.

30. Doe Jesus van den edik genomen hadde, zeide hy HET IS VOLBRACHT. En het hoofd buigende gaf den geest.

De eerste groote roeping bestond uit de twee klachten: ELI, ELI EN MY DORST.

De tweede groote roeping uit de twee verklaringen: 'HET IS VOLBRACHT EN VADER IN UWE HANDEN.

De historische Lucas, die het oogenblik van 's Heilands dood bepaalt, geeft alleen met juistheid de laatste woorden op. *Als hy dat gezegd hadde gaf hy den geest.*

Mattheus, en na hem Marcus, weten van de twee roepingen; waarvan zy alleen dat Oud-testamentisch ELI, ELI woordelijk vermelden.

Johannes heeft het tweede gedeelte der eerste roeping, en het eerste der tweede, alles wat by de anderen niet gelezen wordt, opgeteckend.

al die rijkdom van genade moet gekocht worden. En al deze duisternis, en al het lijden, byna is doorgestaan, en de Heiland den mond weder opent, betreft hetgeen hy zegt alleen hemzelven, en zijn werk. — Wy hooren van hem met eene groote, krachtige stem eene dubbele klachte en eene dubbele verklaring. En in die dubbele klacht en die dubbele verklaring hebben wy uit zijnen eigen mond, een volledig onderwijs, ten eerste, betreffende de zwaarte van zijn kruis, en het verregaande van zijne smarten; ten anderen, betreffende de genoegzaamheid en Gode welbehagelijkheid daarvan. De dubbele klacht is deze: MIJN GOD, MIJN GOD, WAAROM HERT GY MY VERLATEN, EN MY DORST; het eerste, eene klachte van den Godmensch tot God, schildert het hoogste toppunt van *zielelijden*; het laatste, eene klachte van den Godmensch tot den mensch, het allerinnigste der *lichaamsmart*. De dubbele verklaring luidt aldus: met een oog op de menschheid die gered is: HET IS VOLBRACHT; met een oog op God, die voldaan is: VADER, IN UWE HANDEN BEVEEL IK MIJNEN GEEST.

MY DORST. Ik heb gezegd dat, gelijk het voorgaande het hoogste toppunt van des Heilands Zielelijden schilderde, dit kruiswoord het allerinnigste van des Heilands Lichaamsmarte uitdrukt.

MY DORST; op zichzelf reeds is het eene zoo aan doenlijke klacht! Te dorsten is eene schrikkelijke kwelling, wel geschikt om allerlei leed en ontbering by gelijkenis mede uit te drukken. De drooge keel, de aan het gehemelte klevende tonge eens versmachtenden, — waar

is het hart van steen, dat zy niet tot deernis zouden bewegen? De jonge Ismaël in de woestijn van Berséba, door zijne moeder onder eene der dorre struiken in het gloeiende zand gelegd, daar het water van de flessche uit is; Simson, als hy, na het verhittend verslaan van duizend Filistijnen, nog midden in huu land zijn hart van dorst bezwijken voelt, en met droogen gorgel tot den Heere uitroept: Zoude ik nu van dorst sterven en vallen in de handen dezer Filistijnen? Ja, zelfs de woud-ezels in Jeremiaas lied van groote droogte, op de hooge plaatsen staande, en den wind gelijk de draken schep-pende, breken ons hart. En hoe moet ons dan deze klachte aandoen uit den mond van een gekruiste, al wiens overig lichaamslijden wy zien, en van wien wy op het enkel uitspreken van het woord, duidelijk be-sessen dat dit zijn inwendig leed al het uitwendige nog verre overtreft.

MY DORST, zegt de Heere Jesus; en geen wonder dat hem dorst. Na den beker der dankzegginge, die hy gezegend, en aan zijne discipelen toegereikt heeft, heeft geene verkwikkende toge zijne lippen besproeid; heeft hy niets gedronken, dan *den drinkbeker dien de Vader hem gegeven heeft*. O hoedanig moet zijn dorst reeds geweest zijn in die bange ure, waarin hy als met zijn lijden scheen te worstelen, waarin hy als in doodstrijd verkeerde, en het zweet hem, ondanks de koude nacht, als groote bloeddroppels werd uitgeperst. Hoe moet zy zijn geklommen, altijd geklommen, daar hy van Annas naar Cajafas, van Cajafas naar Pilatus, van Pilatus naar Herodes, en van dezen wederom naar

Pilatus gesleept wordt! Hoe brandend moet zy geworden zijn, als de wonden der doornen, en de striemen der roeden, begonnen te schrijnen, te tintelen, te gloeien; hoe smachtend, daar hy op den weg naar Golgotha onder zijn kruis bezwijkt! Den gemyrrheden wijn, die hem wordt aangeboden vóór de kruiciging, wijst hy af; diens smaak kon hem niet verkwikken; diens verdoovende werking versmaadt hy. Daar drijft men hem de nagelen door het gezonde vleesch; daar hangt hy met de geheele zwaarte zijns lichaams aan zijn verscheurde handpalmen; drie uren in verschroeiende zonnebrand; andere drie uren in benaauwendende; God alleen weet *hoe* benaauwendende! duisternis. Nu klaagt hy! Maar het is minder eene klacht dan wel een uitspreken van zijn leed. MIJN GOD, MIJN GOD, WAAROM HEBT GY MY VERLATEN; nu klaagt hy: MY DORST. Hy derft alles naar de ziele, hy derft alles naar het lichaam. Hy heeft geen vertroosting, en geen lafenis. Hy is geheel verlating; hy is geheel versmaching en verdorring. Dat heeft de Zone Gods, in zijne menschheid, *in de gelijkenis des zondigen vleesches* geleden, als hy zichzelven *vernietigd had, en in gedaante geworden als een mensche, zich vernederd in de gehoorzaamheid tot den dood, ja den dood des kruices.*

Ziet hy is in de gestaltenisse Gods, en behoeft het *geen roof te achten Gods even gelijk te zijn.* De hemel en zijne heerlijkheid is de zijne; de aarde en hare volheid; hy gebiedt den regen en de wolken; hy laat de stroomen en de beekjens wandelen door de valleien; hy opent Hagers oogen dat zy een waterput

ziet; hy klooft de holle plaatse die in Lechi is, om Samsons brandende dorst te lesschen. Maar uit deernis met een gevallen menschengeslacht, dat zich krank, dat zich den dood gegeten heeft aan een verleidelijk ooft, verlaat hy zijne heerlijkheid, die hy had eer de wereld was, en daalt af op de door de zonde onder den vloek liggende aarde, in de gedaante, en niet slechts in de gedaante, maar in het vleesch, in de natuur eens menschen, als een mensch, als een kind, dat geboren wordt uit eene dochter van de Moeder aller levenden en stervenden. Hy plaatst zich in allen opzichte in den kring der menschen; hy deelt al hunne behoeften; al hunne ellenden; al de tijdelijke straffen hunner zonden, schoon hy hunne zonde niet deelt. Hy vernedert zich als een hulpeloze zuigeling, in doeken gewonden en liggende in een kribbe, zijne eerste dorst aan die dochter Evaas te klagen; hier op het kruis klaagt hy zijne laatste. Hongerende heeft hy zich tot zijn leeraarsamt voorbereid in de woestijn; dorstende volbrengt hy zijn hoogepriesterlijk werk op Golgotha. Daar, van den duivel verzocht zijne Godheid te toonen, door tot steenen te zeggen dat zy brood worden; hier, door des duivels werktuigen spottende naar Elia verwezen, dat deze hem verlosse. Heeft hy zich den arm verkort, dat hy in deze diepte zijner menschenlijke vernedering niet meer over de krachten zijner almacht kan beschikken? Dwaze vraag! Alsof de almacht een oogenblik verpoosde almachtig te zijn. Heeft hy in deze zijne menschenlijke vernedering nooit te voren over zijne almacht *willen* beschikken? O gewisselijk! En heerlijk is de tegenoverstelling van wat hy kan en wat

hy wil, wat hy is en wat hy schijnt. Hy slaapt in het schip in de zwakheid zijner menschelijke natuur; en hy gebiedt den storm te zwijgen, en de zee te bedaren, als de God die de elementen in zijn vuist knevelt; hy schreit van bloot menschelijke aandoening by het graf van Lazarus, en hy roept hem uit dat graf in het leven terug, als de Heer van leven en dood. — Thands dorst hem, en hoe aandoenlijk is die dorst in een die op de bruiloft te Cana in Galilea, alleen maar opdat de gulle vrengde niet haperen zoude, het water in wijn veranderde, onmiddelijk, op zijn machtwoord, gelijk hy het van de schepping der wereld aan dagelijks doet in de vrucht des wijnstoks, wiens wortel hy drenkt uit zijne zalen, wiens beziën hy koestert met zijne zon.

En waartoe die vernedering? Waartoe die waarachtige menschheid? Waartoe dat deelen in alle menschelijke ellende? Waartoe deze hoogste ellende in 't menschelijk vleesch uitgestaan? Waartoe anders dan om de schuld der menschheid te dragen, te boeten, te betalen, in dezelfde natuur die gezondigd had, die strafschuldig is voor God. Ja, om den losprijs voor schuldige menschen op te brengen, om God met de menschheid te verzoenen, het welbehagen Gods in de menschheid terug te winnen, moest hy in het midden der menschheid optreden. Het is door zijne gemeenschap aan haar in alles behalve in hetgeen in haar verdoemelijk is, de zonde; het is door zijn vrijwillig, onschuldig en heilig op zich laden van dat verdoemelijke zelf, en het uitstaan van de straf daarvoor, dat hy in de zijnen de menschheid herstelt, Gods beeld herstelt, ze zijner Goddelijke natuur deelachtig maakt (2 Petr. I. 4), ze heiligt.

Daarom moest hy die heiligt, en zy die geheiligt worden allen uit één zijn; om die oorzaak moest hy zich niet schamen hen broederen te noemen (Hebr. II. 11).

Alsof alles wat zijn lijden tot een Middelaarslijden maken moest, ook door een woord des lijdenden moest worden aangewezen en verwaarborgd, drukt zich dat *menschelijk lijden*, dat *lijden in de natuur die gezondigd heeft* uit in dat woord: **MY DORST**; gelijk zich het lijden voor doemwaardigen door den rechtvaardigen, in die andere klacht, die vragende, uitdrukt: **MIJN GOD, MIJN GOD, WAAROM HEBT GY MY VERLATEN?** — **MIJN GOD, MIJN GOD, WAAROM HEBT GY MY VERLATEN?** Dat is de *Hoogepriester, afgescheiden van de zondaren*, maar die in hunne plaats de zonde op zich neemt; **MY DORST**, dat is de Hoogepriester in *alles den broederen gelijk geworden*. Straks spreekt in **HET IS VOLBRACHT**, de Hoogepriester *die door ééne offerande volkomenlijk kan zaligmaken allen die door hem tot God gaan*; en in het **VADER, IN UWE HANDEN**, de Hoogepriester *die zichzelf niet verheerlijkt heeft om Hoogepriester te worden*, maar die verheerlijkt wordt door en by hem, die tot hem gezegd heeft: *Gy zijt mijn ZONE, heden heb ik u gegeneereerd*. — Zulk een Hoogepriester betaamde het God te stellen, zulk een Hoogepriester betaamde het ons te hebben. Zulk een Hoogepriester kon zijn de *Middelaar des Nieuwen Verbonds, welke allen die hem gehoorzamen een oorzaak van eeuwige zaligheid worden konde*. Zulk een Hoogepriester heb-

ben wy in Jesus Christus, waarachtig God en Mensch.

MY DORST! Ja, Heere Jesus! U dorst; want het koortsig bloed is als vuur in al uw aderen. Maar waarom zijt gy in deze versmaching gekomen? Omdat van alle eeuwigheid de liefde voor een zondig menschedom nog brandender in u was dan de hitte uwer smarte nu. Omdat gy van alle eeuwigheid dorstedet naar hun eeuwig heil. Daar is niets dat uw lijden overtreft dan uwe liefde alleen; eene liefde die de verlating van God en de aanneming aller ellenden niet geschroomd heeft. U dorst, opdat gy de oorzaak onzes eeuwigen hongers en kommers, namelijk de zonde weg zoudet nemen. U dorst, opdat gy, zoo velen als er geloovig naar uwe verdroogde lippen opzien, zoudt waarborgen tegen de versmaching in de onuitblusschelijke vlamme der helle. U dorst, opdat velen uit alle natiën, geslachten en tongen de gave Gods zouden kennen en begeeren, namelijk het levende water, dat gy uitdeelt, en waarvan gy gezegd hebt, dat hy *die het drinkt, in eeuwigheid niet dorsten zal, ja dat het in hem zal worden een fonteine springende tot in het eeuwig leven.* U dorst, opdat *die in u gelooft, gelijk de Schrift zegt, stroomen des levenden waters zullen uit zijn binnenste vloeien;* stroomen van vertroosting, van verkwikking, van hoop, van kracht, van blijdschap. U dorst, op het bloedig kruis, opdat *uw bloed waarlijk drank* zoude zijn, opdat de gemeenschap aan uw versmachtend lijden en laveloozen dood, hen die het kennen en waardeeren tot het eeuwige leven laven zoude, en

zy zich daarin by den beker des nachtmaals zouden kunnen verheugen. U dorst, op het akelig Golgotha, waar gy ellendig, jammerlijk en naakt ten toon hangt, opdat eenmaal de uwen, die hunne *klederen hebben witgemaakt in uw bloed*, in uwen zaligen hemel, *niet meer zouden hongeren of dorsten*, aan geenerlei ellende meer zijn blootgesteld, en door u, o Lam die geslacht zijt, *geweid worden, daar gy hen ten leideman zijt tot de levende fonteynen der wateren, waar alle tranen van hunne vogen worden afgewischt!*

TUSSCHENZANG.

GEZANG XLIII. 1. 6.

Hoog, omhoog, het hart naar boven!
 Hier beneden is het niet:
 't Ware leven, lieven, loven,
 Is maar, daar men Jesus ziet,
 Wat men hoor' of zie op aard
 Is ons kostlijk hart niet waard:
 Wil men leven, lieven, loven,
 Hoog, omhoog, het hart naar boven!

Och! dat aller menschen tongen,
 Aller Englen zang, o Heer!
 Samen stonden, samen zongen,
 Eeuwig tot uw lof en eer!
 Zonder einde geeft uw lof,
 Jesus! ons de rijkste stof:
 Trek tot u ons hart naar boven,
 Dat we u eeuwig lieven, loven.

MY DORST. Zondaren, zondaren! Den Zaligmaker, *de gelijkenisse uwer zondigen vleesch es hebbende aangedaan*, om daarin de straf en vloek der zonde te smaken, van Bethlehem af tot Golgotha toe, dorstede aan het kruis. Een ding vraag ik u: Dorst u naar den Zaligmaker? Dorst u naar de schuldvergifenis, naar de gerechtigheid die voor God geldt, naar den vrede met God, naar het eeuwig leven, welke hy smachtende en verdorrende voor arme zondaren verworven heeft, opdat het hun in dit anders ellendig leven, opdat het hun in het anders verschrikkelijk sterven, nooit een oogenblik aan troost, aan lansen, aan verkwikking en herstelling ontbreken zoude? — *Zalig hy die hongert en dorst naar de gerechtigheid, want hy zal verzadigd worden!* Zalig die daar roept: *Heere, geef ons aetijd van dat brood, aetijd van dat water!* Hy mag het van hem begeeren. Jesus biedt het hem aan, met welmeenendheid, met hartelijkheid; o mijn medezondaar! immers, met dezelfde liefde waarmede hy de dorst op het kruis voor ons verdragen heeft. Gelijk op den laatsten, den grooten dag des feestes, waarvan wy in het zevende hoofdstuk van Johannes lezen, roept hy op den laatsten, den grooten dag zijns leeftijds, als van zijn kruis ons toe: **MY DORST;** maar *zod iemand uwer dorst, die kome tot my en drinke!*

Wat is het dat sommigen uwer van verre staan? Wantrouwen zy deze liefde? O mijn Heiland! wie kan

dien hoon u aandoen, en uwen naam belijden. Keuren zy zich deze liefde onwaardig? Maar dat vraagt gy niet, o Heere! Gy vraagt of zy dorsten; of zy noodig hebben wat gy dorstende verwierft; en dat niet dan voor onwaardigen, Of is er waarlijk geen dorst; is het hart niet flauw, het bloed niet verhit, het hoofd niet kloppende, en de tonge niet klevende aan het gehemelte, van wege het gevoel van schuld en verdoemelijkheid voor God, van wege de onrust des levens, van wege de vreeze des doods? Of heeft de wareld, de zinnelijkheid, de ijdelheid, lasenis, verkwikking, gemyrtheden wijn genoeg; lasenis en verkwikking van allerlei smaak en wansmaak? Heeft men zich genoeg bakken uitgehouwen in dit leven, dan dat men zich naar die bron zou wenschen te keeren? Is het troebel, het onrein, het vergiftig vocht te zeer prikkelend op de tong, te zeer zoet voor 't gehemelte, dan dat men zich zou aangetrokken gevoelen door dat, ja rein en helder water; dat water klaar als kristal (Op. XXII.1.), en in Gods zon als diamanten glinsterend, maar zoo flauw, zoo eenzelvig, zoo smakeloos, en toch ook maar niets meer dan water! — O averrechtsche dorst! valsche trek der door de zonde bedorvene, ziekelijke natuur, die verkwikking zoekt by wat weldra walging zal verwekken; verfrissching by hetgeen verhit, by hetgeen de dorst aanvuurt, gaande houdt, eindelijk ondragelijk maakt; terwijl men de teuge veracht die haar verslaan zou voor goed! — O onverstand! dat op een weinig, in gescheurde bakken opgevangen vochtgedruppel rekent, in plaats van tot de bron te gaan, die daar

vloeit, eeuwig en vol! De tijd komt, dat al die valsche verkwikkingen worden afgesneden; dat al die gescheurde bakken ledig en droog zijn, en die er op vertrouwd hebben *beschaamd, en schaamrood worden en hun hoofd bedekken* (Jerem. XIV. 3).

Ach! hoe schrikkelijk is het *my dorst* van den onbekeerden; dat is niet slechts van den erkenden booswicht, maar van elken zondaar, elken mensch buiten Christus; op zijn sterfbed. Al worden hem naar het lichaam de uitgezochtste verkwikkingen aangeboden, die in den hof der aarde gegroeid zijn; zijne ziele blijft, des bewust of onbewust, zonder lafenis, zonder een enkelen druppel waarachtigen troost; omdat die uit den hof des hemels komen moet! Zy versmacht, en zy gaat het oordeel der versmaching te gemoet. De rampzalige, die al zijn leven aan de teugen van wareld, van zonde, en ijdelheid genoeg gehad heeft, sterft versmachtend, en als hy daarginder zijne oogen opheft, ziet hy van verre de gelukkigen, wier simpele lafenis hy in dit leven bespot heeft. Dan zou hy wel een hunner willen bidden, dat hy *het uiterste zijns vingers in het water doopte en tot hem kwam en zijne tonge verkoelde!* Maar het mag niet gebeuren. Daar is eene stemme der gerechtigheid Gods die tot hem roept: U dorst! Maar het had niet alzoo behoeven te wezen. Opdat gy nimmermeer dorsten zoudt heeft mijn lieve Zoon aan den houte des kruices moeten versmachten. Te vergeefs voor u versmachtte hy daar. Nu drinkt hy met de zijnen den nieuwen wijn in mijn koninkrijk; maar gy hebt nooit tot de zijnen willen

behooren; tusschen hen en u is eene grootè klove.

O mijne vrienden! hebt deernis met den mensche, die aldus zijne zaligheid heeft voorbygezien *in den mensche Jesus Christus, in wien*, als Paulus zegt, *de genade Gods en de gave door de genade overvloedig geweest is over velen* (Rom. V. 15). En hebt deernis met uzelfen indien ook gy zoo blind zijt voor uw waarachtig heil; voor de tijdelijke en eeuwige verkwikkelingen, welke hy in zijne versmaching den zondaar bereid heeft. — Bidt God dat hy door zijnen Heiligen Geest uw hart aftrekke van wat u toeschijnt geluk, blijdschap, troost, genot en leven te zijn, terwijl het is ijdelheid, dood en verderf! Bidt God dat hy u geve naar Christus en zijne genadegave te dorsten, te dorsten meer dan David naar het water uit Bethlehems hornput, zoodat gy in de kracht Gods door de vijanden uws geluks, zonde, wareld, en duivel, henenbreekt, om — het ter sluik te putten, zoo als de helden Davids? neen, want het is reeds geput; om het u te zien toegereikt, om het u te zien aan den mond gezet, gelijk Rebeccaas kruike aan den mond van Abrahams dienstknecht, als zy ze nederliet op hare hand, en hem te drinken gaf; wat zeg ik, om het u te zien ingegoten, met een grooter liefde, tederheid en blijdschap, dan waarmede zelfs Hagar de flessche zettede aan de blaauwe lippen van Ismaël haren zoon, zoodat hy oplook en herleefde. De Heere Jesus; — hoort het, o neêrgebogen, o afgematte, o door de zonde verdorde en verzwakte! De Heere Jesus wil dat gy opluikt, wil dat gy leeft, wil dat gy vernieuwd wordt in kracht; hy is begeerig u de ge-

zondmakende teuge in te storten; meer dan zijn dorstig hart begeerig was naar een dronk waters, in Gethsémané, te Jerusalem, op Golgotha, aan het kruis; het kruis, waar hy uitriep: **MY DORST.**

O gy gelukkigen! die de verkwikkende teuge van de hand van Christus door het geloove hebt aangenomen; welke is reeds hier op aarde uwe zaligheid! Uwe zaligheid, ook zelfs te midden van de bitterste beproevingen, het grievendst lijden; ook zelfs te midden van den boosaartigsten smaad, en de blindste miskenning; ook zelfs al moest gy met Paulus uitroepen: *Tot op deze tegenwoordige ure lijden wy honger en dorst, en zijn naakt, en worden met vuisten geslagen, en hebben geen vaste woonplaatse!* — Wy weten het, ook de Gemeente die hy zich gekocht heeft door zijn eigen bloed, ook de schapen die hy weidt, zijn somtijds als afgejaagde herten, die onder rampen en vervolgingen moeten schreeuwen naar de waterbecken; maar schreeuwden zy ooit te vergeefs? De goede Herder, brengt hy ze niet telkens weder aan zijne *zeer stille, zeer vredige, wateren*, zeggende: *vrees niet, gy klein kuddcken, want het is mijns Vaders welbehagen, u in het bezit dezer verkwikkinge te laten, u eenmaal de hemelsche waterfonteynen te laten genieten?*

Als de Heere Christus aan het kruis uitriep: **MY DORST**, wist hy *dat alles volbracht was opdat de Schrift vervuld zoude worden*; de Schrift, die van zijne *striemen, wonden en verbrijzeling* (Jes. LIII.);

de Schrift; die van zijne *doorgravene handen en voeten, zijne uitgerekte leden*; de Schrift, die van *zijne verlaten van God*, en van *zijn verdroogde kracht*, en van zijn aan het *gehemelte klevende tonge* geschreven had (Ps. XXII.); en hy erkende met een goddelijke vreugde, midden in het menschelijk leed, het eeuwig raadsbesluit Gods, zich gelijkblijvende in voorzegging en uitvoering; de alles volbrengende waarachtigheid des Eeuwigen Vaders, met wien hy naar zijne Godheid één is. Nu, ook van zijne geloovigen is voorzeggd, dat zy op de wereld *verdrukkinge hebben zullen* (Joh. XVI.); van de geloovigen staat geschreven, dat God hen *als zijne lieve kinderen kastijdt* (Hebr. XII.), en dat zy door lijden en strijden moeten beproefd, gelouterd, en toebereid worden tot de hemelsche heerlijkheid met hun hoofd en Heer. Zoo weten ook zy dan, dat in deze smarten en jammeren de Schrift vervuld wordt; de wil, de zich gelijkblijvende, de uitgedrukte, en de goedertierene wil van God geschiedt. Zoo weten ook zy dan, dat in deze smarten en jammeren het werk des Heeren in hen wordt volbracht; en zy hebben goeden moed, en zy verblijden en verheugen zich, en zy zingen psalmen in den nacht des onheils, en zy vertroosten elkander, en reiken elkander de lafenis toe, die zy in Christus hebben.

Ach, ook Christus gewierd nog eene soort van lafenis, daar hy zijn dorst klaagde. *Daar stond dan een vat vol ediks, en zy vulden eene sponsie met edik, en omleidense met hysope, en brachten ze aan zijnen mond.* De schrale, zure drank, dien de Romeinsche

soldaten dronken, werd hem, evenwel niet zonder dat anderen hem ook die teuge wilden betwisten, en door hun bitteren spot met gal vermengden (Matth. XXVII. 49), in bekrompen mate, op een broos steunsel toegestoken. Maar welke overvloedige, en welke zoete verkwikkelingen kunnen geloovigen, kunnen broeders in Christus, zij het dan ook niet zonder beschimping en verbittering, elkander toereiken; kunnen niet by hen van hand tot hand en van mond tot mond gaan; geschept, niet uit een bekrompen vat, maar uit den onuitputtelijken sprinkader van troost en vreugde, die hy voor hen stroomen doet; toegereikt, niet op een brozen, knikkenden hysopstengel, maar op den stevigen, den onverbreekbaren, den onbuigbaren staf des Woords.

O Doet het, gy geloovigen, doet het, broederen in Christus! Doet het altijd, en altijd meer! Doet het om de liefde diens Heeren wil, die voor u allen gedorst heeft, voor u allen water uit de rots heeft doen vloeien! Waar iemand bezwijkt; waar iemand verflauwt; waar iemands oogen een oogenblik gehouden worden dat hy de bron des levens niet ziet; waar iemand de moed ontzinkt om te komen en te drinken; waar iemand meedogenloos van de bornput gedreven wordt, gelijk de dochteren Jetroos, des Priesters, door de herders van Midian; waar iemand, want ook dat gebeurt, gevaar loopt om van dorst te versmachten, gelijk de schapen van Abraham en Loth, terwijl er twist is tusschen de herders; komt daar elkander te hulpe, onthaalt elkander, en versterkt elkander in het bezit van de gemeenschap-

pelijke schatten en gaven, opdat het onder u in het geestelijke zij, gelijk het daarenboven in het tijdelijke was in de eerste gemeente te Jerusalem, van welke geschreven staat: *En de menigte dergenen die geloofden was één hart en ééne ziele; en niemand zeide dat iet van hetgene hy hadde zijn eigen ware, maar alle dingen waren hun gemeen.*

Kan zulk een staat van zaken in het tijdelijke nu niet meer plaats hebben; is hy ook nu, daar het Christendom (althands uitwendig) alom beleden en beschermd wordt, niet meer noodig of nuttig; het beginsel waaruit hy geboren werd, moet blijven, moet gezien, moet op alle oirbare wijzen uitgeoefend worden tot heerlijkheid Gods en zijns Christi, en tot heil der menschen. Dat beginsel is de liefde, eene lichtende en koesterende starre, die haar warmte en licht ontleent van de stralende en levenwekkende zon der liefde Christi. Die liefde zij er op uit, geestelijk en tijdelijk, aan alle de broederen ongeveinsdelyk wel te doen; die liefde lave, verkwikke, vertrooste, verblijde, al wat zy bereiken kan; zy zette zich geen grenzen van eigene uitverkiezing en verwerping, uit vreeze van zich aan het raadsbesluit Gods, aan de miskende, de duistere, de nog tedere uitverkorenen Gods te vergrijpen, en iemand te laten toezien, die recht had door haar in hare zegeningen begrepen te worden; die liefde zij zoo overvloedig, dat zy, veeleer dan het tegendeel, over de grenzen der erkende zielsgemeenschap heen, allen die den christelijken naam dragen, en dien niet door ergerlijken wandel te schande maken, omvatte, van hen alle

dingen geloove, alle dingen hope, alle dingen verdrage, en alle dingen aan hen uitreike in den naam eens discipels. Dat elke geestelijke en tijdelijke weldadigheid uit dit beginsel gedaan, door den Heere uit genade beloond zal worden, weet gy, want hy heeft gezegd: *Zoo wie een van mijne kleinen te drinken geeft alleenlijk een beker koud waters, in den name eens discipels, voorwaar zeg ik u, hy en zal zijn loon geenszins verliezen.* En dat deze vergelding uitnemend zijn zal, weet gy ook, want wederom heeft hy gezegd: *Voor zoo veel gy dit een van mijne minste broeders gedaan hebt, zoo hebt gy dat my gedaan.*

Zoo hebt gy dat my gedaan. O Liefelijke, o hartverkwikkende gedachte: «Den Heere verkwikt, den Heere verblijd, den Heere *iets gedaan* te hebben.» Gy die hem liefhebt, hoe gaarne hadt gy hem iets beters dan eene spongie vol ediks toegestoken, daar hy op Golgotha uitriep: **MY DORST.** Wel nu! nog roept hy uit: **MY DORST.** In den hongerige, in den dorstige, in den kranke, in den gevangene, in den vreemdeling, in de weduwe, in den wees, die tot u schreit, en die zijne leden zijn, of het worden kunnen; voor wie *gy* misschien door de toereiking van geestelijke vertroosting of tijdelijke verkwikking het middel zijn kunt, om ze voor uwen Heer en voor zijnen hemel te winnen. Gedenkt uwen overvloed, en aan wien gy dien verschuldigd zijt; en toont dat gy by het kruice Jesu staat. Amen.

NAZANG.

PSALM XLII. 1.

't Higgend hert, der jacht ontkomen,
Schreeuwt niet sterker naar 't genot
Van de frissche waterstroomen,
Dan mijn ziel verlangt naar God.
Ja, mijn ziel dorst naar den Heer:
God des levens, ach! wanneer
Zal ik naadren voor uw oogen;
In uw huis, uw naam verhoogen!

ZESDE KRUISWOORD.

VOORZANG.

PSALM LXXXIX. 1.

'k Zal eeuwig zingen van Gods goedertierenheên;
Uw waarheid t' allen tijd vermelden door mijn roên;
Ik weet, hoe 't vast gebouw van uwe gunstbewijzen,
Naar uw gemaakt bestek, in eeuwigheid zal rijzen:
Zoo min de hemel ooit uit zijnen stand zal wijken,
Zoo min zal uwe trouw ooit wanklen of bezwijken.

JOHANNES XIX. 30a.

DOE JESUS DAN DEN EDIK GENOMEN HADDE, ZEIDE HY :
HET IS VOLBRACHT.

Een kort woordtjen, Geliefden! Maar wie spreekt uit wat er in ligt opgesloten? Alle de woorden van den Heiland aan 't kruis zijn zeer kort. Het kruis, voorwaar, is de plaats niet voor uitvoerigheid van redenen; en die zoo veel nadruk en zoo rijk een zin in een enkel woord leggen kan als de Heere Jesus, kan spaarzaam met woorden zijn. Het is telkens maar een enkele uitspraak, in een enkelvoudigen volzin vervat; behalve, treffende uitzondering! in het eerste woord, waar hy voor zijne vijanden bidt; en in het derde, waar hy aan zijn kruisgenoot het paradijs toezegt. Zijne liefde kon het eerste niet uitspreken, zonder de byvoeging van een aandoenlijke drangrede: *Want zy weten niet wat zy doen*; noch het laatste zonder een troostrijke bekrachtiging: *Voorwaar, voorwaar zeg ik u*. Waar het er op aan komt, door gebed of belofte zondaren te troosten, heeft de Zaligmaker ook aan het kruis nog adems genoeg. — Maar langer of korter, al wat hy zegt, is volmaakt; drukt volledig uit wat hy

wil zeggen, en wat wy noodig hebben te hooren; behelst een schat, ja een overvloed van waarheid, van wijsheid, van balsem, van heil. Wie zou wenschen jota of tittel gevoegd te zien by dat ééne bondige **HET IS VOLBRACHT?**

Dat ééne bondige **HET IS VOLBRACHT**, omvat het niet den gantschen veelvoudigen raad des heils; het geheele veelstralige euangelium der genade? Is het niet het **JA EN AMEN op zoo vele beloften Gods als daar zijn?** Is het niet het vruchtbaar moederwoord van al die liefelijke klanken van vrede, zegen, en zaligheid, waarvan de Schrift, waarvan de harten der geloovigen vol zijn?

Ja, Heere Jesus! alles is afgedaan, en alles is gezegd met dat ééne, **HET IS VOLBRACHT**. Het lijden uwes kruices was velerlei naar ziel en lichaam; verlating naar de ziele, en versmaching in het vleesch. Velerlei de vrucht uwes kruices voor twee werelden; hier liefde en eenigheid door den Heiligen Geest; en daar het eeuwig paradijs door de vergeving der schulden; maar één was uw middelaars, één het verlossing werk, en dat ééne onverdeelde werk **IS VOLBRACHT**. Gy hebt niets meer te zeggen tot de door u geredde wereld. Hef uwe ziele op tot den Vader, en beveel uw geest in zijne handen; buig dan het hoofd op de borst, en *geef* den geest. Want gy hebt alles afgedaan, waar alles van afhing, en hemel en aarde hebben vernomen **DAT HET VOLBRACHT IS**. Luid genoeg hebt gy het uitgeroepen, dat uwe *van verre staande en aanschouwende* vrienden en vriendinnen het hooren konden; en

niet alleen zy, maar ook al de kinderen Gods, uit allen volke *die over de aarde verstrooid waren, maar door uw kruis tot u getrokken en tot één vergaderd*, hebben het door alle eeuwen heen tot hun troost en zaligheid gehoord; gelijk allen die *daar verre zijn, zoo velen als er de Heere God toe roepen zal*, het tot hun troost en zaligheid hooren zullen. — Ook wy hooren het! Heere Jesus! het zij ook ons tot troost en zaligheid. Amen.

TUSSCHENZANG.

PSALM LXXXIX. 7.

Hoe zalig is het volk, dat naar uw klanken hoort!
 Zy wandlen, Heer, in 't licht van 't godlijk aanschijn voort;
 Zy zullen in uw naam zich al den dag verblijden;
 Uw goedheid straalt hun toe; uw macht schraagt hen in 't lijden;
 Uw onbezweken trouw zal nooit hun val gedoogen,
 Maar uw gerechtigheid hen naar uw woord verhoogen.

Hierna Jesus wetende dat nu alles volbracht was, opdat de Schrift zou vervuld worden, zeide: MY DORST. Daar stond dan een vat vol ediks, en zy vulden een spongie met edik, en omleidenze met hysope, en brachten ze aan zijnen mond. Doe Jesus dan den edik genomen hadde, zeide hy: HET IS VOLBRACHT.

Tusschen het klagelijkst en het heilrijkst woord der wereld, was slechts eene teuge ediks. Ach! hoe groot eene smarte had zich in die klachte uitgedrukt, en hoe veel ellende in die andere die haar voorafging. Welk

eene aaneenschakeling van ziels- en lichaamslijden, bereikte in die dubbelzinnige, ter naauwernood, en niet zonder tegenspraak toegereikte lafemis haren laatsten term!

Nu evenwel is alles zoo goed als voorby. De lijder heeft een weinig van den edik genomen, die een verkwikking heeten moest; hy heeft *al* den alsem gedronken, die in den beker was, welke de Vader niet van hem had kunnen doen voorbygaan, tenzij dat hy hem dronke, en waarvan hy ook gezegd had: *Zoude ik dien niet drinken?* Al den alsem van door zijne vrienden verraden, verlaten, verloochend; door zijne vijanden gebonden, geslagen, bespot, bespogen, belasterd; door zijn volk verworpen en *met de misdadigen gerekend*; door de Heidenen met roeden geteisterd; met doornen gekroond, aan een vervloekt kruis genageld te worden. Al den alsem dien de zonde en de straf der zonde te smaken gaf. Al den alsem van den toorn en de verlating Gods. Alsem voorzeker, waarby de edik uit de spongie zoeter moet geweest zijn dan honig en honigzeem! En als hy dien edik genomen heeft; alsof hy zijn hart gesterkt hadde om het uit te roepen; zegt hy met eene groote stemme (Matth. XXVII. 50): **HET IS VOLBRACHT.**

Het leven is geleefd; het lijden is geleden; reeds smaakt hy den dood, die alles bekroont; straks zal hy het hoofd buigen, en rusten van den zwaren, zwaren en nog eenmaal zwaren, arbeid zijner ziele. — Dan zal hy nooit meer klagen, of stoffe hebben tot eenige klachte, hy die aan dit kruis twee zulke hartverpletterende klachten heeft uitgestort; dan zal niets meer op aarde

noch uit de helle, vrijheid hebben hem een enkel haar zijns hoofds te krenken, die nu in al zijne leden *verwonded, verbrijzeld en krank gemaakt is.* — Alles is uitgestaan; alles wat in het sterfelijk lichaam, van Bethlehem af tot hier toe, te lijden was, is volbracht; al de persingen, al de ontroeringen, al de bedroefdheden, al de doodsangsten, al de pijnen zijn doorworsteld. *Hy gaat in tot zijne ruste, en zijn arbeid volgt na hem.*

O welgelukzalig zijn gebovige, die in zijnes Zaligmakers uitgestaan lijden, kracht vindt om ook eigen lijden in deze wereld, die in het booze ligt, uit te staan; die met een oog op hem, zijn galle en zijn edik neemt en smaakt, zonder dat zy hem te wrang en te bitter vallen, daarom dat zijn Heiland er de scherpte en de bitterheid voor hem aan ontnomen heeft; die, sterk door dat heerlijk woord des apostels: *Zoo wy anders met hem lijden, wy zullen met hem verheerlijkt worden*, over zijn kruis triomfeert, zijne verdrukking licht rekent *en haast voorbygaande*; maar zijne zaligheid *volbracht*. Ja, welgelukzalig hy, meer dan de dienaar der wereld, *levende alle dagen vrolijk en prachtig*, of althands zonder zorgen of tranen, met den honig aller aardsche genoegens gevoed en overvoed, maar verre van den donkeren heuvel, waar de waarachtig verkwikkende wijn voor arme zondaars in de perskuipe getreed wordt; en die, zoo hy aan het lot geloofde, dat hy lichtzinnig te gemoet gaat, zou behooren *te weenen en te huilen over de ellendigheden die over hem komen.*

HET IS VOLBRACHT. Het lijden is volkomen afgeden. In den kelk, dien de Zaligmaker te drinken had, is geen enkele druppel overgebleven; ook de onderste droessem heeft hy gesmaakt. En in het nu voltooide geheel van dat lijden is volbracht, geheel volbracht het groote werk des eenigen Middelaars Gods en der menschen, Jesus Christus; is geheel volbracht de verzoe-ning van den mensch met God, en van God met den mensch. In dat volbrachte lijden is de straf der zonde gedragen; de toorn Gods tegen de zonde nitgestaan; en die duivel overwonnen, en openbaar ten toon gesteld, die in het paradijs (toen reeds niet meer der onschuld) zoo boosaartig over de arme Eva getriumfeerd had. Door dat volbrachte lijden is aan den dood zijn prikkel, aan het graf zijn overwinning ontnomen; door dat volbrachte lijden zijn de geestelijke zegeningen van schuldvergiftenis, vrede met God, eeuwig leven, vernieuwing des gemoeds, en kracht tot heiligheid voor arme, doemwaardige, krachtelooze zondaren verworven; en dat alles zoo volkomen, als het lijden volkomen was.

HET IS VOLBRACHT. «Daar is geen ellende, geen jammer, waarvoor zondaren trefbaar zijn, welke ik niet van hen heb geweerd, of waaruit ik voor hen de ellende en den jammer niet heb weggenomen.»

HET IS VOLBRACHT. «Daar is geen heil en heerlijkheid, waarvoor eenmaal naar Gods beeld geschapen, door de zonde vervallene wezens weder vatbaar zijn te maken, waarvoor ik ze niet vatbaar gemaakt, dat ik hen niet verzekerd heb; en zulks aan dit mijn kruis, door deze mijne ellende en jammer, — die thands vol-

BRACHT is, gelijk hun heil — Ziedaar wat de getrouwe Middelaar in het zesde kruiswoord zegt. Hy weet dat er aan zijn groot middelaarswerk niets ontbreekt. Geen teug ediks heeft aan zijn lijden ontbroken; geen teug levenden waters zal er aan de fonteine te kort komen, die hy geopend heeft. — *Al de dingen die by God te doen waren*, om de zonde des volks te verzoenen, heeft de volmaakte Hoogepriester gedaan. *Door de ééne offerande*, die hy gebracht heeft, *heeft hy in eeuwigheid volmaakt degenen die geheiligd worden*; hy weet het; *heeft hy VOLKOMEN zalig gemaakt allen die door hem*, en op dat offer pleitende, *tot God gaan*. WETENDE DAT *alles volbracht was*, heeft hy gezegd: MY DORST; heeft hy verklaard: HET IS VOLBRACHT. Gelijk de Schepper na zijn zesdaagschen arbeid met een goddelijk welbehagen had nedergezien *op al wat hy gemaakt had*, en *ziet het was zeer goed*; zoo kon ook de Middelaar met een goddelijk zelfbehagen nederzien op al wat hy gezegd en gezwegen, gedaan en geleden, geleefd had en nu stierf — *en ziet het was zeer goed*. En gelijk de Schepper in dat goddelijk welbehagen op den zevenden dag gerust had van al zijn werk, dat *hy geschapen had om te volmaken*, zoo mocht ook de Middelaar, na zijn volmaakt werk, den sabbath des doods in dat goddelijk zelfbehagen te gemoet gaan. En gelijk het schepsel aan de schepping geen gebrek of leemte ontdekken kan of zoeken durft, daar de Heere zelf van al zijn werk verklaard heeft dat het zeer goed, dat het volmaakt is; zoo mag ook geen enkel zondaar de volkomenheid en de algenoegzaamheid verdenken of in twijfel trekken van

dat werk, waarvan de Middelaar getuigd heeft dat het **VOLBRACHT** is.

Het komt er voor hem op aan, en zijne vrede bestaat in zich geloovig te verheugen, den duren losprijs zijner schuldige, zijner haar oordeel in zich omdragende ziele; aan welks betaling hy zelfs niet beginnen kan; waartoe geen gantsche berg van goede werken, geen gantsche zee van berouwvolle tranen een enkelen penning kunnen opbrengen; omdat zy in de eerste plaats al evenwel geëischt, en in de tweede bezoedeld en onzuiver zijn, en ook voor zichzelfe genade behoeven; het komt er voor den zondaar op aan, zeg ik, om zich geloovig te verheugen, dien duren losprijs volkomenlijk en tot den laatsten penning door den gekruisten Christus betaald te zien, *het handschrift dat tegen hem was aan zijn kruis genageld zijnde*. Het komt er op aan, om door de onbetwistbare wezendlijkheid van dit feit: De gekruiste Christus heeft in de plaats van doemwaardige zondaren **ALLES VOLBRACHT**, telkens op nieuw, en telkens levendiger, overtuigd te worden, dat alle inbeelding van eigene pogingen, om zich tot op een zekere hoogte tot de zaligheid op te heffen en Gods genade als te gemoet te gaan, ijdel en schuldig is; en by het kruis Christi telkens nieuwe kracht te verzamelen, om al zulke inbeeldingen, die de duivel, op allerlei wijze en in allerlei verkleeding, nog weder telkens aan de geloovigen zou willen opdringen, te wederstaan, beschaamd te maken, uit te drijven. Het komt er op aan, om by het licht dat hy erkent des Geestes te zijn, niet alleen in zijn natuurlijken toestand een volslagen armoede, blindheid en naaktheid te ontdek-

ken, maar ook om in zijn geloof, zijn boetvaardigheid, zijne liefde, zijn ijver, zijn hoop, te erkennen velerlei gebrek, zwakheid, flauwheid, wisselvalligheid; en nergens een zweem of schaduw van volkomenheid, dan alleen — in dat volkomen, dat *volbracht*, dat afgedaan werk van den getrouwen Christus; maar daarin dan ook eene *volheid* te zien, waaruit hy in zijne dorheid en zwakheid ontfangt, als Johannes getuigt, *genade voor genade*. Het komt er op aan, om; en niet alleen by wijze van aansluiting aan een veilige kerkbelijdenis, maar oprecht en met overtuiging des harten; tot dien Christus te zeggen: « Ach, lieve Jesus Christus! ik kan niets tot mijne zaligheid doen; maar gy, gy *kunt* daartoe niet alleen alles doen, maar gy *hebt* daartoe alles gedaan. Het is uw voltooid werk. Bewaar my, daar iets van het mijne in te mengen; die *doode vliege* van my, zou uwe kostelijke *zalve stinkend maken*; en wat is de wonde van mijn arm zondaars hart, zonder die zalve!»

Ja, Geliefden! de zaligheid van zondaren is het volbrachte werk des Middelaars aan het kruis. Nogthands; merkt het op, bid ik u, het is treffend! roept die Middelaar aan zijn kruis niet uit: *як нѣтъ volbracht*; maar: *нѣтъ is volbracht*. Weest aandachtig.

De verzoening van zondaren met God, door het plaatsvervangend lijden van den Zoon Gods in het vleesch, geschiedt niet in spijt van God den Vader.

Des Vaders welbehagen in zondige menschen, wordt niet door den zich voor zondige menschen opofferenden Zoon als by verrassing overweldigd; niet zóó dat

het; vergeeft my de dwaasheid der woorden om den wille van de duidelijkheid der zaak! niet zóó dat het, daar hy anderszins liever in zijne heiligheid had willen blijven toornen, hem door het bloed, de tranen en smee-kingen van den Zoon in de dagen zijns vleesches, als wordt afgeperst. — Neen! neen! des zondaars rechtvaardiging en zaliging geschiedt niet in spijt van en ondanks God, maar in spijt van en ondanks de zonde! Het is de zonde die het offer eischt, zal de heiligheid, zullen al de volmaaktheden Gods in haar geheel, zal hy aan zichzelf gelijk, zal de wet zijns bestaans ongeschonden blijven. En het is de liefde Gods die het offer niet spaart; zelfs niet spaart, als dat offer niet anders zijn kan dan de Zoon zijner liefde.

Ziet, zoo belijden wy, zoo luide als de tegensprekers van alle eeuwen, die de leer van het plaatsvervangend lijden in verdenking willen brengen, door te beweeran, dat zy die haar in den bijbel lezen, van God een bloed-dorstig wreedaart, en van Christus een slachtoffer van zijn onderstelde wraakzucht maken; — zoo belijden wy, zeg ik, zoo luide als de tegensprekers, dat de opperste oorzaak van het middelaarslijden van Christus, *is de liefde Gods, daarin*, als Paulus zegt, *ONS GEOPENBAARD dat Christus voor ons gestorven is, doe wy nog zondaars waren.* — Wy weten dat de liefde Gods voor zondaren, niet voor het eerst is uitgelokt door het feitelijk daarszjn van het kruis, maar dat zy er zich in *betoond* heeft. Wy weten dat de liefde Gods van alle eeuwigheid heeft besloten den zondigen mensch te behouden, en dat God van alle eeuwigheid het eenige middel tot zijne behoudenis gekend en bepaald heeft, als by zei-

de: *Gy zijt mijn Zoon; heden heb ik u gegeneerd.* In die liefde en dat besluit zijn Vader en Zoon één, gelijk zy volkomen één in wezen zijn. Het is die eenheid in wezen, liefde en besluit; welke den VADER bewoog den Zoon over te geven, opdat een iegelijk die in hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwig leven hebbe; welke den Zoon de gestaltenis Gods doet verlaten, om in de gestaltenis eens dienst-knechts vernederd te worden tot den dood des kruises; welke den VADER doet zijn in den Zoon de wereld met zichzelven verzoenende; welke den Zoon, de zonde der wereld op zich doet laden en wegnemen, en zich zoo innig met de schuldige menschheid vereenzelvigen, dat hare zaak de zijne wordt, dat hy ondervindt hetgeen zy verdient te ondervinden, tot het punt dat hy moet klagen, dat God, wien hy zich op dat oogenblik verbiedt zijn Vader te noemen, hem verlaat. Het is alleen de Godmensch Jesus Christus die in zijnen persoon als zoodanig lijdt, en die dit klaagt, die ook zegt: MY DORST. Het is alleen God de Vader, die als de heilige en rechtvaardige door het kruisoffer verzoend wordt, om diens offers wille de zonde vergeeft, en het paradijs opent. Maar het is het werk gelijk de wil van beide Vader en Zoon, in eenheid van Goddelijk bestaan, dat de zondige wereld behouden worde. En van dat werk van beide Vader en Zoon, dat werk van God, zegt de Godmensch aan het kruis: HET IS VOLBRACHT. Zijn IK als de Godmensch, dat in het MY verlaten en MY dorst op den voorgrond staat, om aan te wijzen dat MY het offer is voor de zonde, de plaatsbekleeder van hen, die van God verdienden verlaten te worden en eeuwiglijk te versmachten; dat IK

van den Godmensch verliest zich, na oplossing van al de wanklanken, die het lijden van den rechtvaardigen medebracht, in de ÉENHEID van het Goddelijk wezen; niet IK HEB *volbracht*, maar HET IS *volbracht*. «Wat de Vader altijd wilde, wat Ik altijd wilde; wat de *Vader tot nu toe werkte*, en *Ik tot nu toe werkte*, dat is VOLBRACHT. *Ik en de Vader zijn één* (*).»

In die eenheid van den Zonc Gods met den Vader, ligt de volkomenheid, de algenoegzaamheid, de oneindige waardij, en de onomstootelijke vastheid van zijn middelaarswerk; daarin bestaat gelijk al de duisterheid,

(*) Het lijden van Jesus Christus was de *gehoorzaamheid* van den Godmensch aan den VADER; het nemen van den drinkbeker, *dien de VADER hem gegeven had*; het offeren van zijn wil aan dien des VADERS, want het *Woord dat in den beginne was, dat by God was, dat God was*, had zich in de gelijkenisse des zondigen vleesches als voor, als tegenover God gesteld. Maar de *verlossing der wereld*, de vrucht van dat lijden, is de *verheerlijking van den Vader door den Zonc* en van den Zonc door den Vader. En deze twee lijnen loopen altijd nevens elkander voort, en snijden elkander dikwijls op eene treffende wijze. De Godmensch zegt: *Nu is mijne ziele ontroerd; en wat zal ik zeggen: Vader, verlos my uit deze wre? Maar hiertoe ben ik in deze ure gekomen.* De Zonc zegt: *Nu is de Zonc des menschen verheerlijkt, en God is in hem verheerlijkt. Indien God in hem verheerlijkt is, zal ook God hem verheerlijken in hemzelve.* De Godmensch bidt: *Vader, indien het mogelijk is, laat deze drinkbeker van my voorbygaan, doch niet gelijk ik wil, maar gelijk gy wilt.* De Zonc bidt: *Ik hebbe u verheerlijkt op aarde, ik hebbe voleindigd het werk dat gy my gegeven hebt. En nu verheerlijk my, Gy Vader, by uzelve, met de heerlijkheid die ik by u hadde eer de wereld was.* De Godmensch klaagt: *MIJN GOD, MIJN GOD, WAAROM HEBT GY MY VERLATEN*; de Zonc verklaart: *HET IS VOLBRACHT.*

zoo ook al het licht van den raad des heils; duisterheid voor het begrip, dat geen goddelijke geheimen achterhaalt; licht voor het geloof, dat in de goddelijkheid dier geheimen, een inwendig *bewijs heeft der zaken die het niet en ziet, en een vasten grond der dingen die het hoopt.*

Nog eens dan: Het verlossingswerk is zoowel een werk des Vaders als des Zoons; maar het wordt in en door het lijden des Zoons in het vleesch, in gehoorzaamheid aan den Vader, tot heerlijkheid van beide Vader en Zoon, volbracht. En de troost van die waarheid is deze: Dat de Vader, die om des Zoons wil de zonde vergeeft, den geloovigen zondaar even lief heeft, als die Zoon, die hem ten prijze zijns bloeds de vergiffenis verworven heeft; naar dat woord des Heeren: *De Vader zelve heeft u lief, dewijl gy my lief hebt, en gelooft dat ik van den Vader ben uitgegaan.* De troost er van is deze: Dat, even gelijk Jesus Christus, *wetende dat alles volbracht was, zijn geest* blijmoedig in zijns Vaders handen aanbeval, zoo ook een iegelijk geloovig zondaar, wetende en belijdende dat alles voor hem *volbracht is*, zich in leven en sterven gerust op God verlaat, en aan God overgeeft; overtuigd dat God, niet alleen van hem als zondaar, zoo min als van Christus als Middelaar, niets meer eischen zal, omdat hy door het offer van Christus *voldaan is*; maar ook dat God in zijne vrijspraak en zaliging niets anders ziet dan de vervulling van zijn eigen Goddelijke begeerte en eeuwig besluit. Ja, dat hy hem welkom is tot de zaligheid, die hem *weggelegd is van voor de grondlegginge der wereld*, gelijk Christus *tot de heerlijkheid die hy by hem had eer de wereld was.*

HET IS VOLBRACHT. Het lijden is volbracht; in dat lijden, het middelaarswerk van Jesus Christus; in dat middelaarswerk, de verlossing der wareld naar het eeuwig liefdebesluit Gods. Dat liefdebesluit is altijd geweest de kern, de ziel, het uitzicht van Gods openbaring. Het werd bekend gemaakt en uitgesproken in belofte op belofte; van het paradijs af, tot door den mond van den laatsten der profeten toe. Het werd afgebeeld door de ceremoniën der wet, *hebbende een schaduw der toekomstige dingen*. De herkenteekenen van deszelfs vervulling zijn opgegeven met telkens sprekender uitvoerigheid. — Nu is het vervuld; nu is het volbracht; voor het oog der wareld. Nu heeft plaats gehad, al wat niet alleen besloten, maar ook geopenbaard, maar ook voor de wareld, door de waarachtigheid der Schrift, bezegeld was. Der *slang is de kop verbrijzeld*; de *zegen over alle geslachten gekomen*; het *eeuwig koninkrijk gesticht*; den *zachtmoedigen een blijde boodschap gebracht*, den *gebrokenen van harten een zacht verband*; *vrijheid den gevangenen uitgeroepen*, en den *gebonden opening der gevangnisse*; — ja, *uitgeroepen het jaar van 't welbehagen des Heeren om alle treurigen te troosten*. En zulks omdat Jesus Christus, de Hoogepriester, op wien alle de hoogepriesters zagen, eens voor al verzoening gedaan heeft voor het volk; omdat Jesus Christus in zijne zelfofferande het waarachtig zoenoffer voor de zonde heeft aangebracht, waarvan al de offers voorafbeeldingen waren; voorafbeeldingen verordineerd door God, die zijn besluit van verzoening niet verbergen, niet inhouden konde, maar

openbaren moest, zoo hy immers iets openbaarde, daar het was en is het middelpunt en doel van al zijne wegen met het gevallen mensehdom; terwijl nogthands de uitvoering van dat besluit wachten moest, tot de hem bekende volkomen volheid der tijden. En als die daar was, *ziet, hy kwam, van wien in het begin des boeks geschreven was, en het werd volbracht.*

En zoo zal ook alles *volbracht* worden, wat als vrucht, als gevolg, van deze groote volbrenging is beloofd en voorzegd; alles naarmate van de trapswijze rijpheid der tijden. De wederkomst van den Zoon; zijn vrede-rijk op aarde; het einde; het gerichte; de overgifte van zijn rijk aan den Vader; de nieuwe hemel en de nieuwe aarde; het nieuw Jerusalem, nederdalende van God uit den hemel, als een bruid die haren manne verciert is; God alles in allen; zijn tabernakel by de menschen; en dit woord uit zijnen mond waarin zich alles oplost: **HET IS GESCHIED.** *Ik ben de Alpha en de Omega, het begin en het einde.*

Dat: **HET IS GESCHIED**, is zoo zeker als dit: **HET IS VOLBRACHT.** Zoo zeker als de eerste dingen zullen voorbygaan, zullen de nieuwe dingen worden daargesteld. En die deel heeft aan dit **HET IS VOLBRACHT**, zal deel hebben aan hetgeen in dat **HET IS GESCHIED**, heerlijk en zaligs wordt uitgedrukt. Zoo waarachtig als God het kruis gevestigd heeft op zijne oude beloften, zoo waarachtig heeft hy zijne nieuwe beloften gevestigd op het kruis. *Alle Gods woorden zijn waarachtig en getrouw* (Openb. XXI. 5).

Ziet gy nu, o wereld! hoe heerlijk en hoe vast de verwachtingen van den geloovigen Christen zijn, die in het werk zijns Middelaars niet maar een begonnen, maar een volbracht; niet maar een groot, maar een volkomen werk ziet; niet maar de standvastig doorgezette poging van een hemelschen vriend, maar de vervulling van een van eeuwigheid genomen, en in het Woord der belofte uitgedrukt besluit Gods, door een Goddelijken, die met God één, die God' is.

Begrijpt gy nu, hoe zulke verwachtingen; en zulk eene gerustheid, hem gelukkig en zalig maken kunnen, te midden van al het wisselvallige des levens, en de ontrouwigheid van al het aardsche, zoo menschen als dingen? Maar ook: hoe deze verwachtingen en die gerustheid hem verheffen boven alle aardsche begeerlijkheden en beuzelingen die haastig voorbygaan, daar zy hem vervullen van de begeerlijkheid des hemels, en bezig houden met de eeuwigheid en wat een eeuwigheid vervult? En kan dat alles u niet tot jaloerschheid verwekken? Kunt gy nog altijd zoo veel genoeg blijven scheppen, in het beginnen van allerlei arbeid, dien gy *niet* voleindigt, in het opzetten van allerlei werk, dat gy *niet* volbrengt; *ijdelheid en vermoeiinge des geestes!* in plaats van uw heil te stellen in het VOLBRACHTTE HEIL VAN GOLGOTHA, hetwelk in alle eeuwigheid zijn vrucht draagt! *Ook u is het euangelium verkondigd*, gelijk aan de geloovigen. *Maar het woord der prediking deed u geen nut, omdat het niet met geloove gemengd is geweest, in degenen die het gehoord hebben. Och of gy; och of velen uit u, nog bedachten in dezen kunnen dag, wat tot hun vrede dient; de engelen niet langer de vreugde misgunden,*

die zy hebben, *over een iegelyk zondaar die zich bekeert*; ophielden de eeuwige liefde Gods en zijns Christi te miskennen, te versmaden, *die niet wil dat de zondaar sterve, maar dat hy zich bekeere en leve!*

Ziet gy nu, o bekommerde en zwakgelovige, maar toch geloovige ziele! dat gy ondanks al uwe zwakheid; waarin gy oprecht moet bidden versterkt te worden; niet behoeft tot twijfelmoedigheid te vervallen, omdat het niet is de grootte, de sterkte, de levendigheid, de onwankelbaarheid van uw geloof, maar de volkomenheid van het gantsch en al volbrachte werk der verlossing in Christus uwen Zaligmaker, dat u behouden moet. *Want, zegt de Apostel, wy zijn Christus deelachtig geworden, zoo wy anders het beginsel dezès vasten gronds tot het einde toe vasthouden* (Hebr. III. 14). Grijpt het dan telkens weder, als de Booze het u ontspelen wil. Ook u is een werk opgelegd, een groot werk, het werk van uwe heiligmaking, van de vastmaking uwer roeping en verkiezing, van uwe voorbereiding tot het eeuwig leven; en dat alleen tot heerlijkheid Gods. Ja, God moet in u, gelijk als in uw Heiland verheerlijkt worden. Het kruis der verzoening legt dat werk u op, en ontvonkt er u voor, in hetzelfde oogenblik dat het u rust geeft van alle aardsch en ijdel gestreef en gezwoeg. Dat werk volbrengt gy in dit leven nooit; en schoon gy er altijd meê bezig zijt, gy bemerkt zelfs niet dat gy vordert; gy oordeelt veeleer dat gy achteruit gaat; want naarmate Christus meerder over u licht, licht hy ook meerder over den weg die vóór u ligt, en breidt zich uwe taak van alle kanten uit. Ach! waar dwaalt gy henen, in onrust en twij-

felmoedigheid, zoo lang gy u inbeeldt den Heere met een eenigzins volbracht werk van berouw, en geloof, en liefde, en bekeering te moeten te gemoet gaan! Ziet op Golgotha! dáár is een volbracht werk. Het eenige. Als dat uw troost en uw kracht is, zult *gy de trage handen en de slappe kniën oprichten*, en in uw zwakheid roemende uw weg gaan; zy het met veel vallen en opstaan! Zoo lang gy de vrijmoedigheid niet hebt op het volbrachte werk van Christus, al is het met een zwak en gebrekkig geloof, te vertrouwen; zoo lang heeft de Satan een onbegrijpelijke macht over u, om u af te trekken van den weg des behouds, en in het gezicht der haven te doen verzeilen op de klippen van twijfeling en verharding. Ach, *bedroeft den Heiligen Geest Gods niet!* Vertrouwt ditzelve, *dat hy, die in u een goed werk begonnen heeft, dat VOL-EINDIGEN zal tot op den dag van Jesus Christus. — En onze Heere Jesus Christus zelve, en onze God en Vader die ons heeft lief gehad, en gegeven heeft een eeuwige vertroostinge, en goede hope en genade, vertrooste uwe herten, en versterke u in allen goeden woorden en werke.* Amen.

NAZANG.

PSALM LXXXIX. 8.

Gy toch, gy zijt hun roem, de kracht van hunne kracht;
 Uw vrije gunst alleen wordt de eere toegebracht;
 Wy steken 't hoofd omhoog, en zullen de eerkroon dragen,
 Door u, door u alleen, om 't eeuwig welbehagen;
 Want God is ons een schild in 't strijdperk van dit leven,
 En onze Koning is van Isrels God gegeven.

LAATSTE KRUISWOORD.

LUKAS XXIII. 46.

EN JESUS, ROEPENDE MET GROOTER STEMME, ZEIDE: VADER, IN UWE HANDEN BEVEEL IK MIJNEN GEEST. EN ALS HY DAT GEZEGD HADDE, GAF HY DEN GEEST.

Zoo komt er na het laatste, nog een allerlaatst woord. Gelijk het einde alles lijdens, zoo scheen ook het einde alles sprekens gekomen, in dat plechtig HET IS VOLBRACHT. Maar gelijk al het lijdens zich moest voltooien en oplossen in de dood, zoo moest zich al het spreken voltooien en oplossen in het gebed. Met een gebed had de Zaligmaker het kruis bestegen; met een gebed wilde hy aan het kruis zijn leven eindigen; met een gebed tot den Vader. Hoe moest ons telkens en nu weder de veelbeduidende schikking dier zeven woorden treffen. In het duistere midden staat, als uitdrukken- de het toppunt des lijdens de bittere klachte: MIJN GOD, MIJN GOD, WAAROM HEBT GY MIJN VERLATEN; aan dezelfde schaduwzijde dat hartverscheurend mensche- lijk: MY DORST; maar aan den lichtkant dat Goddelijk veelbelovende: HEDEN ZULT GY MET MIJN IN HET PARADIJS ZIJN. Voorts het woord dat van het afgedane Verlosserswerk getuigenis geeft, tegenover het woord

dat den nieuwen discipelplicht aanwĳst: **HET IS VOLBRACHT**, tegenover **ZIE UWE MOEDER**. Ach, hoe gering is wat de Heere de zijnen te volbrengen geeft, vergeleken by hetgeen hy voor de zijnen heeft volbracht! Eindelijk het gebed voor zichzelve, tegenover het gebed voor zijne vijanden. — En in dit gebed voor zichzelve, hooren wy nog eenmaal dienzelfden menschelĳken en Goddelĳken, dien wy in al zijne woorden met heiligen eerbied en liefde bewonderd hebben. Dan is het genoeg; het hoofd buigende geeft hy den geest. — Lieve Vrienden! Het moet ons allen genoeg zĳn. Die dierbare zeven woorden, waarvan wy nog heden het laatste zullen overwegen; en met aandoening scheid ik er van; zĳn zoo goed als zeven boekdeelen vol goddelĳke onderwĳzing, vol goddelĳken troost vooral. — O kruis! daar is geen hout gelijk het uwe! Wat al vĳgen lezen wy van uwe doornen. Voor den Heiland niet dan een staak van pijn en smarte, zĳt gy voor zijne vrienden als de staf Aärons, welke *bloide, en bloesem bloesemde, en amandelen droeg*.

Broeders en Zusters! door de genade Gods heb ik met uitnemenden zegen voor myzelve tot hiertoe deze taak volbracht. De opzettelĳke behandeling van des Heilands woorden aan het kruis, heeft my in die ééne wetenschap, welke ik onder u wensch te weten, te verkondigen, en, mocht het zĳn! te beleven: de wetenschap des kruices, de wetenschap der zaligheid in den Gekruisten, op een allerdierbaarste wijze versterkt en verlevendigd. Krachtelĳk hebben zy voor my, als zoo vele stralen, over den raad des heils gelicht. Och, dat zy ook maar mijn hart nog meer ver-

warmd hadden. Hoe is het met u geweest? Om den dooden tonder van ons gemoed te verwarmen, brandende in ons te maken, moet al het licht dat uit God is, in het holle brandglas des geloofs verzameld worden. Het verstand is slechts een spiegel die het terugkaatst; het gevoel dikwijls niet meer dan een klare ruit die het doorlaat; wat men de gave van een dieper inzicht noemt, kan gelijk zijn aan dat driekantig glas, hetwelk het licht in zijne zeven kleuren vermag te scheiden, maar ook al zonder warm te worden of te verwarmen; een schoon, een treffend, een verrukkend spel; maar slechts een spel. En toch daar is zoo veel gevaar om dat alles voor iets wezendlijks te nemen! Och, Heere Jesus! ontnem ons alle begoochelingen, en laat de overweging van uw laatste woord aan 't kruis, voor ons allen een onmiskenbaren, diepdóóringenden zegen medebrengen.

Al het lijden, zeide ik, moest zich nog voltooien en oplossen in de dood. En ook die dood moest door den eigen mond des Verlossers, zoowel als zijn ziels- en lichaams-lijden *genoemd* worden. Hy spreekt van haar, daar hy met eene groote stem, en in éénen adem met die heerlijke verklaring: **HET IS VOLBRACHT, *zijn* geest in de handen van God den Vader aanbeveelt**; tot een bewijs dat hy sterft, een natuurlijke dood sterft; en met bewustheid sterft; een bewijs dat hy vrijwillig sterft; en een bewijs dat hy, in gehoorzaamheid aan den Vader, blijmoedig en vertrouwend sterft.

Ja, Jesus sterft; sterft omdat hy een mensch is; omdat hy, het Eeuwig Woord, het stoffelijk vleesch heeft aangenomen in den schoot van Maria; sterft ten gevolge der martelingen, hem deze geheele nacht en nu laatstelijk aan dit kruis aangedaan, waar gedurende zes uren, onder de schrikkelijkste pijnen en smerten, zijn bloed uit vier diepe wonden gevloed heeft. — Tot zijn leven en lijden in het vleesch, dat is tot zijn Middelaarsampt, behoorde met nadruk het sterven. Voor zondaren had hy de gelijkheid des zondigen vleesches aangedaan; voor zondaren moest hy, in de gelijkheid des zondigen vleesches, de bezoldinge der zonde ondergaan. Hy kwam om zijn LEVEN te stellen tot een rantsoen voor velen. De barmhartige Hoogepriester moest niet slechts *in de dagen zijns vleesches*, en in de ure zijner *persinge, geboden en smeekingen met sterke roepinge en tranen offeren* (Hebr. V. 7); maar hy moest ook *zijne ziele*, d. i. zijn leven, *stellen tot een schuldoffer* (Jes. LIII. 10). *Om het lijden des doods wille*, was hy, die als de Zone Gods zoo oneindig verre verheven was boven de engelen, *een weinig minder dan de engelen geworden, opdat hy, door de genade Gods over eene doodschuldige wereld, de dood voor allen smaken zoude* (Hebr. II. 9). In die dood is het leven des zondaars. Zy volbrengt alles voor hem. Zy is het zwiĳgend AMEN op het luiduitgeroepen HET IS VOLBRACHT. Zy is de omega van die vernedering, en de alpha van die verhooging van den Heere, in welker gemeenschap de vrede en de hope des geloovigen gegrond is. Het alles beslissend keerpunt, voor den Verlosser en voor zijn verlostten.

Daarom was er der Goddelijke genade zoo veel aan gelegen, dat die dood des Heeren Jesus openlijk welbevestigd mochte zijn. Daarom, moesten zoo groote teekenen aan aarde en hemel haar getuigenis geven. Daarom moesten zoo natuurlijke verschijnselen haar vergezellen. Want wat natuurlijker in een stervende aan zulk een lijden, dan die klacht van dorst, een oogenblik vóór zijn verscheiden; die kortstondige opwekking, waarin hy met luider stemme eenige woorden uitspreekt; en daarop het ontzinken van alle krachten, en het buigen van het hoofd in den jongsten snik? Daarom moest de overtuiging van des Gekruis-ten waarachtige dood zoo sterk zijn, dat zijne *beenderen niet gebroken werden*, en wederom zoo zwak, dat men zijne zijde *met een speer doorstak*, opdat bloed en water uit eene breede hartewond, voor alle twijfelaars in geslachten die zekerheid boven alle bedenking stellen zouden: «Jesus Christus is op Golgotha aan het kruis, een natuurlijke, een menschelijke dood gestorven.» Daarom bevestigt de euangelist-ooggetuige dit hoogst dierbaar en gewichtig feit, met eene afzonderlijke verklaring: *Die het gezien heeft, die heeft het getuigd, en zijn getuigenis is waarachtig; en hy weet dat hy zegt 't geen dat waar is, opdat ook gy gelooven meugt.* Maar daarom moesten wy ook van de veege lippen des Heeren zelve vernemen, dat hy waarlijk de *dood* smaakte, menschelijk smaakte, dat hy zich bewust was te sterven; gelijk hy *daartoe in deze ure gekomen was.* — Dat hy de dood menschelijk smaakte. Voor den Heiland als waarachtig mensch, was ook dat donker oogen-

blik op handen, waarin de geheimzinnige scheiding van lichaam en ziel zoude plaats hebben, en dat, als het met bewustheid wordt te gemoet gegaan, een eigenaartigen, met geenen andere te vergelijken angst in de ziele stort. Nu, deze angst is zijne laatste persing, en zy perst hem tot dien uitroep, waarmeê hy tot den Vader toevlucht neemt, als die, naar het woord van psalm zesentwintig, zijne ziele in het doodenrijk niet verlaten zal: **VADER, IN UWE HANDEN BEVEEL IK MIJNEN GEEST.**

Ziedaar dan nu zijn laatste smart geofferd, met zijn laatste gebed. Dat gebed is tevens als de *opdracht* van het geheele offer zijns lijdens en levens, waarvan hy al het ijsselijke naar ziel en lichaam, en al het genoegzame voor God en menschen gevoeld en getuigd heeft. Met zijn volle bewustheid had hy den toorn Gods tegen de zonde, bovenal gevoelbaar in zijne verlating; met zijne volle bewustheid de diepte der menschelijke ellende in het menschelijk lichaamsleed, uitgestaan; met zijne volle bewustheid had hy in dit alles het verlossingswerk **VOLBRACHT** gezien; met zijne volle bewustheid voelde hy nu zijn einde naderen; en in zijn volle bewustheid sloot hy den kring zijner smarten en zijner woorden, met dit gebed: **VADER, IN UWE HANDEN BEVEEL IK MIJNEN GEEST.** Wetende dat hy niet meer spreken zoude, wetende dat hem niets meer overschoot dan te sterven; *Wetende dat hy van God uitgegaan was, en tot God henenging*: **VADER, IN UWE HANDEN BEVEEL IK MIJNEN GEEST.**

VADER, IN UWE HANDEN BEVEEL IK MIJNEN GEEST. De

vrijwilligheid der zelfofferande van Christus spreekt luide en goddelijk in dit anders zoo menschelijk woord. In het verheven afgetrokkene HET IS VOLBRACHT, merkten wy op, hoe de persoon des Lijders in de grootheid der lijdensvrucht verdween; en het persoonlijk werk van den Middelaar in de heerlijke uitkomst van het eeuwige raadsbesluit Gods, waaraan hy als de eenige Zone Gods deel had, en hetwelk zoowel des Vaders was als het zijne. Maar dat allerlaatste woord bepaalt de aandacht by zijn persoonlijk ik. Na drie woorden gesproken te hebben tot anderen en tot anderer troost; na er twee te hebben geuit om te zeggen wat hy van den Vader, wat hy in de menschelijke natuur leed; na tot heerlijkheid Gods getuigd te hebben, dat de vervulling zijns liefderaads in hem volkomen was; zal hy nog één woord voortbrengen, hetwelk, daar het biddend opgaat in zijnen menschelijken doodsangst, te gelijk toont dat hy volbracht heeft, wat volbracht is, en dat hy het volbracht heeft in vrijwillige gehoorzaamheid. Hy voelt de dood naderen, maar het is omdat hy afstand doet van het leven; van dat leven, waarvan hy gezegd heeft: *Niemand en neemt hetzelve van my af, maar ik legge het van myzelve af; ik hebbe macht hetzelve af te leggen, en hebbe macht hetzelve wederom aan te nemen.* Hy had eerder kunnen sterven; hy had onder de grootste folteringen, zijne ziel langer in het lichaam kunnen ophouden; maar hy bewaart ze juist zoo lang, als voor het heil der wareld noodig is; dan legt hy haar af, door zijn eigen wil. Hy heeft haar niet willen bedwelmen met den aangeboden gemyrrheden wijn; maar

hy heeft, te zijner tijd, den edik geëischt, wiens sohrale droppelen hy drinken moest, en wilde; en die hem misschien lichamelijke kracht tot deze laatste, groote uitroepen gaf. Nu sterft hy, geheel natuurlijk als gepijnigd mensch; geheel Goddelijk als de *Vorst des levens*, die het leven aannam en nu aflegt, en weder aannemen zal. Gelijk in de paaschzaal tot zijne discipelen: *Staat op, laat ons van hier gaan*; zoo op het kruis tot zijnen Vader: **IN UWE HANDEN BEVEEL IK MIJNEN GEEST.** Opdat de wereld wete dat hy *den Vader lief heeft, en alzoo doet*, uit eigenen vrijen wil doet, *gelijkerwijs de Vader hem geboden heeft!* Hy beveelt zijnen geest in des Vaders handen, en let er op! **DAT GEZEGD HEBBENDE GEEFT hy den geest.** Daar is geen oogenblik van uitstel of verwachting; hy stelt zijnen geest niet slechts met biddende woorden, maar *metterdaad* in de handen zijns Vaders; omdat *zijne ure gekomen is*, omdat hy nu sterven wil.

Krachtiger dan door Lukas, is dan ook de *daad* van des Heeren sterven; want het was eene daad, en niet een lijdelijk ondergaan, schoon langs den natuurlijken en lijdelyken weg, die van eeuwigheid door hem bepaald was, als hy zeide: *Ziet ik kome, om uwen wille te doen, o mijn God*; — krachtiger, zeg ik, dan door Lukas, is dan ook die daad van des Heeren sterven, door Mattheus, en nog krachtiger door den innigen Johannes uitgedrukt; en het is te verwonderen, dat onze naauwgezette Overzetteren, het onderscheid in de Grieksche uitdrukkingen niet hebben teruggegeven. Lukas zegt eigenlijk: *hy blies den geest uit* (*); Mat-

(*) ἐξέπνευσεν.

theus zegt: *hy ontsloeg den geest* (*); en Johannes: *hy gaf den geest over* (+), en wel de laatste onder byvoeging van deze byzonderheid: *het hoofd buigende*. Het gezegend hoofd, viel niet neder op de berst, na dat hy den geest gegeven had; maar *de Heiland boog het*; want hy wist dat hy nu starven zoude; hy wilde nu sterven; hy zeide dat hy het wilde; hy schikt er zich toe; hy sterft.

Hy sterft, den *geest uitblazende* als onzer één; als alle menschenkinderen, in dewelken een geest des levens geweest is van Abel den eersten *gesneuvelden* af; en als die Abel in zijn uitgestort bloed, maar in een bloed *dat betere dingen spreekt dan het zijne*; hy sterft, en dat sterven is een eigenmachtig *ontslaan* van zijnen geest uit den engen kerker des lichaams; terwijl het sterven van alle andere menschenkinderen, een opeischen, een geweldig ontscheuren van de ziele aan het lichaam is, waartegen ziel en lichaam beide worstelen; hy sterft, en dat sterven is een vrijwillig *overgeven* van zijn geest in de hand van God, een gewillig opofferen van zijn leven aan hem; gewillig, gelijk vrijmachtig, tot in den jongsten anik. Jesus Christus had nooit een anderen wil gehad dan een onbeperkten, vrijen en machtigen; en die onbeperkte vrije en machtige wil was nooit een andere dan de wil zijns Vaders. Daarom was zijn wil te gelijk gehoorzaamheid; daarom zijn geheele leven, lijden, en sterven, niet anders dan een gedurig ten uitvoer brengen van zijn eigen liefderijken wil ten behoeve van zondaren, en ook

(*) ἀφῆκε τὸ πνεῦμα.

(†) παρέδωκε τὸ πνεῦμα.

niet anders dan een gedurig, onafgebroken, volkomen gehoorzamen aan den Vader. Daarom zeide hy: *MIJNE SPIJZE is, dat ik doe den wille desgenen die my gezonden heeft; en zijn werk volbreng*! Daarom behaagde het hem te zeggen: *Ik ben uit den hemel nedergedaald, NIET opdat ik mijnen wille zoude doen, maar den wille desgenen die my gezonden heeft.* En hy heeft zijn wil gedaan, en hy heeft zijn werk volbracht; en door dien wil en dat werk zijn zondaars met God verzoend, onheiligen geheiligd, en wordt in hen vóór den verdorvenen, van God afkeerigen, God honenden wil des vleesches, een God zoekenden, Gode onderworpenen, en zich aan God opofferenden wil geschapen. Hem zij de eere!

De wil, de voor zondaren zoo gezegende wil, van den Middelaar Jesus Christus is (en daarin is deszelfs zegen) niet anders dan willige gehoorzaamheid; en die willige gehoorzaamheid niet anders dan de betooning zijner liefde voor den Vader; en de prijs van des Vaders liefde voor hem. *Opdat de wereld wete dat hy den Vader lief heeft*, staat hy op en gaat den bitteren gang naar Gethsémane, die met het offer zijner ziele op Golgotha beëndigd wordt; en wederom: *HIEROM heeft de Vader hem lief, overmits hy zijn leven aflegt.* Onderscheidt dit! De liefde van den Vader voor den Zoon zijns welbehagens, *als het Woord dat in den beginne was, dat by God was, dat God was*; staat eeuwig vast in de eenswezenheid van Vader en Zoon, in de innigheid van die betrekking, waardoor de Zoon niet spreekt van gehoorzaam-

heid of liefde, maar zegt: *Ik en de Vader zijn één.* Maar de liefde des Vaders voor den Zoon, *als Middelaar Gods en der menschen*, dat is *die* liefde, die zondige menschen ten goede komt, waardoor het welbehagen Gods in Jesus Christus, naar den inhoud der Engelenzang, een *welbehagen in menschen* wordt, heeft haren grond in de *gehoorzaamheid*, de *lammeren gehoorzaamheid* van den Godmensch (*). Daarom wederom, als die lammeren gehoorzaamheid tot in het uiterste bewezen is, kan en mag het laatste woord van den Middelaar, schoon het teffens zijne vrijmacht uitdrukt, een blijmoedig woord van vertrouwende liefde zijn; waarbij hy God, wiens toorn tegen de zonde hy, in zijn karakter van met de zonde der wereld belast offer, met zoo bitter een klacht geopenbaard heeft, nu wederom toespreekt als zijn Vader; zijn Vader in wiens handen zijn geest veilig overgaat, nadat hy naar ziel en lichaam van hem verlaten geweest is; zijn Vader, wiens naam hy met alle woorden, werken, smerten en pijnen, en nu door deze zijne dood op aarde *verheerlijkt heeft; wiens werk dat hy hem gegeven had om te doen, hy voleindigd heeft*, en die van stonden aan niet meer dulden zal, dat eenige vernedering of smaaden lieven Zoon treffe, *die in de gestaltenisse Gods zijnde, het geen roof geacht heeft, Gode even gelijk te zijn; maar heeft hemzelve vernietigd, de gestaltenisse eenes dienstknechts aangenomen habbende, en in gedaante geworden als een mensche,*

(*) Dit drukt zich ook uit in het tweevoudig getuigenis des Vaders: *Deze is mijn Zoon, 1. mijn Geliefde, 2. in welken ik mijn welbehage hebbe.*

heeft HY HENZELVEN vernederd, gehoerzaam geworden zijnde tot den dood, ja den dood des kruices,

VADER, IN UWEN HANDEN BEVEEL IK MIJNEN GEEST. Ja, God is zijn Vader. Al wilde hy om der menschen wille van die tedere betrekking als terugdeinzen, door der menschen schuld en zonden onkenbaar gemaakt aan het kruis; zoo zeer terugdeinzen, dat hy het ongelooft scheen te rechtvaardigen, dat hem van Godslastering had beticht, en zijn dood geëischt: *omdat hy zichzelf Gods Zoon gemaakt had; en de spotterny die daar had uitgeroepen: Hy heeft op God vertrouwd, dat die hem nu withelpe, indien hy hem wel wil.* Ja, God is zijn Vader nog, en weder, en voer altijd; dezelfde voor hem, daar hy zijnen geest ontfangt aan het kruis, als daar hy van hem getuigt aan de Jordaan: *Deze is mijn Zoon, mijn geliefde, in denwelken ik mijn welbehagen hebbe.* Ziet en hoort of hy hem daar nog weder voor erkent, nu daar hy *alles volbracht heeft!* De Zoon heeft geklaagd en gebeden; de Vader antwoordt; antwoordt in een teeken aan zijn heilige dingen, die met dit laatste teeken hebben afgedaan; antwoordt in teekenen aan zijn geschapen dingen, die hy geschapen heeft door dezen zijnen Zoon; antwoordt in teekenen aan de harten der menschen, die hy! hunnes ondanks, met woorden, sidderingen en tranen, zijner onschuld en Godheid doet getuigenis geven. *En het voorhangsel des tempels scheurde in tweeën van boven tot beneden; en de aarde beefde, en de steenrotsen scheurden; en de dooden werden opgewekt. En de hoofdman over honderd, ziende de aardbeving, en de dingen die*

geschied waren, werd zeer bevreest, zeggende: Waarlijk, deze was Gods Zoon. En alle de scharen die daar gekomen waren om dit te aanschouwen, ziende de dingen die geschied waren, keerden wederom, slaande op hunne borsten. Ziet op dat HET IS VOLBRACHT des Zaligmakers, volgde, als een ander HET IS VOLBRACHT, plechtig en blijmoedig; als een AMEN op dat HET IS VOLBRACHT; als een AMEN op alle zijne woorden; ja, als een AMEN op het geheele leven en lijden; die bede waarmede hy het lijden besloot, het leven opschortte, en zijne ziele overgaf aan God: VADER, IN UWE HANDEN BEVEEL IK MIJNEN GEEST. En deze teekenen, die aarde en hemel, dooden en levenden schokken, zy zijn HET IS VOLBRACHT des Vaders, en het AMEN des Vaders; het AMEN op de gehoorzaamheid van den Zone Gods, en op de verlossing des menschdoms DOOR HEM. Ja, Heere Jesus Christus, door u! Alleen door u!

TUSSCHENZANG.

GEZANG II. 2.

Ja, 't was uw lust een mensch te zijn!
 Uw Vader heeft, op uw gebed,
 Zijn eer gehandhaafd, ons gered;
 Uw liefde ontzag, noch leed, noch pijn;
 Daar traadt gy op, met moed en kracht,
 Tot heil van ons geslacht.
 Wy zijn verlost; maar 't heeft uw dood gekost.
 Gy leeft, gy leeft! en 't leven
 Wordt ons terug gegeven;
 Wy zijn verlost!

Toehoorders! Eene vraag. Is de gedachte aan de dood, aan uw eigen dood, uw eigen misschien reeds nabyzijnde dood, voor u iets verschrikkelijks, iets onverdragelijks? Veinst niet! Want gy kunt u niet ontveinzen dat gy sterven zult; en het is zaak bereid te zijn op hetgeen zeker geschieden zal. Veinst niet! Want de beantwoording van deze vraag met oprechtheid voor uzelve en voor God, hoe zy ook uitvalle, is van het hoogste belang; zy zal u aan uzelfen ontdekken, en u doen zien wat u ontbreekt; zy zal u mogelijk uitdrijven tot Christus en zijn kruis; en zoo gy het reeds als het anker uwer hoop en rust gezegend hebt, het u nog vuriger doen zegenen, er u nog eeniger by bepalen.

Erkennen wy het als menschen, als zondaren, de dood is iets verschrikkelijks. Zy moet het zijn, want zy is *de bezolding*, de straf *der zonde*. Afsnijding van het leven dat wy kennen, voor een leven dat wy niet kennen; voor een leven, dat zoo wy op ons zelve zien, niet anders dan rampzalig zijn kan; is zy het schrikkelijk besluit van alle levensellenden, boven hetwelk de natuurlijke mensch echter, als het er op aankomt, alle levensellenden verkiezen zoude; en het schrikkelijk begin van gedreigde en in het hart voorgevoelde jammeren. — Daarby is er iets zoo noodlottig-geheimzinnigs in dat zonderling Sterven, waar-

van de ziel zoowel als het lichaam huivert. Och, of daar een kruid gewassen ware tegen de dood.

Er is geen kruid tegen gewassen. Maar één ding is er geschied; en dat is beter. Er is een leven verkrijgbaar gesteld, dat niet sterft; dat niet op de dood stuit; dat over de dood heen, de eeuwigheid inziet; een leven hetwelk de dood leert beschouwen als den noodzakelijken doorgang tot het ware, zuivere, en onverstoorbare levensgenot. Het is een leven des geloofs, der hope en der liefde, in den gekruisten Christus, daarom gestorven, opdat hy dat leven zoude mededeelen. — En dat leven, kent gy het?

Het is een leven, dat zich bewust is van God en zijn Christus te zijn uitgegaan, en dat alleen God en zijn Christus voor oogen heeft. Een leven dat zich bewust is door God en zijn Christus te worden onderhouden en bewaard; in die bewustheid volkomen gerust, en in alles goedsmoeds. Een leven dat, in God en Christus handen aanbevolen, ook in de dood des lichaams niet anders dan veilig zijn kan. Een leven, dat het besef en de voorsmaak van eeuwig heil, tot zijne aardsche spijze en verkwikking heeft. Een leven, waardoor men zegt: *Ik leef, maar niet meer ik, Christus leeft in my; het zij dan dat wy leven, het zij dat wy sterven, wy zijn des Heeren. Ik lijde maar worde niet beschaamd; want ik weet wien ik geloofd hebbe, en ik ben verzekerd, dat hy machtig is mijn pand, by hem weggelegd, te bewaren tot dien dag. Onze wandel is reeds half in de hemelen, waaruit*

wy onzen Zaligmaker weér verwachten. Het leven is my Christus en het sterven gewin. Want wy zijn gestorven, en ons leven is met Christus verborgen in Gods.

Hebt gy die rust, die kracht, die moed, die hoop, die verzekering — hebt gy er; in veel zwakheid zekerlijk — gy kunt niet anders; maar hebt gy er iets van? Iets? Met de biddende begeerte, dat het vermeerdere, dat het wase en toeneme; en met het blijmoedig vertrouwen in God, *dat hy die een goed werk in u begonnen heeft, dat ook voleindigen zal tot op den dag Christi?* O, mijn medezondaar! zoo hebt gy zekerlijk met een verslagen hart, dat zich bewust was, ondanks alle stuiptrekkingen van een schijnbaar leven, midden in de dood te liggen, en met een geloovig oog, dat zich door Wareld noch Booze liet af trekken, op het kruis van den stervenden, den voor zondaren zich offerenden Christus gezien, die zijnen geest in de Dood aan God overgevende, ook de zielen van alle de zijnen, niet alleen in het sterven, maar ook in het leven, aan hem aanbeval, als aan zijnen, en om zijnentwil ook hunnen Vader! Zoo zijt gy een van de zijnen; een schaap zijner kudde, met zijn lammeren bloed gekocht, en dat niemand of niets uit zijne herders hand rukken zal: *verdrukking, noch benaauwdheid, noch vervolginge, noch honger, noch naaktheid, noch gevaar, noch zwaard; al werdt gy ook om zijnentwil den gantschen dag gedood, en, gelijk geschreven is, als een schaap der slachtinge geacht.* Zoo hebt gy het ootmoedig, inaar blijmoedig geloof, de niets vreesende liefde, en de nooit beschamende hope van een

Christen, van een Geloovige, van een Kind Gods. Zoo zult gy ook van Christus geleerd hebben, uwen wil te vereenigen met den wil des Vaders; uwe blijde vrijheid te vinden in uwe gehoorzaamheid aan hem; en der wareld te toonen, met woord en daad, door geduld en zelfverloochening, dat gy hem lief hebt. Zoo zult gy van Christus geleerd hebben, geen offer te zwaar te achten dat hy eischt; maar ziende op de offerande des lichaams van Christus, die u redt, en zaligt, uw *lichaam te stellen tot eene levende, heilige en Gode welbehagelijke offerande, welke is uw redelijke Godsdienst, die de gelijkvoormigheid der wareld afsnijdt*, en het uitvloeisel is van een *vernieuwd goemoed*, hetwelk niet ophoudt te *beproeven, welke de goede en welbehagende, en volmaakte wille Gods zij*. Is het zoo? Het moet zoo worden. Anderszins zoo hebt gy u te vergeefs geveid.

Ik hoop, toehoorders! dat gy allen inziet, dat zulk een leven nog iets anders is, en zulk een geloof een ander, dan een zoodanig hetwelk het kruis van Christus, en den troost van het in zijn bloed gedoopt euan-gelie, voor zijn sterfaren, zijne sombere uren, zijne uren van tegenspoed, en vooral voor het uur zijns stervens afzondert en bewaart; en voorts voortleeft, niet in ergerlijke zonden, maar toch ook waarlijk niet *beproevende welke de goede en welbehagende, en volmaakte wille Gods zij*; niet in farizeesche inbeel-ding van uitnemende Godsvrucht; men is bang voor dien naam; maar toch ook verre van het dootmoedig

tollenaarsgevoel, dat op de borst slaat, en behoefte heeft aan genade! Och, slechts voor zulke tollenaars is Christus gestorven, en zy hebben hem dagelijks noodig, en van uur tot uur; hy is hun eenige troost in leven zoowel als in sterven. Och of God gave dat wy allen zulke tollenaars waren; tijdig waren!

Ik weet sommigen zijn het laat, en toch nog niet *te laat* geworden. *Ook ter elfder ure* zijn enkelen ingegaan, *en velen van deze laatsten zijn de eersten geworden*. Op het sterfbed heeft nog menigeen zijn geest aan den Vader in Christus geloovig en vertrouwend aanbevolen, die in het leven God niet gezocht had, van God afkeerig geweest was, en verre van God zijn goed had doorgebracht. — Maar zouden er onder dezen velen zijn, die het moedwillig tot zoo lang hadden uitgesteld? En wat recht heeft iemand van u om te verwachten, dat ook hy hun getal vergrooten zal? Gods genade is vrijmachtig, maar niet om u te dienen naar uw plan. Zoo gy heden geen lust hebt om u met God te laten verzoenen, het is meer dan waarschijnlijk dat gy in later leeftijd nog minder lust zult hebben, dan omgekeerd; en op het ziek- en sterfbed, als de ziel dof, de krachten uitgeput, alle lust onderdrukt, het denken meestal pijnlijk, en het ontfangen van toespraak dikwijls een kwelling, of geenerlei kennis meer aanwezig is, wat dan? Neen! mijne vrienden! het sterven is de tijd niet om zich tot het sterven te bereiden, maar het leven. En het leven is onzeker. Grijpt dan het heden by de slippen. Geeft heden uwe ziele

over aan dien Christus, die zijne ziele heeft overgegeven voor een iegelijk zondaar die gelooft. Begeert heden het lichaam des doods met de lusten en begeerlijkheden van wereld en ijdelheid te kruicigen. Begeert heden van het nieuwe leven in al zijne frischheid en onverderfelijkheid bezielde te worden. Zoo zal kruis noch dood u ooit meer verontrusten. Of zoo een overblijfsel van zwakheid u een oogenblik doet wankelen, gy zult weten hoe gy u versterken kunt; gy zult op Christus zien en zijn onwankelbaar kruis.

Aan dat kruis heeft Christus over den Dood getriomfeerd; door dat kruis triomfeert de Christen over de vreeze des doods. Aan dat kruis heeft Christus voor doodschuldigen het eeuwige leven verworven; door dat kruis voelt de Christen zich reeds op aarde dat eeuwige leven meêgedeeld. Is dat kruis iemand uwer tot nog toe te vergeefs gepredikt? En heeft de zoodanige daar vrede by? Ach, dat God hem uit dien bedriegelijken vrede opwekke. Het is de rust eener slaapziekte, waardoor men in de dood ontslaapt. Maar is er geen vrede, maar onrust; o, die onrust zij ten goede besteed! Die onrust prikkele niet langer tot verstrooiing, maar drijve uit ten gebede! Die onrust worde: *honger en dorst naar de gerechtigheid*. En die hunger en dorst vinde in den eenigen Christus, *het uit den hemel nedergedaalde brood*, hare hemelsche verzadiging, die in leven en sterven genoeg is. Amen.

NAZANG.

PSALM LXVIII. 106.

Die God is ons een God van heil;
Hy schenkt, uit goedheid, zonder peil,
Ons 't eeuwig, zalig leven;
Hy kan, en wil, en zal in nood,
Zelfs by het naadren van den dood,
Volkomen uitkomst geven.

**DE GENADE ZIJ MET ALLE DEGENEN, DIE ONZEN HEE-
RE JESUS CHRISTUS LIEFHEBBEN IN ONVERDERFELIJKHEID.
(Ef. VI. 24).**

AMEN.

*Bij de Uitgevers dezes zijn mede gedrukt en
alom te bekomen:*

BEETS (N.) Christelijke Lesjes voor Jonge Kinderen *f* 0.15

————— **Rijmbijbel** (*behelzende Dichterlijke Tafereelen uit het Leven van Jezus*) *f* 1.20

BÖCKEL (E. G. A.) Het Leven van Jezus. Stichtelijk Huisboek, uit het Hoogduitsch, 2 Deelen . . . *f* 6.60

Christelijke vertroosting en versterking voor Bezwaarden, naar het Hoogduitsch, door **J. M. L. ROLL**, *Evang. Luth. Predikant* te Amsterdam, met gegrav. Titel en Vignet *f* 2.60

FEITH (Mr. R.) Verhandelingen, bekroond bij Teyler's Godgeleerd Genootschap, met gegrav. Titel en Vignet van *Sterk en Velyn. Uitgaaf in klein formaat* . . . *f* 1.20

Geschiedenis der Christelijke Kerk in de vroegste Eeuwen, tot op den tijd der Kruistogten, met Platen *f* 1.80

Geschiedkundige Beschouwing der Monniken-orden en Kloosters, naar het Hoogduitsch bewerkt door **J. C. A. SANDER**, in leven *Evang. Luth. Predikant* te Haarlem, 2 Deelen, met gegrav. Titels en Vignet *f* 3.00

Godsdienst voor het Hart, of Uitboezemingen van Geloof, Hoop en Liefde, naar het Hoogduitsch door **J. M. L. ROLL**, *Evang. Luth. Predikant* te Amsterdam, met gegrav. Titel en Vignet *f* 3.25

GRAAFF (N. DE) Theophilus. Een Leesboek voor Vrienden van Godsdienst en Christendom, met gegrav. Titel en Vignet *f* 3.00

————— **Het Evangelie, de Weg der Zaligheid; een Christelijk Huisboek, 2 Deelen** , *f* 4.40

HULL (W. VAN DEN) Proeve eener Geschiedenis onzer Stamouders vóór en na hunnen val *f* 1.80

HÜFFELL (L.) Eén ding is noodig. Godsdienstige beschouwingen. Naar het Hoogduitsch, met op *Staal* gegrav. Titel en Vignet *f* 2.90

————— **Hetzelfde Werk in half Moiré** *f* 3.20

MANGER (H.) Kinderrede over de Liefde van Jezus en zijne vrijwillige Armoede om onzen wil f 0.25

POLMAN Az. (H.) Jezus in Gethsemané en aan het Kruis , f 1.30

————— Christelijke Geloofs- en Zedeleer, volgens de Belijdenis der Hervormden; een Onderwijsboekje f 0.35

————— Korte Inhoud der Christelijke Geloofs- en Zedeleer, volgens de Belijdenis der Hervormden; een Onderwijsboekje ten dienste van Eenvoudigen f 0.12½

Praktikale Aanmerkingen over de Uitoefening van het Evangelie-ambt, door A. GOEDKOOP, Predikant te Gent, uit het Hoogduitsch vertaald f 1.50

Proeve eener Wijsgeerige Beschouwing van het Christendom f 1.40

ROSENMULLER (J. G.) Onderrigt en Bemoediging voor Lijdenden, naar het Hoogduitsch, door wijlen B. VERWEY, in leven *rustend Leeraar* te 's Gravenhage, met gegrav. Titel en Vignet f 1.80

SIEGENBEEK (M.) Twaalf Leerredenen f 3.00

VERWEY (B.) Hoop en Uitzigt op de Eeuwigheid; Beschouwingen tot versterking van Christelijk geloof en Godsvrucht; met gegrav. Titel en Vignet f 3.00

Waarheid en Droomen, door JONATHAN; met gegrav. Titel en Vignet, *tweede druk* f 2.90

WILBERFORCE (W.) Het ware Wezen van het Christendom, vergeleken met de heerschende gevoelens van deszelfs Belijders, bijzonder in de hoogere en middelstanden, naar de elfde uitgave uit het Engelsch, *tweede druk* f 3.60

WILLIGEN (P. VAN DER) Verhandeling over het Eigenlijke Wezen des Christendoms, bekroond bij Teylers Godgeleerd Genootschap, *tweede druk*, in 8°. f 2.60

YPEY en DERMOUT, Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk, 4 deelen, met gegrav. Titel en Vignet f 12.50

H

BEETS, Nicolaas
De kruiswoorden.

